

2 168

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

2 168

ЈАНУАР

Бр. 1

1940

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

1638

107267

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНІНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 1—12
година LVIII

Редакциони одбор
Д-р ЈОВ РАДОНИЋ, БУДИМИР ШВАБИЋ, Д-р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ, Д-р СТЕВАН
ПОЛИЋ, ПАВЛЕ КАРА-РАДОВАНОВИЋ, НИКОЛА ПРЕМОРИЋ, КОНСТАНТИН
САВАТИЈЕВИЋ, Д-р ЖИВАН ЛУКИЋ и ЖИВАН РАНКОВИЋ

1940 година

Уредник
БУРО БАЊАЦ

САДРЖАЈ

за 1940 годину од броја 1 до броја 12

I

ЧЛАНЦИ И СТУДИЈЕ:

Д-р Агапов Илић Марија — Солун и Атина (садашњост и прошлост, библиотеке и музеји) (I), св. бр. 5, стр. 460; (II), св. бр. 6, стр.	558
— У Манасији, великој задужбини Деспота Стевана (поглед на Раваницу) св. бр. 7—8, стр.	651
— Кратак историјат градских културних установа: Градске библиотеке и Градског музеја, галерије слика, св. бр. 11—12, стр.	873
Арх. Бајаковић Бура — поводом новог Регулационог плана за Београд и Уредбе о његовом извршењу, св. бр. 4, стр.	327
Бања Бура — Општински фонд за споменике и фонд за унапређење туризма, св. бр. 3, стр.	197
— Акција Београдске општине на унапређењу туризма, св. бр. 6, стр.	533
Д-р Белић Радмило — Како треба схватити и применити цивилину заштиту од ваздушних напада, св. бр. 10, стр.	820
Вукадиновић Љубомир — Зимски спортови све више напредују у Београду, св. бр. 1, стр.	26
— Спорт клуб „Југославија“ у Београду подиже највећи и најлепши стадион у држави, св. бр. 2, стр.	104
— Спортски живот у престоници је веома развијен, св. бр. 3, стр.	200
— Спорт у предратном Београду, св. бр. 4, стр.	359
— Бициклом девет дана око Србије, св. бр. 9, стр.	752
— Београд се све више развија у прави спортски центар, св. 11-12, стр.	880
Инж. Грицкат Борђе — Питање повећања количине воде у београдском водоводу, св. бр. 6, стр.	540
— Нови радови на Београдском водоводу, св. бр. 6, стр.	543
Инж. Дојчиновић М. Ал. — Преуређење и побољшање градског саобраћаја престонице, св. бр. 10, стр.	812
Ђуричић Војин — Наше културне дужности, св. бр. 4, стр.	301
— Живковић Миленко — Балет Оперe Народног позоришта, св. бр. 5, стр.	455
Д-р Зиндовић Василије — Модеран малолетнички дом, св. бр. 5, стр.	451
Д-р Илић Михаило — Право кандидовања и градски чиновници, св. 2, стр.	98
Јевтић Ж. Љубомир — Личност Велимира Михаила Теодоровића и његова задужбина „Велимиријанум“, св. бр. 6, стр.	550
Кара-Радовановић Павле — Један дељић из области комуналне политике Београдске општине, св. бр. 7—8, стр.	647
Арх. Лукић Борђе — Грађевинска делатност Београдске општине, св. бр. 11—12, стр.	892
Д-р Ликар Иво — Ветеринарски надзор над прегледом и продајом животних намирница анималног порекла, св. бр. 6, стр.	550

<i>Љубић Велимир</i> — Београдски радио (постанак и развој) (I), св. бр. 4, стр. 349; (Будућност и перспективе) (II), св. бр. 5, стр.	457
— Једна успомена из 1904 године (Београд за време крунисања Краља Петра I Ослободиоца), св. бр. 11—12, стр.	744
— А. Г. Матош у Београду, св. бр. 11—12, стр.	902
<i>Милутиновић Р. Стеван</i> — Социјална политика данашње општинске управе, св. бр. 9, стр.	750
<i>Михаиловић Јеленко</i> — Сеизмолошки завод у Београду (његов рад и његова историја), св. бр. 1, стр.	11
<i>Н. Љ.</i> — Национална улога градова (I), св. бр. 10, стр. 826; (II), св. бр. 11—12 стр.	881
<i>Павловић Л. Божа</i> — Не Градско поглаварство — него Градска општина, св. бр. 1, стр.	3
— Организација и управа градова у Мађарској, св. бр. 11—12, стр.	875
<i>Пандуровић Сима</i> — Пред ликовима претседника Општине града Београда, св. бр. 4, стр.	309
<i>Петровић Михајло</i> — Београд, негдашњи центар великог рибарства (I), св. бр. 1, стр. 5; (II), св. бр. 2, стр. 91; (III), св. бр. 3, стр. 188; (IV), св. бр. 4, стр. 313; (V), св. бр. 5, стр. 429; (VI), св. бр. 6, стр. 522; (VII), св. бр. 7—8, стр. 625; (VIII), св. бр. 9, стр. 735; (IX), св. бр. 10, стр.	803
— Један ћердапски доживљај, св. бр. 4, стр.	355
<i>Перегринус</i> — Искоришћавање животињске крви за исхрану, св. бр. 7-8, стр.	658
— Туризам и привреда, св. бр. 10, стр.	823
<i>Д-р Поповић Стеван</i> — Југословенско-бугарска привредна комора у Београду, св. бр. 3, стр.	179
— Поводом овогодишњег Београдског пролећног сајма, св. бр. 5, стр.	421
— IV Јесењи међународни сајам у Београду, св. бр. 9, стр.	725
<i>Арх. урб. Поповић М. Драгомир</i> — Експропријација у разним државама, св. бр. 4, стр.	331
— Питање Одбора за урбанистичко уређење Београда, св. бр. 6, стр.	548
<i>Д-р Радонић Јован</i> — Срби и Румуни у прошлости и садашњости, св. бр. 6, стр.	184
— Деспот Стеван Лазаревић и град Београд, св. бр. 4, стр.	304
— Српска Народна скупштина у Београду у јуну 1690, св. бр. 6, стр.	517
— Београд и Земун од пожаревачког до београдског мира 1718 до 1739, св. бр. 11—12, стр.	870
<i>Д-р Рамзин Сергије</i> — Заштита деце за време рата од микробне опасности, св. бр. 4, стр.	338
<i>Роца С.</i> — Везе Далмације са Београдом и Србијом, св. бр. 7—8, стр.	635
<i>Д-р Ружић Жарко</i> — Калдрмисање улица и путова у Београду, св. бр. 2, стр.	100
— Организација и рад општинског отсека за студије и потребе оснивања „Престоничког одбора за јавне радове“, св. бр. 11—12, стр.	897
<i>Саватијевић Константин-Кока</i> — Кајмакчалан (Југословенски жртвеник подигнут небу изнад облака — највиши симбол нашег народног страдања и борбе за слободу), св. бр. 7—8, стр.	643
— Професор Миле Павловић, св. бр. 10, стр.	831
— Св. Андрија пола века заштитник дома Карађорђевића, св. 11-12, стр.	863
<i>Инж. Сјрковић Ј. Рад.</i> — Развој аутомобилског саобраћаја у Београду, св. бр. 11—12, стр.	899
<i>Томић Б. Јеврем</i> — Значај и задаци Дома културе, св. бр. 11—12, стр.	867
<i>Швабић Будимир</i> — Годишњица споразума, св. бр. 7—8, стр.	623
— Осамнаести рођендан Њ. В. Краља Петра II, св. бр. 9, стр.	723
* * *	
<i>Рођендан Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника</i> , св. бр. 4, стр.	299
<i>Овогодишња прослава Дана Уједињења добила је изузетан значај због говора Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника</i> , св. бр. 11—12, стр.	865
<i>Г. Војин Ђуричић, претседник Београдске општине</i> , св. бр. 5, стр.	419
<i>Г. Јеврем Томић, нови претседник Београдске општине</i> , св. бр. 6, стр.	515
<i>Проблем отклањања и искоришћавања фекалија, смећа и канализационе воде у Београду</i> , св. бр. 5, стр.	441
<i>Систем јавних библиотека у Великој Британији</i> , св. бр. 4, стр.	354

II

КЊИЖЕВНИ ДОДАТАК:

<i>Д-р Агапов-Илић Марија</i> — Син капетана Петровића, браниоца Београда (наставак) (II), св. бр. 1, стр. 31; (III), св. бр. 2, стр. 108; (IV), св. бр. 3, стр. 205; (V — крај), св. бр. 4, стр.	364
— М. Јањушевић: „1.300 каплара“. св. бр. 1, стр.	53
<i>Вукосављевић Ж.</i> — „Црни хангар“, св. бр. 9, стр.	758
<i>Недељковић Ст. Милан</i> — Браниоци Београда 1914 године (Два јунака са Аде Циганлије), св. бр. 4, стр.	371
<i>Ђосић Даринка</i> — Сlike из београдског робовања 1914—1918 (II — грађанство), св. бр. 1, стр. 43; (III), св. бр. 2, стр. 117; (IV — крај), св. 3, стр.	211

III

ПОРТРЕТИ БЕОГРАДСКИХ УМЕТНИКА:

<i>Кулунцић Звонимир</i> — Сликаp г-ђа Бета Вукановић, св. бр. 1, стр.	56
— Вајар Симеон Роксандић, св. бр. 2, стр.	123
— Графичар Љубомир Ивановић, св. бр. 3, стр.	217
— Сликаp Миодраг Петровић, св. бр. 4, стр.	373
— Вајар Тома Росандић, св. бр. 5, стр.	467
— Вајар Драгомир Арамбашић, св. бр. 6, стр.	566
— Сликаp и сценограф Сташа Беложански, св. бр. 7—8, стр.	664
— Карикатуриста Пјер Крижанић, св. бр. 10, стр.	834
— Вајар Петар Палавичини, св. бр. 11—12, стр.	905

IV

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:

<i>Кнежевић В. Мил.</i> — Како су дочекивани Руси у Београду Карађорђевој Србије, св. бр. 9, стр.	764
<i>Максин Јован</i> — Опсада и пад Шапца и Земуна 1521 год., св. бр. 2, стр.	136
<i>Д-р Марковић П. Рад.</i> — Стогодишњица првог школског звона у Србији, св. бр. 4, стр.	382
<i>Недељковић Ст. Милан</i> — Београдска чаршија за четничку акцију у Јужној Србији, св. бр. 9, стр.	776
— Патриотизам београдске чаршије, св. бр. 11—12, стр.	919
<i>Петровић М. Миливој</i> — Црква св. Александра Невског на Дорћолу, св. бр. 2, стр.	141
— Цигани на старом Дорћолу, св. бр. 9, стр.	772
<i>Ранковић Ј. Драг.</i> — Послови београдске полиције пре сто и више година, св. бр. 5, стр.	480
— Уклањање општинских претседника у Београду са положаја крајем XIX века, св. бр. 2, стр.	145
— Миша Анастасијевић као политичар, св. бр. 3, стр.	229
— Нешто из историје Вишњичке Бање, св. бр. 7—8, стр.	681
— Стогодишњица механске аренде, св. бр. 7—8, стр.	682
— Кафана „?“ („Томина кафана“), св. бр. 9, стр.	768
— Грађење Саборне и палилулски цркве св. Марка, св. бр. 9, стр.	770
— Из београдске прошлости, св. бр. 1, стр. 66; св. бр. 4, стр. 384; бр. 10, стр. 845; св. бр. 11—12, стр.	921
<i>Ристић Милован</i> — Први ратни зајам и ратни прирез за наоружање у Карађорђевој Србији, св. бр. 7—8, стр.	677
— Први буџет у Карађорђевој Србији, св. бр. 11—12, стр.	915

V

ПОЛИТИЧКА ХРОНИКА:

<i>Филиповић Н. Душан</i> — Београд и Осма балканска конференција, св. 2, стр.	149
--	-----

VI

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

Аутоматска телефонска потцентрали инсталирана је у Жељезничком Насељу Кошутњак, св. бр. 7—8, стр.	693
Бадњак претседника Београдске општине, св. бр. 1, стр.	70

Богојављенска литија, св. бр. 1, стр.	70
Важнији београдски догађаји: Г. Ј. Томић, Претседник Београдске општине, одликован Белим Орлом III реда; Претседник Општине г. Томић кумовао је деветом, а г-ђа М. Томић дванаестом детету радника Д. Т. О.; Гај Краља Петра II на Лаудановом Шанцу; Двадесетогодишњи помен војводи Воји Танкосићу; Муслиманско певачко друштво „Босна“ из Тузле гостовало је у Београду; Гостовање скопског певачког друштва „Мокрањац“ у Београду; Отворен је Институт телесне културе у Београду; Основано је Удружење југословенских хемичара, св. 11—12, стр.	926
Велики дечји празник Врбица прослављен је у Београду необично весело, св. бр. 4, стр.	389
Ваљевци поздрављају претседника Београдске општине г. Јеврема Томића, св. бр. 6, стр.	559
Раздушна веза Београд—Бар, св. бр. 7—8, стр.	686
Гостовање Загребачке филхармоније у Београду, св. бр. 10, стр.	851
Дечји дан Црвеног крста у Београду, св. бр. 4, стр.	396
Два дечја летовалишта у Буковику, св. бр. 10, стр.	852
Загребачки студенти у Београду, св. бр. 7—8, стр.	689
Јубиларни помен изгинулим браниоцима Београда, св. бр. 10, стр.	853
Југословенско-мађарско удружење у Београду, св. бр. 10, стр.	851
Конгрес југословенских новинара у Београду, св. бр. 6, стр.	592
Мађарски министар трговине г. др. Варга и претседник Будимпештанске општине г. Карафијат посетили су Београд, св. бр. 7—8, стр.	593
Мађарски министар правде г. д-р Радочај посетио Београд, св. бр. 7—8, стр.	684
Мађарски министар пољопривреде гроф Телеки у Београду, св. бр. 9, стр.	782
Нови управник града Београда г. Драгомир В. Дринчић, св. бр. 4, стр.	395
Нове манифестације мађарско-југословенског пријатељства у Београду, св. бр. 5, стр.	489
Нова евангелистичка црква у Београду, св. бр. 10, стр.	853
Општински електрични часовници на прометним местима у Београду, св. бр. 4, стр.	396
Обласни одбор „Јадранске страже“ у Београду добио је свој дом, св. бр. 7—8, стр.	690
Прослава рођендана Њ. В. Краља у Београду, св. бр. 9, стр.	774
Претседник Општине града Београда г. Војин Ђуричић честита празник Христовог рођења Њ. В. Краљу и Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику, св. бр. 1, стр.	67
Прослава Светог Саве у Београду, св. бр. 1, стр.	72
Прослава Бадњег дана у Београду, св. бр. 1, стр.	68
Претседник и Градско веће Београдске општине одали су почаст сени Љубомира Давидовића, св. бр. 2, стр.	174
Претставници Будимпештанске општине и Заједнице мађарских туристичких установа у Београду, св. бр. 4, стр.	391
Претседници општина Дравске бановине проучавају општинске установе у Србији, св. бр. 5, стр.	485
Прослава Видовдана, св. бр. 6, стр.	597
Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић у аудијенцији код Краљевских Намесника, св. бр. 7—8, стр.	687
Претседник Београдске општине г. Ј. Томић и потпретседник г. Ј. Костић у аудијенцији код Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника на Бледу, св. 7—8, стр.	687
Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић код чланова Краљевске владе и код претседника Сената, св. бр. 7—8, стр.	688
Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић враћа посету претседнику Београдске општине г. Јеврему Томићу, св. бр. 7—8, стр.	688
Потпретседник Краљевске владе г. др. Влатко Мачек у посети код претседника Београдске општине г. Јеврема Томића, св. бр. 7—8, стр.	689
Претседник Београдске општине примио чланове Кола српских сестара из Штипа, св. бр. 10, стр.	850
Посета бугарских новинара Београду, св. бр. 4, стр.	395
Помен д-р А. Рајсу, св. бр. 7—8, стр.	693
Рођендан Њ. В. Краљице Марије, св. бр. 1, стр.	67
Размена посета претседника Београдске општине г. Јеврема Томића и Њ. Св. Патријарха г. д-р Гаврила, св. бр. 7—8, стр.	687
Слава Коњичке бригаде Краљеве гарде, св. бр. 5, стр.	484

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Слава Београда — Спасовдан, св. бр. 6, стр.	581
Слава Команде жандармерије у Београду, св. бр. 6, стр.	589
Слава Дома старца и старица, св. бр. 11—12, стр.	591
Славе Београдских друштава: Слава Пешадиског пука Краљеве гарде, св. бр. 7—8, стр. 691; Слава Другог артилериског санитетског дивизиона, св. бр. 7—8, стр. 691; Слава Савеза српских усташа и добровољаца, св. бр. 7—8, стр. 692; Светог Илију прославило је неколико војних јединица и београдских установа, св. бр. 7—8, стр. 692; Слава насељеника Панчевачког Рита, св. бр. 7—8, стр. 692; Слава Манастира Раковице, св. бр. 7—8, стр. 693; Друштва за унапређење Предграђа Војводе Степе, св. бр. 9, стр. 783; Хуманог друштва „Добро срце“, св. бр. 9, стр. 784; Слава Артилериског пука и пионирске чете Краљеве гарде, св. бр. 9, стр. 785; Слава Цркве св. Александра Невског, св. бр. 9, стр. 786; Слава Дома слепих Краља Александра у Земуну, св. бр. 9, стр. 786; Слава београдских друштава, св. бр. 10, стр. 852; св. бр. 11—12, стр.	931
Свечана прослава Материца у Двору, св. бр. 11—12, стр.	925
Туристички филм Моравске бановине, св. бр. 5, стр.	488
Ускршње честитке Претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији, Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику Павлу, Краљевском Намеснику г. д-р Раденку Станковићу и Њ. Св. Патријарху г. д-р Гаврилу, св. бр. 4, стр.	388
Учитељи из Шајкашке поздрављају претседника Београдске општине г. Јеврема Томића, св. бр. 6, стр.	599
Уговор о југословенско-мађарском пријатељству, св. бр. 11—12, стр.	924
Удружење ђака-ратника поздравља г. Томића, св. бр. 7—8, стр.	693
Хрватски сељаци приказују у Београду загорске свадбене ооичаје, св. 5, стр.	487

VII

КОМУНАЛНА ХРОНИКА:

Београдска општина отвара своје пекаре	787
Божидар Недић, св. бр. 5, стр.	495
Београдска општина наградила је најбоље организоване ресторан-кафане и народне кухиње, св. бр. 5, стр.	497
Вечера градских већника у част г. г. Томића и Ђуричића, св. бр. 6, стр.	603
Другарске вечера претседника Београдске општине и градских већника, св. бр. 3, стр.	162
Жеље становника Котежа Франше д'Епере-а, св. бр. 7—8, стр.	703
Зграда новог Дечјег обданишта на Булбулдери, св. бр. 10, стр.	849
Измене и допуне Закона о градским општинама, св. бр. 5, стр.	493
Изградња канализације на Вождовцу, св. бр. 7—8, стр.	694
Инж. Костић Лазар, св. бр. 5, стр.	494
Конференција београдског градског већа са Претседником владе г. Драгишом Цветковићем, св. бр. 11—12, стр.	933
Летовање београдске сиромашне деце, св. бр. 9, стр.	786
Модерна аутострада Београд—Авала, св. бр. 7—8, стр.	700
Нови потпретседници Општине града Београда, св. бр. 5, стр.	493
Нови градски већници, св. бр. 5, стр.	496
Нови водоводни резервоари на Миријевском путу и на Дедињу, св. бр. 6, стр.	606
Освећени су темељи велике општинске аутобуске гараже, св. бр. 11—12, стр.	940
Прва званична посета претседника г. Томића Земуну, св. бр. 7—8, стр.	695
Претседник г. Ј. Томић и потпретседник г. Л. Костић обилазе Макишко Насеље, Чукарицу и Баново Брдо, св. бр. 7—8, стр.	696
Претседник г. Јеврем Томић за што бржу изградњу Савског пристаништа, св. бр. 7—8, стр.	699
Подићи ће се модерна палата за Економско-комерцијалну Високу школу у Београду, св. бр. 7—8, стр.	702
Проширење Основне школе Краљице Марије, св. бр. 7—8, стр.	702
Потребе Дунавске падине, св. бр. 7—8, стр.	702
Претседник г. Томић и потпретседник г. Костић обилазе Предграђе Краљевића Андреје, св. бр. 7—8, стр.	703
Потребе Пашиног Брда и Булбулдера, св. бр. 7—8, стр.	703

Потребе насеља Краља Александра I, св. бр. 7—8, стр.	704
Посета Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге Градском дому културе, св. бр. 11—12, стр.	934
Радови на унапређењу Земуна, св. бр. 7—8, стр.	695
Радови општинске управе на проширењу и побољшању градског саобраћаја и осветљења — инж. А. Д., св. бр. 9, стр.	784
Рад на калдрмисању београдских улица — Инж. А. М., св. бр. 10, стр.	847
Становници Маринкове Баре траже канализацију, воду, калдрмисање улица и појачано осветљење, св. бр. 7—8, стр.	703
Свечано отварање Дома културе Београдске општине, св. бр. 11—12, стр.	937
Увођење у дужност новог претседника Београдске општине г. Јеврема Томића, св. бр. 6, стр.	601

VIII

СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:

Бал Зимске помоћи, св. бр. 3, стр.	231
Београдска општина оденула је за Врбицу питомце Друштва за заштиту девојака, св. бр. 4, стр.	397
Зимска помоћ у 1939-40 год. (Отварање сиротињских кухиња), св. бр. 1, стр.	75
Још један успео концерат IV пододбора Црвеног крста, св. бр. 4, стр.	397
Модерна болница Београдске трговачке омладине у Београду, св. бр. 6, стр.	613
Нови станови за престоничку сиротињу, св. бр. 6, стр.	611
Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга обилази кухиње Зимске помоћи, св. бр. 3, стр.	236
Поплаве у Београду у пролеће 1940 године (Београдска општина, Управа града и Црвени крст организовали су ефикасну помоћ). Д-р Реља Аранитовић, св. бр. 5, стр.	501
Претседник г. Јеврем Томић предлаже мере за снабдевање Београда хлебом и огревом, св. бр. 7—8, стр.	705
Посета претседника г. Јеврема Томића ђачким летовалиштима у Мионици, Брежђу и Боговађи, св. бр. 7—8, стр.	706
Чланови акционог одбора за зимску помоћ у аудијенцији код Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге, св. бр. 3, стр.	236
Чајанка и концерт IV пододбора Црвеног крста, св. бр. 3, стр.	239

IX

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:

Изложба бугарског и југословенског задругарства у Београду, св. бр. 6, стр.	615
Наш павиљон на Миланском сајму у 1940 години — Инж. Сава Николић, св. бр. 6, стр.	616

X

УРБАНИСТИЧКА ХРОНИКА:

Нове палате у Београду (Нова зграда Пете женске гимназије; Нова палата Седме мушке гимназије; Нова зграда основне школе на Савинцу), св. бр. 9, стр.	788
Освећен је други део великог Ратничког дома, св. бр. 2, стр.	164
Палата Пензионог фонда службеника Општине града Београда, св. бр. 9, стр.	795

XI

КУЛТУРНА ХРОНИКА:

Банкет претседника Београдске општине у част чланова Франкфуртске опере, св. бр. 3, стр.	240
Гостовање ансамбла франкфуртске опере у Београду, св. бр. 3, стр.	240
Гостовање француске комедије у Београду, св. бр. 3, стр.	243
Гостовање италијанске опере у Београду, св. бр. 4, стр.	406
Нови поклони Градском музеју и Градској библиотеци — Д-р Марија Илић-Агапов, св. бр. 9, стр.	789
Институт за италијанску културу у Београду отворио је италијански Министар просвете г. Ђузепе Ботани, св. бр. 2, стр.	157
Институт Николе Тесле у Београду, св. бр. 2, стр.	159
Пренос Костију Корнелија Станковића из Будимпеште у Београд, св. 2, стр.	160

Свечан скуп Српске краљевске академије наука, св. бр. 2, стр.	153
Светосавски бал Кола српских сестара, св. бр. 3, стр.	247
Свечана академија у Библиотеци и Музеју града Београда — Д-р Марија Илић-Агапов, св. бр. 4, стр.	399
Француски дом у Београду отворио је чувени француски књижевник г. Жорж Диамел, св. бр. 2, стр.	155

XII

УМЕТНИЧКА ХРОНИКА:

Два поклона Библиотеци и Музеју града Београда, св. бр. 1, стр.	83
Две руске изложбе — Сергија Кучинског и Василија Резникова — Звонимир Кулунџић, св. бр. 2, стр.	165
Две изложбе младих (Изложба десеторице и г-це Милице Лозанић) — Звонимир Кулунџић, св. бр. 3, стр.	252
Дванаеста пролећна изложба сликарских и вајарских радова југословенских уметника — Звонимир Кулунџић, св. бр. 7—8, стр.	710
Изложба г-ђе Милке Живановић — Звонимир Кулунџић, св. бр. 1, стр.	80
Изложба модерних мађарских сликара — Звонимир Кулунџић, св. бр. 5, стр.	504
Изложба нове немачке архитектуре на Београдском сајмишту, св. бр. 10, стр.	854
Критички осврт на XII јесењу изложбу београдских уметника — Звонимир Кулунџић, св. бр. 11—12, стр.	941
Новембарске и децембарске уметничке изложбе — Звонимир Кулунџић, св. бр. 11—12, стр.	924
Отварање XIII јесење изложбе београдских уметника, св. бр. 11—12, стр.	941
Сликарска изложба г. Богосава Војновића-Пеликана, св. бр. 4, стр.	411
Три октобарске изложбе — Звонимир Кулунџић, св. бр. 10, стр.	859

XIII

КЊИЖЕВНА ХРОНИКА:

Божићни бројеви београдских новина, св. бр. 1, стр.	84
Душан Николајевић: „Вечна Копрена“, „Преко мртвих“, св. бр. 6, стр.	580
Стварање Душана Николајевића — Б. Швабић, св. бр. 7—8, стр.	709

XIV

СПОРТСКА ХРОНИКА:

Обавезно телесно васпитање у Београду (Прва јавна вежба и освећење првог вежбалишта) — Д-р Боривоје П. Вучковић, св. бр. 9, стр.	792
--	-----

XV

НАШИ ГРАДОВИ:

Споменик Ваљевцима заслужним за Отаџбину и уједињење, св. бр. 3, стр.	248
Освећење споменика Витешком Краљу Алексадру I Ујединитељу у Сомбору — Константин-Кока В. Саватијевић, св. бр. 7—8, стр.	714
Нишка Општина — Александар С. Живанић, св. бр. 7—8, стр.	718

XVI

НЕКРОЛОЗИ:

† Љубомир М. Давидовић — Д. Ј. Ранковић, св. бр. 2, стр.	172
† Иван А. Насонов, св. бр. 3, стр.	256
† Бранимир Мишковић, св. бр. 4, стр.	415
† Добросав Живановић, св. бр. 4, стр.	415
† Исидор Николић — Д. Ранковић, св. бр. 6, стр.	619
† Јован Гавриловић-Гачула, св. бр. 9, стр.	799

XVII

СЛИКЕ НА КОРИЦАМА:

Београдски зимски пејзаж, Шумско-ловачки музеј у Топчидеру (Конак Кнеза Милоша), св. бр.	1
Догађај на Чукур-Чесми, уметнички рад вајара г. Симеона Роксандића, св. бр.	2
Дедиње, уметнички рад сликара г. Боривоја Грујића, св. бр.	3

Манастир Манасија, уметнички рад сликара г. Богосава Војновића-Пеликана, св. бр.	4
Теразије, уметнички рад г-це Вере Чохаџић, св. бр.	5
Репрезентативни туристичко-пропагандистички плакат Београда, одабран на конкурс (I награда), рад „Седме силе“ св. бр.	6
Облакодер Хипотекарне банке Трговачког фонда, на месту старе кафане „Албанија“, св. бр.	7—8
Поглед на Стари Двор и Парламенат из улице Краља Милана, св. бр.	9
Палата Коларчевог Народног универзитета, сликана кроз капију Универзитетског парка (у мезанину: Отсек за штампу и туризам Београдске општине), св. бр.	10
Карађорђевог устанак, уметнички рад сликара г. Вељка Станојевића — са изложбе сликара-ратника св. бр.	11—12

XVIII

ПРАВНА ХРОНИКА

Регистар питања расправљених одлукама Државног савета, које су објављене у „Београдским општинским новинама“ у 1940 год.*)

1) Грађевинске ствари

Апроприација и грађевинска дозвола св. бр. 1 стр. 88; слагалиште дрва као грађевина св. бр. 4 стр. 413; Није допуштена измена на грађевини подигнутој по пуноважној грађевинској дозволи св. бр. 5 стр. 510; Одбијање грађевинске дозволе за зграду која би ружила слику краја св. бр. 9 стр. 798; Минимална површина градилишта св. бр. 9 стр. 798; Накнада штете за телеграфске и телефонске линије св. бр. 11—12 стр. 947; Оправка зграде пада на власника исте св. бр. 11—12 стр. 948.

2) Службеничка питања

Награда дневничара градске општине на вежби св. 1 стр. 87; Право на пензију градских службеника у односу на то право државних службеника св. бр. 2 стр. 166; Право жалбе градског службеника на закључак градског већа св. бр. 2 стр. 166; Урачунавање градском службенику за пензију времена проведеног у слободној професији св. бр. 2 стр. 168; Расписивања најтечаја као услов за постављање чиновничког приправника градске службе св. бр. 2 стр. 169; Рачунање времена за пензију активном градском службенику св. бр. 2 стр. 169; Положај службеника општина које су ушле у састав Београдске општине св. бр. 2 стр. 169; Одлука градског већа о животном осигурању бив. претседника градске општине св. бр. 2 стр. 70; Пензија породице градског службеника погинулог на општинском послу св. бр. 4 стр. 414; Хонорарни службеник нема право на пензију св. бр. 5 стр. 508; Примена Закона о градским општинама на градске службенике пензионисане пре ступања овог закона на снагу св. бр. 5 стр. 509; Расписивање надтечаја је нужно и за постављање градског званичника на место градског чиновника св. бр. 5 стр. 509; Редован суд надежан да расправи питање одговорности кондуктера трамваја или шофера

градског аутобуса на накнаду штете св. бр. 78 стр. 720, Станарина не улази у пензијски основ општинских службеника св. бр. 9 стр. 796; Надтечај као услов за постављање градског чиновника св. бр. 9 стр. 796; Моменат од којег теку принадлежности ново постављеног градског службеника св. 9 стр. 797; Однос звања у градској служби према звањима у државној служби св. бр. 10 стр. 859; Однос права на пензију у градској служби према праву на пензију у државној служби св. бр. 11—12 стр. 946 Смањивање хонорара општинском службенику св. бр. 11—12 стр. 948.

3) Самоуправне дајбине

Наплата општинске мерине св. бр. 1 стр. 86; Повраћај градске трошарине на алкохол св. бр. 1 стр. 87; Општинска дајбина на пораст вредности непокретности св. бр. 2 стр. 167; Делимичан повраћај плаћене градске трошарине св. бр. 4 стр. 413; Карактер општинске таксе св. бр. 6 стр. 617.

4) Чисто самоуправне ствари

Право жалбе члана градске општине против одлуке градских органа опште природе св. бр. 2 стр. 167; Рок за задржавање од извршења одлуке градског већа св. бр. 2 стр. 70; Статути и правила као основ за разграничење делокруга градског већа св. 5 стр. 508; Стицање завичајности на основу десетогодишњег боравка у градској општини св. бр. 5 стр. 509; Право жалбе општинског одбора на вишу власт по пословима из надлежности општинског одбора св. бр. 5 стр. 510; Завичајност правноснажно разведене жене св. бр. 5 стр. 511; Одлука о одобрењу електрификације општине св. бр. 5 стр. 512; Право општине на накнаду за вршење месних послова св. бр. 6 стр. 617; Право бана односно министра финансија — погледу одобрења општинског буџета св. бр. 6 стр. 618; Обавеза општинског одборника да се прими обавеза св. 7—8 стр. 720; Питање разрешења општинског одбора и општинског часништва од стране надзорне власти св. бр. 11—12 стр. 947.

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 1
Година LVIII

Редакциони одбор
Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, Д-Р ВЕЛИМИР
МИХАИЛОВИЋ, Д-Р ЖИВАН ЛУКИЋ и РАЈИЦА МАРИНКОВИЋ
Уредник
Б У Р О Б А Њ А Ц

Јануар
1940 године

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

- Не Градско поглаварство — него Градска општина — Божа Л. Павловић 3
- Београд негдашњи центар великог рибарства (први чланак) — Мих. Петровић
проф. Универзитета у пензији 5
- Сеизмолошки завод у Београду (његов рад и његова историја) — Јеленко Ми-
хаиловић, управник Сеизмолошког завода 11
- Зимски спортови све више напредују у Београду — Љубомир Вукадиновић 26

Књижевни додатак:

- Син капетана Петровића, браниоца Београда (наставка) — Д-р Марија Илић-
Агапов 31
- Слике из београдског робовања 1914—1918 (II — Грађанство) — Даринка Ћосић 43
- М. Јањушевић, „1300 каплара“ — Д-р М. Илић-Агапов 53

Портрети београдских уметника:

- Сликар г-ђа Бета Вукановић (VI) — Звонимир Кулунџић 56

Прилози за историју Београда:

- Из београдске прошлости (Стогодишњица поште у Србији) — Д. Ј. Ранковић 66

Друштвена хроника:

- Претседник Општине града Београда г. Војин Ђуричић честита празник Христовог
рођења Њ. В. Краљу и Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику 67
- Рођендан Њ. В. Краљице Марије 67
- Прослава Бадњег дана у Београду 68
- Бадњак претседника Београдске општине 70
- Богојављенска литија 70
- Прослава Светог Саве у Београду 72

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Социјална хроника:

Зимска помоћ у 1939-40 години (Отварање сиротињских кухиња) 75

Уметничка хроника:

Изложба госпође Милке Живановић — Звонимир Кулунџић 80

Два поклона Библиотеци и Музеју Општине града Београда 83

Књижевна хроника:

Божићни бројеви београдских новина 84

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић 86

Слика на корицама: Београдски зимски пејзаж, Шумско-ловачки музеј у Топчидеру
(Конак Кнеза Милоша)

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Изазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.

Претплата: годишње 150⁰⁰—, полугодишње 80⁰⁰— динара, Поједини број 10⁰⁰— дин.

Цена огласа: Цела страна 800⁰⁰—, пола стране 500⁰⁰—, четврт стране 300⁰⁰— дин. Огласи на корицама 50⁰⁰/₁₀ скупљи.

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација: Кнегиње Љубице 1/II — Телефон 26-242.

Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукописи се не враћају.

Не Градско поглаварство — него Градска општина

Пуних пет година је прошло, како се у примени налази Закон о градским општинама, а да извесне његове установе и одредбе још нису довољно разјашњене. Једна од њих, која је уне-ла највећу пометњу у службеној употреби јесте свакако установа Градског поглаварства. Без ближе дефиниције, потпуно неодређен, чак сасвим непотребан и сувишан, овај израз је муњевитом брзином улетео у административни саобраћај градских општина, стварајући немогуће конфузије чак и код правника који су градски службеници и чиновници.

Примера ради нека ми буде допуштено да наведем један случај ове пометње, који ће најбоље илустровати до ког је степена она развијена.

Претседник једне градске општине на изборима од 11 децембра 1938 године изабран је за народног посланика. Кад је свршена верификација мандата у Народној скупштини, он је имао да се изјасни, да ли задржава посланички мандат или положај претседника Општине. Он је с тим изјашњењем одуговлачио, као у осталом и сви тадашњи претседници-посланици, и кад сам га једном приликом упитао шта ће од то двоје изабрати, одговорио је: „Па ја не морам давати оставку. Ја сам претседник градског поглаварства, а у закону пише да само претседници општина морају да се изјасне, који положај задржавају. Према томе ја могу остати и претседник и народни посланик.“ — Овоме треба само додати да је овај „претседник Поглаварства“ дипломирани правник једног угледног универзитета на страни, па онда оценити степен пометње, коју је створио овај законски термин, чак и код лица која имају стручну спрему.

У Општини града Београда овај израз се такође веома много употребљава, и скоро увек погрешно. Толико пута смо читали на прогласима Општине и у њеним званичним актима потпис: „Претседник Градског поглаварства“. Тако је овај нови израз, потпуно непознат и необичан за прилике предратне Србије, толико одједном постао фамилијаран, да се градски службеници од њега просто не одвајају. Време је међутим да се мало ближе загледа у ово питање, како би се пресекала погрешна и непотребна употреба овога термина.

О овом питању у београдској штампи није много писано. Од наших јавних радника који се баве питањима јавне администрације свега су двојица свратили своју пажњу на ово питање. Прво је г. д-р Лаза Костић у „Савременој Општини“ у бр. 1—2 за јануар и фебруар 1938 објавио чланак под насловом: „Градске општине и градска поглаварства“, а затим је г. Негослав Оцокољић, у часопису „Полиција“ у бр. 4 за месец април 1938 објавио чланак: „Назив општинског надлештва“.

Г. Костић је у наведеном свом чланку истакао погрешну и површну употребу назива „Градско поглаварство“ закључујући при крају да тај израз највише одговара ранијем изразу „Општински суд“ који је постојао по ранијем србијанском закону о општинама. Не изјашњавајући се за или против овог израза г. Костић је само изнео неколико апсурдности у употребљавању овога израза од стране градских општина.

Г. Оцокољић је у своме чланку покушао да објасни и донекле оправда назив: „Градско поглаварство“, али је одмах наишао на тешкоћу, која произилази из Закона о општинама, у коме нема специјалног назива за општинско надлештво — већ се оно назива „Општинска управа“. Г. Оцокољић пледира за назив „Општинско поглаварство“ за општине, аналого „Градском поглаварству“ за градове.

У колико је г. Костић драстичним примерима навео сву комичност употребе израза „Градско поглаварство“, г. Оцокољић са своје стране није навео непобитне аргументе, због којих би општинско надлештво требало да носи други назив, а не онај који чини његову суштину и који је био одомаћен и код нас и у другом свету. Не може се јасно видети чему има да служи избегавање речи општина из општинске службене употребе. Зашто не треба рећи: Општина града Београда него Градско поглаварство — Београд? То питање није расправљено и било би у реду да редактори Закона о градским општинама ово објасне, како би бар њих схватили, кад је закон због своје непотпуности испао несхватљив.

Израз Градско поглаварство помиње се у Закону о градским општинама само на два места и то у § 95 тач. 4, где се спомиње организација градског поглаварства, и § 96 при крају првог

става, где се каже да је претседник „извршни орган градског већа и шеф целе градске администрације. Надлештво се зове градско поглаварство“. Ни на једном другом месту у Закону о градским општинама овај израз нити је споменут нити објашњен. Исто тако се у Закону не налази израз „претседник градског поглаварства“. Међутим у закону је на 108 места споменут град као синоним општине, градска општина и претседник градске општине.

Ако је законодавац хтео да изразом градско поглаварство, који треба да означава једну нарочиту установу, означи нешто различито од градске општине, онда је требало да он то у самом закону одређеније каже, у неколико основних одредаба, а не да тај израз само спомене у двама кратким и споредним реченицама. Цео закон говори о градској општини, он њој одређује дужности, права и обавезе, а нигде и ништа „Градском поглаварству“. Тако општина изгледа као човек са два имена, па се та имена бркају и тешко их је погодити, а кад се употреби само једно, које било, онда је то погрешно, јер је непотпуно.

Како се онда може објаснити намера законодавца за увођење овог необичног и неодређеног израза у терминологију комуналне администрације?

С једне стране израз „Градско поглаварство“ могао би се узети као засебна ознака оних послова пренетог делокруга опште управне власти првог степена, које градска општина врши у месту државе и за њен рачун. Ти послови су ближи пословима контроле и надзора које обавља иначе полиција, па би израз „Градско поглаварство“ могао за разлику да означи оне послове опште управе, које не обавља полиција, већ градска општина, односно њени нарочити органи. У овом смислу би донекле израз „Градско поглаварство“ могао наћи свога оправдања, особито ако би се и код нас установила градска полиција као орган градске општине за одржавање реда и чување градских јавних интереса.

С друге стране настоји се да се овај израз узме као синоним израза „градска општина“, односно као потпуно адекватан и еквивалентан

збиру оних радњи које градска општина обавља преко своје редовне администрације. Усвајајући ваљда ово гледиште похитали су нарочито градских инжењери да израз „Градско поглаварство“ употребљавају у свим приликама и чак да га пласирају на путничким аутомобилима Општине града Београда, не водећи много рачуна о томе, да ли Поглаварство може бити носилац права и обавеза, имовински субјекат и сопственик покретне и непокретне имовине.

У основи својој није овде по среди ни једно ни друго. Хтело се да Градско поглаварство нешто значи, али шта то није довољно одређено. Изгледа да је наша јавна администрација жалећи за губитком среског поглаварства и среског поглавара у државној администрацији, хтела да сачува бар Градско поглаварство, као пријатну успомену на оно прво. Али, по свему судећи, и оно ће имати исту трајност и судбину као и среско поглаварство. Јер, градско поглаварство не би ништа значило да нема градске општине, а поред ње баш значи толико, колико је потребно да се и не спомиње.

Кад се овако ствар схвати и постави, онда је тај популарни израз непотребан и сувишан. Све што може градско поглаварство може и градска општина, али све што може градска општина, поглаварство не може. Према томе, нема никаква разлога да се градско поглаварство употребљава, јер његовом заменом путем израза градска општина неће се догодити никакво зло, неће се ништа изгубити, већ напротив добити. Нестаће једног израза који не значи ништа друго и ништа више него што значи „градска општина“, који нема никаквог позитивног ефекта, који само ствара забуну и пометњу, а уз то је још и стран нашем народном духу и схватању. Кратко речено, од његове неупотребе биће користи, а никакве штете.

Зато треба писати: градска општина и претседник градске општине, а не градско поглаварство и претседник градског поглаварства. Тако ће се више водити рачуна о главној него о споредној ствари а комунална терминологија биће пречишћенија и упрошћенија.

Божа Л. Павловић

Београд негдашњи центар великога рибарства

ПРВИ ЧЛАНАК

Негдашње риболовно богатство Саве и Дунава

Београд, окружен двема великим рекама, пространим водоплавним теренима и непрегледним ритовима изванредно погодним за расплођавање и исхрану риба, био је од вајкада центар великих риболова и развијене трговине са свежеом и усољеном рибом. У путописима разних странаца, који су такве риболове гледали својим очима, или застајали пред продавницама рибе гледајући оне невероватне масе рибе изложене продаји, или учествујући на обедима и гозбама при којима су изношена на сто речна чудовишта, која они никад и нигде нису видели, износи се слика необично развијеног рибарства чији је центар у то време био град Београд. Ретко који од путника странаца, или од домородаца тога времена, који су описивали своје доживљаје или успомене, да не помене дунавску, савску или ритску рибу, која се, уловљена, довозила у Београд ради продаје.

Још стари грчки историчар Херодот, који је путовао Дунавом и Савом, забележио је да се Ангрос (Дрина) улива у Врангос (Саву), а ова опет код Тривалске равнице у Дунав. О обема обалама Дунава говори као о земљама у којима је врло богат лов и диви се изобиљу дунавске и савске рибе.

Око половине седамнаестог века прошло је кроз Београд неколико истакнутијих странаца, који су у своме боравку у граду оставили записе; сви они истичу велико риболовно богатство београдских вода. Тако:

Француски краљ Луј XIII послао је 1621 године свога посланика Еја у Цариград неким дипломатским послом. То је посланство прошло кроз Београд и Ејов путописац каже о томе ово:

„Премда Београд изобилује свакојаким животним намирницама, он је необично обилат слатководним рибама, више но икоји други европски град. Не само да рибе ту има у врло великој множини, него је има и врло крупне, а уз то тако јевтине, да човек то просто не може да верује. Дубровачки трговци, који су се задесили у Београду, приказали су господину Еју шарана који је, мерен између очију и репа, имао три стопе дужине, а стајао је само петнаест солди. Има и врло крупних, а јевтиних штука, као и огромних сомова, дугих по десет стопа. Све рибе које се овде у невероватном изобиљу лове, изврсне су и врло дебеле, јер је у реци над песком наталожено две стопе муља.”

Два велика гурмана странца, који су око половине седамнаестог века прошли кроз Београд и оставили о томе своје записе, такође се слажу у томе да је у Београду у то време било невероватно изобиље рибе. Један од њих је Француз, Жан Батист Таверније, барон од Обоне, а други је познати турски путник Мехмед Зили Евли Челеби.

Жан Батист Таверније пропутовао је сву Европу, Турску, Индију и Персију. Кад је са својим друштвом стигао у Београд, око 1631 год. прва му је брига била да се побрине за своју удобност и постара за своје „благоутробије.” Описујући свој боравак у Београду, он не говори ништа о вароши, већ само о за њега нечувеној јевтинићи на коју је наишао и о укусним рибљим јелима којима се наслађивао. Због неке уцене од стране Санџакбега и погађања са овим, морао је остати у Београд петнајест дана, и о томе он каже ово:

„За тих петнајест дана закашњења имали смо бар ту утеху да смо се добро частили. Хлеб, месо, вино, све је одлично и јевтино у томе месту. А пошто је Београд саграђен на једноме брегу испод кога се састају две велике реке, Сава и Дунав, у њима се лови тако велика количина рибе, крупних штука и шарана, да смо од њих јели само цигерицу и икру и млечац, а рибу смо давали сиротињи.”

Источњачки мераклија за рибља јела, Мехмед Зили Евли Челеби, савременик Тавернија, хвалећи јела којима се наслађивао у Београду, нарочито је одушевљен ђувечом од шарана и капамом од јесетре, истичући квалитет и изобиље рибе коју је ту видео.

То исто потврђује и енглески путописац Браун, који вели да није могао веровати својим очима гледајући камаре наслагане рибе на обали Дунава. Уз то он даје и мноштво података о савским и дунавским рибама и о српским називима тих риба.

Пролазећи кроз Београд 1632 године, Барски надбискуп Петар Масареки описује град и свој боравак у њему, па наводи да Савом и Дунавом долази у Београд много рибе, и нарочито наглашава да је „на гласу риба која се лови у Дунаву: у пролеће и у лето јесетра, а у јесен моруна, која може да мери 150 фунти и која је добра и свежа и сољена, а из ње се вади и изврсан ајвар.”

Године 1776—1777 путовао је нашим крајевима немачки племић Фридрих Вилхелм фон Таубе, царско-краљевски саветник, па, поред осталог, описао је у своме опширном извештају и велико рибље богатство Саве, Дунава и њихових ритова. Од интереса је, да би

се добила слика тога рибљег богатства, наве-
сти од речи до речи оно што је он о томе
написао у извештају који је о томе путовању
поднео своме владоцу и који је 1777 године
у Лајпцигу оштампан у засебну књигу:

„И у трима великим рекама које граниче
државу, и у осталим мањим рекама, речицама и
потоцима необично је рибље богатство. Краљ
свих риба је моруна (у Русији звана белуга), која
долази из Црног Мора, а све реке што утичу у
то море, имају те рибе. Постоје несугласице
о томе какав је узрок што она напушта сво-
ју постојбину и гура уз Дунав обављајући пут
од преко 500 немачких миља, па кашто долази
и до самог Пресбурга. Запажено је да у Ду-
нав не долазе мале моруне, које још нису до-
расле за мрестење. Али ја сам ствар дубље
испитао и нашао да моруна с тога улази у
Дунав и гура уз воду, да би се ослободила
хиљада малих црвића на својој површини. Кад
се прве моруне које у току године наилазе
из мора у Дунав, осмотре помоћу увелича-
вајућег стакла, види се да им је глава покри-
вена сићушним црвићима који се једва могу
запазити голим оком и који нису већи од сит-
них црвића у сиру. Да би се ослободила тога,
моруна гура уз брзу текућу воду по јаким
дунавским матицама, док се тих црвића не
ослободи, или док ови не угину, што бива
под јесен. Тада се она враћа у море и не-
стаје је из Дунава. Може лако бити да и
сам лакс тако исто из сличних узрока из-
лази из мора у реке.”

„Моруна припада фамилији *Störe*; те рибе
имају плућа и са обе стране главе по једну
рупу за ваздух. Највеће, које су ухваћене дуж
сремских обала, дугачке су 20 шуха и тешке
15–16 центи. Од моруне је све за употребу.
Њено печено месо је слично телетини и врло
је пријатно за јело. Од њене икре прави се
„*Caviar*“ који се у Славонији, Србији и о-
сталим илирским земљама зове „*Neuwar*“. Зр-
на се одвајају од опне дрвеним ножевима, на-
слажу се на косо нагнуту даску и исперу во-
дом. Затим се добро усоле и слажу у омању
бурад. После неколико месеци она добију о-
ловно-црну боју. Тај се ајвар често и фалсифи-
кује икром од других крупних риба. Од мо-
рунине бешике (мехура) прави се лепак нарочито
познат под именом „*Hausenblese*“. Од
кичме и костију Илирци праве разне ситне
ствари.”

„Моруна је глупа риба, која не познаје
своју снагу и даје се лако ухватити. Најбоље
време за лов је месец март до септембра. По-
сле тога рока моруна потпуно ишчезне. Рибари,
који је лове, бацају прво мрежу обичне ја-
чине, као и за обичну рибу. Али чим осете
да је моруна у мрежи, опколе ову другом много
јачом мрежом, начињеном од танких конопца.
Кад је мрежом толико себи привуку, да
могу до ње доћи, ударају је снажно по глави
и испод пераја забадају јој јаке гвоздене куке,
од којих је свака везана за крај јакога коноп-

ца; њу је тада лако извући на обалу. Пока-
што се и она разјари, покида рибарски алат
и направи рибарима велику штету. Али, кад
је она ма и у пола извучена из воде, рибари
је опашу јаким конопцима и сложено повуку;
чим јој глава буде извучена на обалу, они
стану по њој ударати тешким дрвеним маље-
вима, па кад је тако онесвесте, извлаче је
на суво, распоре је и исеку.”

„На тај се начин у тим водама хватају
безбројне моруне од 5–10 центи тежине. Све-
жа моруна се ту на лицу места продаје по 20
крајцара ока, или се усולי па се шаље у
иностранство. Али то је солење врло примитив-
но и грубо, тако да и месо постаје грубо,
жилаво и отужно. Кад би Илирци у Срему
и Банату знали боље радити и риболов и со-
лење, могли би моруну и другу дунавску рибу
слати у иностранство, где би заменила бака-
лара. Само од Холандије и Енглеске могли
би имати годишње преко 100.000 форинти. Са-
мо треба имати на уму да је со, што долази из
Мађарске, и сувише скупа.”

„Осим моруне, у поменутиим великим ре-
кама и њиховим притокама лове се и разно-
врне друге рибе. На пример, штуче од 20–30
фунти, шарани од 10–12 фунти, фореле од
4–5 фунти, као и многе код нас у Немачкој
непознате врсте, за које и не знам наша не-
мачка имена. Кечига се много хвата у Дунаву;
она има кљун као у птице, али се овај не
отвара. Под кљуном је њушка, а дуж целе
рибе простиру се бодље у облику јаких зуба.”

„У Срему штука, шаран, кечига и друга
боља риба кошта 5–6 крајцара ока; обичнија
риба по једну крајцару ока. С тога је у тим
крајевима риба свакодневна храна простог на-
рода. Поред рибе, велико је изобилје још и
у раковима и корњачама.”

У то време се крупна моруна сматрала
као обична риба по целој Дунаву, па и у
водама око Београда. У „Записима и Натпи-
сима” Љуб. Стојановића налази се н.пр. оваква
белешка: „1793 лѣто мѣсеца марта 3-га дне
у четвртакъ бели уфати земунски рибар име-
њем Лазаръ едну моруну от 528 ока кромѣ
црева тешку, на земунском грuntu.” (бележ-
ник земунског учитеља Теодоровића).

И то је тако било све до регулације Бер-
дапа, деведесетих година прошлога века. Писац
ових редова, као дечак, често је на Великој
Пијаци или на Зеленом Венцу гледао крупне
моруне које су рибари ту секли и крчили.
На Зеленом Венцу, на углу на коме се данас
налази кафана „Триглав”, била је пре свет-
ског рата кафана „Код Моруне”.

По једној белешки, коју је писцу показао
г. проф. Влад Ђоровић, крајем осамнајестог
века у водама око Београда ловио је рибу у
то време чувени рибар Петар Ристић. Рођен
1759 год. у Битољу, он је као дечак дошао
у Срем и одао се рибарству; одатле је прешао
у Панчево, где је осам година живео ловећи
на велико рибу и изашао на глас као рибар.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Аустријанци су сумњали да он има везе са Турцима, вршећи поред рибарског посла још и шпијунажу и достављајући Турцима вести са границе. Нарочито им је била сумњива његова рибарница у селу Борчи, преко од Београда. Због те сумње био је од аустријских власти затворен, али поведена истрага није дала никаквих резултата, па је пуштен из затвора. Међутим је том приликом, 14 априла 1789 год. донесена одлука да се ни једном рибару, за време док траје ратно стање, не допусти ловити рибу око Београда и Земуна.

У то време рибари око Београда носили су назив „алас“, по мађарском „halasz“, или „балукџија“, по турској речи „балук“, која значи риба. Па и многе рибе (н.пр. смуђ = албалук или акбалук), као и рибарски алат (н. пр. сертме, ђелберија, корана, такум) носили су турске називе. И то је трајало све дотле док се Турци нису иселили, па и неко време после тога. „Кад сам ја дошао у Београд 1846 године — вели Димитрије Маринковић у својим „Успоменама и доживљајима“ — а и после дуго година, сви занати и радње имали су само турска имена. Тако, рибари су били „балукџије.“

За време док је Београд био у турским рукама, Турци су били највештији и најискуснији рибари на Сави и Дунаву. Они су радили, или великим кованим удицама (такумима), или великим мрежама од дебелог канапа, и ловили поглавито крупну рибу које је у то време око Београда било у изобиљу. Пред крај прошлог века било је још у животу старих дунавских аласа, као н. пр. стари мештер Ђура Пупа, који су радили као рибарски момци код турских рибара и задржали о овима свеже успомене. Било је за писца задовољство слушати ноћу, поред ватре, њихове доживљаје са негдашњим турским рибарским мајстором Ибишем, или са турским „коранџијама“, који су ловили великом и јаком мрежом „кораном“ од дебелог канапа, са широким окцима, са којима се могла хватати само крупна риба, или са „такумџијама“, који су постављали своје „такуме“ на местима која су добро познавали, куда пролази риба тражећи пут између подводних стена и брзака, и одакле су довлачили у град на продају пуне чамце и барке крупних шарана, сомова, јестара и моруна.

Због јако развијеног рибарства, у Београду је још за турско време постојао „Рибарски Еснаф“, који се одржао све до последњих година прошлог века. За београдске рибаре важила је „Еснафска Уредба“, обнародована 14 августа 1847 године. Рибарски занат могао је обављати само онај кога еснаф прими као рибарског шегрта, калфу или мајстора, после доказане способности да тај занат обавља како треба и пошто испуни остале Уредбом предвиђене услове. И док се год нису из основе измениле риболовске прилике у Сави и Дунаву, београдски рибарски еснаф био је један од оних који су најтачније испуњавали

те одредбе и нису никад задавали посла државним или општинским властима.

Као што је поменуто, изобиље рибе у Сави и Дунаву било је толико, да ретко ко и од наших људи, који су писали своје успомене, доживљаје или мемоаре, не помиње савску или дунавску рибу. Прота Матеја Ненадовић н. пр. помиње је описујући у својим „Мемоарима“ свој пут низ Дунав, за Русију, почетком септембра 1804 године, у друштву са Чардаклијом и Јованом Протићем. Лаза Поповић у своме „Путовању по Новој Србији“, тридесетих година прошлог века, каже:

„Канда нема више ни оног риболова који је за мог времена био. Бар не видех многе оне као негда по Дунаву знаке — тикве и рогознице — од пуштених у воду удица. Један Смедеревац, нећу да га именујем, буде за нешто кажњен, и он онако врућ (од батина) оде да проба срећу на удице, које је пред градом бацио за ватање моруна. И заиста, срећа му је била наклоњена, као и на батине, извуче моруна која је 120 ока била тешка.“

„У опште је уверење, да је од оног времена нестало по Дунаву моруна, од како су почели пловити пароброди и расплашили сву по њему рибу. Оде сва у море, па ће по свој прилици бити да је и онај цара Јозе шаран отишао. Какав је тај цар-Јозин шаран? У оно време кад је цар Јосиф, за аустријско-турске војне у години 1788 био удаљним крајевима — Банату — донесу му наши рибари на поклон једног донде невиђеног и нечуведеног великог шарана. За шаране се држи да најдуже живе од свију риба. Цар Јоза (он је у нашем народу под тим именом познат) онако као што га је Бог дао, да свако његово дело у спомену остане, награди рибаре добро, али им и врати шарана са заповешћу да га опет у Дунав пусте. Но и то није доста. Он да сковати и метнути на шарана златну бурму или прстен, и на њој ону годину кад је шаран ухваћен и пуштен. И то је још мало за дух цара Јозе. Он у Темишвару оснује и фонд том шарану. По статутима тога фонда, сваки онај који у напредак ухвати тог названог царевог шарана, дужан је био пријавити га најближој власти и одмах га у слободу пустити, али не без икакве плаће и враће. Из шаранског фонда толико би му се и дупло платило, што иначе вреди шаран. Од тога времена, па до године 1840, кад сам о историји тога шарана у Бечу читао, два пута је или три пут (ако се добро опомињем) тај шаран хватан и пуштан био. Да ли је и од тог времена био хватан не знам. После ме је забунила политика, па нисам тражио више да читам о историји шарана, него шта раде људи и какви су.“

У својим „Мемоарима“ српски државник Стевча Михајловић, описујући своју ђумурџијску службу, вели:

„На ђумруку онда ђумурџија није имао опредељену плату. Њему је плата била: колико од пари свиња на ону страну у Тесарију

превезе, на сваки пар по пет пара порески себи узме, а од говеди по 10. А од риболоваца, Турака и Срба, узимао сам пету оку рибе ђумрука. Од ове рибе за потребу моје куће без рачуна сам узимао, тако да сам се од рибе обдуо да неколико година после нисам никад више за рибу марио, и до данас."

О негдашњем рибљем богатству у нашим водама сведочи и опис путовања по Србији Ото — Дубислава — плем. Пирха 1829 године. — У писму своме пријатељу Ђорђу Поповићу, — Даничару, Ђура Јакшић пише како има школског слугу који механџију, попа и њега рибом храни.

У Срп. Краљ. Академији чува се рукопис Јоакима Вујића под насловом „Књига система“, а на последњој страни рукописа налазе се Вујићевом руком исписани стихови:

Пливај, пливај тамо доле у глубину морску,
Иди тамо међу друге рибице на војску,
Тамо можеш ухватити какву год рибицу,
Макар белу и шарену малу кесеџицу.
Хватај тамо и штучицу лепу, деверику,
Гргеч рибу и шаранца, малу сабљарику,
Кечигицу, егуљицу, великога сома,
И карасе сас лињаком, све то вуци дома.
Јоште к томе есетрицу замашнога тока,
Моруницу седамдесет и от седам ока,
Црвенперку, белог смуђа, харингу окретну,
Сарделицу, церну мрену и финрибу сметну,
Само немој нама људма досаду чинити,
Нити мореплавателем на печали бити,
Ербо они теби гледе мрежу да набаце,
Да те живу на брег морски из воде избаце.

Од интереса је поменути и то да је наш велики просветни добротвор Илија Милосављевић Коларац у својој младости прешао 1813 године са избеглицама Дунав и одао се трговини са дунавском рибом, од чега се издржавао све до повратка у Београд, где се одао болтацком занату.

* * *

Међутим, пред крај прошлога века београдско рибарство, као и рибарство по целој Сави и Дунаву, почело се погоршавати. Најпре је регулација Ђердапа, деведесетих година, нанела осетан удар целокупном савском и дунавском риболову, јер је од тада почела све ређе допирати у наше воде „влашка риба“ из Доњег Дунава. Моруна, јестра, сим и крупна кечига, којима су регулацијом на свагда запречени стари, вајкадашњи дунавски пролази за горње воде, а у исто време јако појачани румунски риболови на Доњем Дунаву, учинили су да таква риба тешко и ретко допире до наших вода и да је постала велика реткост.

Али још је деценијама после регулације ипак остало неизмењено савско и дунавско рибарство у погледу остале рибе. Све до светског рата читав један радан свет живео је на београдској дунавској јалији, задовољан и весео, у кућицама и кафаницама у непосред-

ној близини обале; живео је од издашног риболова и могућности да одмах уновчи производ свога труда.

Тадашњи београдски рибарски мајстори са „великим алатом“, т.ј. са великим речним аловом и лапташем (Јаков, Лука Лупур, Живко Брка, Спаса Прпа, Никола Фирга, Филип Филлигана, Младен Баца, Савица Циганче, Јоца Берлетић, Милан Глувак и др.) одржавали су дисциплиновану војску од стотинак извежбаних рибарских момака, којима је риболов са таквим алатом био искључиво занимање. Под командом „мештера“ (рибарског момка коме мајстор повери свој алат и кога при риболову сви морају безусловно слушати), компанија се са своја два велика чамца и с лапташем извлачила уза Саву до Царске или Мишарске Аде, или до Јасенске, или до Прогарске Аде, до Бољевачке брежине, до ушћа Колубаре, до Слама-Сено и т. д. Одатле је почела разбацити пређу и ловити низ воду, па је тако ловећи стизала у Београд са пуном барком свакојаке рибе, често и са сомом од 50 до 100 кила, привезаним уз чамац. Или би се компанија са дунавске јалије извезла на средину Дунава, па одатле почела ловити поред Карабурме, Вишњице, Панчевачких Ада, Тоспаше, Винче и Ритопека, кашто и до Гроцке и Смедерева, па се одатле, вукући чамце уз воду поред обале, враћала у Београд са изловљеном рибом.

Та је риба, обично сутра дан у зору, продавана лицитацијом рибарским трговцима (Ђока Булдок, Лаза Панчевац, Коста Буцов, Јоца Наказа, Коста Пропела, Коста Паламат, Вељко Зембилаш, Ђор-Пера и др.). Издалека се, каткад још по мраку, могла чути вика лицитаната и рибарских момака који су извлачили на суво, или у чамац, барке пуне рибе и приказивали своју робу.

Кад би се граја утишала, трговци би изручивали купљену рибу у своје „тикваре“, велике барке које могу да чувају по неколико хиљада килограма рибе, а потребну количину рибе за продају тога дана износили колама на пијац. Рибари-ловци разилазили би се по ондашњим рибарским кафанама и кафаницама („Борча“, „Златан шаран“, „Спуж“, „Седам чунова“, „Јасеница“, „Два папагаја“ и др.). Ту би пречишћавали своје рачуне, препричавајући доживљаје из својих лова, шалећи се и задиркујући се међу собом. Сваки је од њих имао надимак по коме су га једино и знали (Гаја Гашпар, Шандор Кења, Иван Шокац, Милан Шепа, Јоца Рапа, Тоша Кекало, Тане Арангуз, Ђока Алафус, Ђока Кумбараш, Аца Копилан, Аца Цекетан, Драги Баштован, Јован Зора, Милан Влах, Јордан Чокалија, Светозар Муја, Милан Жућа, Добравоје Клепа и др.), а многи се надимак није смео казати у учтивом друштву. Уз ракију или вино, мештери (Гашпар, Шепа, Рапа, Зора, Кења, Сремац, Шокац), после обрачуна са својим мајстором, раздељивали би момцима њихове „талове“ и „мештерпез“ (бакшиш о-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нима што помажу крпити мрежу), па затим, пи-
јући и мезетишући, спремали план за идуће
путовање, према обавештењима која су има-
ли о стању и кретању воде и о изгледима на
успех лова.

Аловски и лапташки рибарски момци (Све-
тозар Кркља, Светозар Кркљица, Ђура Меду-
ра, Паја Каламуња, Ђока Алафус, Ђока Кум-
бараш, Драгић Татаракић, Добривоје Клемпа,
Бранко Барон, Бранко Слина, Леон Чива, Но-
вак Штрк, Сима Баба и др.) измешани са
„влакарошима„ (Адам Симић, Ферко Балгач,
џика Влада и Алекса Богдановић, џика Вер-
генес и др.) и „струкарошима“ (Душан Рапа,
Светозар Цвеће, Ђика Мура, Љуба Мандрда,
џика Јоја, Ивко Влак, Тоша Кеза, Миле Ја-
пан, Аџа Јапан, Никола Ђњурац, Мита Фир-
га, Никола Кривоустан и др.) надали би пак-
лену ларму, по којој се рибарска кафана мог-
ла још издалека распознати. Претресало се о
томе на какве све „задеве“ наилази лапташ на
дну Саве тамо негде на Топу, на Орлачи, на
Крстовима, на Малој Дубокој, поред Прогар-
ске Брежине, наспрам Слама-Сено, на Петра-
цу и т. д. о положају подводне класе више
Божића Врбака, испод Купиновачких водени-
ца, више Бачванке, више Хапа Маџар-Аде и
т. д.; о лангеру који је лапташ Луке Лупура
извукао ту одмах наспрам куле Небојше, о
подвалама сремским или мађарским финансима,
о борби са сомом од 110 кила, кога је Ја-
ковљев лапташ „салетио“ на Вишњичком Пра-
гу, или у рупи наспрам Бреске, или који им је
провалио мрежу на Векслу-Поспаше, и тако
даље.

Аласи влакароши препричавали би, уз по-
лиће ракије, и по двадесети пут, своју бор-
бу са влаком ухваћеним крупним сомом, опи-
сивали би у детаљима „ћутук“ на дну Дунава
наспрам Беле Стене, на који је наишао њихов
влак и опасао га, а он им скроз распарао
пређу; или би причали како су с њоме другару
кришом стрпали исецкан стари опанак у ов-
чији паприкаш који је овај кувао у гвозде-
њаку тамо негде код Бајбока, што ни мало
није сметало да паприкаш буде у сласт поједен,
и томе слично. Влакароши специјалисте (Вла-
да Кркља, Михаило Вергенес, Алексица, А-
дам Симић, Љуба Мандрда и др.) имају муке
да се споразумеју о ономе што причају и сва-
ки говори тако као да је онај што га слуша
потпуно глув. Струкароши (џика Јоја и његови
синови Јојинци, Јован Зврнкапа, Чича Нико-
ла Ђњурац, и синови му Ђњурци, Ђика Мура,
Миле и Аџа Јапани, Душан Јевремов и др.)
не могу да се напричају како им је крупна
риба исправила или пребила удицу на ве-
ликом струку, или одвукла тикву која озна-
чује место на коме је струк забачен, или како
им се отео крупан шаран у тренутку кад су
га мередовом хтели увући у чамац.

Све се то обављало у бучном жагору и
ларми, на коју су аласи навикли, али је због
ње други миран свет морао да бежи из ка-

фане, мислећи да ће доћи до мотке или ножа.
Међутим, ту се, у тој пакленој вреви, могло
наслушати и аласких шала, доскочица и при-
ча, н. пр. како шаран куне аласа „нека ти
одело има толико закрпа, колико ја имам кр-
љушти“, или како га куне сом „нека ти кућа
оголи као моја леђа“, или како мрена саве-
тује аласа „пеци ме док ми око не испадне;
ако не испадне мени, испашће теби“ (јер не-
допечена мрена је прави отров). Кад му је
једном приликом, у кафани, показан оригина-
лан потпис краља Александра Обреновића, ко-
ји је почињао крупним словима, настављао се
све ситнијим, а завршавао се са најситнијим,
алас је узвикнуо „гле како се овај потписује,
почиње на грундкорн (Grundgarn, дубоки део
разбаченог великог алова што иде великом
водом), па уситњује и истерује на лонцујх
(Landzug, плитак део алова што иде поред
саме обале). У те је кафанице долазио на
ракију и Стеван Сремац, коме се тај аласки
свет необично допадао, па је ту прикупљао
материјал за причу коју није стигао да из-
ради.

Сви су аласи, без изузетка, волели да пи-
ју. То им је, уосталом, било и једино задово-
љство у њиховом домашају, а многи су од
њих и веровали да весео алас има срећу. Не-
ки су од ракије помрли, а био је и случај да
се који од њих удави ишчупавајући мрежу из
речних дубина. И како се то пило! У јед-
номе углу кафане „Борче“ леже на поду две
непомичне људске прилике, које већ сатима
не показују знаке живота. Како ко уђе у ка-
фану и то спази, окреће се на лево-круг и
безобзирце бежи, верујући да су то жртве а-
ласких спорова. А ствар је много простија.
Кафеџија Божа Цветковић имао је да тога
јутра купи на Тркалишту које буре ракије за
аласе. Као „експерте“ повео је собом аласе
Тришу Игумана и Перу Деду, добре позна-
ваоце ракијских тајни. Резултат њихове ек-
спертисе био је овакав: у подне се враћа газда-
Божа са двојим воловским колима; прва кола
носе два бурета првокласне ваљевске шљи-
вовице, а у другоме леже, опружени као две
класе, сами експерти, који су у колима одмах
заспали и које су, чим су кола стигла пред
кафану, пренели у бесвесном стању у буџак
у коме ће, не мрднувши, имати да одспавају
тридесет сати.

Каткад се у „Борчи“ могао видети и о-
вакав приказ: алас Марко Левента не може
да се држи ни на ногама, ни на клупи. Његова
жена улази у кафану, прилази му, покушава
да га дигне са пода и води кући. Кад у томе
није успела, она га потера пред собом штапом,
четвороношке, као свињче, боде га остраг да
не би заспао и даје му правац штапом, удара-
јући га час с једне, час са друге стране гла-
ве, како правац буде захтевао!

Био је то свет за себе. Није се мешао
са осталим светом и ретко је кад прелазно
данашњу Душанову улицу и залазио дубље у

варош. Ту треба, наравно, изузети момке рибарских трговаца који су свакодневно морали ићи на пијац. Писац ових редака је имао муке са својим дугогодишњим мештером Гашпаром да га приволи да са њиме иде у варош; када би у томе успео, стари алас би се, идући улицама, узневерено освртао око себе, плашећи се да га свет не гледа као какво чудо.

Једна од неочекиваних последица светског рата била је та да је готово потпуно нестало и таквога аласког света, и некад тако развијеног и надалеко чувеног београдског рибарства. Београдске пијаце и данас су прилично снабдевене рибом, али то није риба из великих риболовних река Саве и Дунава или њихових ритова. Риба из вештачких рибњака у Југославији заменила је оне масе „дивље рибе“ која се некад праћакала у коритима и на тезгама београдских рибарских трговаца.

Кад од београдског пристаништа кренете бродом, узалуд ћете очима тражити по површини воде некадашње многобројне рибарске чамце, шикље и чунове. Нећете више са брода видети негдашње сцене кад рибарски момци привлаче обали велики алов од коју стотину метара дужине, или терају лапташ средином реке, или да влакароши са два чуна „чланећи“ сваки у своме чуноу, терају влак, кад кецароши кецом или кусаком дрљају речно дно, или кад струкароши ваде у чамац велики рибарски струк накићен сваковрсном рибом. Данас се може видети само по који редак и усамљен кецарош или струкарош, који ће се задовољити са зарадом од неколико динара, или који бубњарош који поред обале разапиње своје бубњење.

Шта је свему томе узрок? Шта је учинило да све то оде у неповрат и да се овако нагло, за неколико година после светског рата, све то из основа измени? Узроци су разноврсни, а главни су они који ће овде бити изложени.

Пре свега, великих ритова у околини Београда нестало је осигурањем непрегледних водоплавних терена и њиховим претварањем у земљу за обделавање. А у тим ритовима риба се у масама расплођавала и исхрањивала, па тако исхрањена, при повлачењу воде у речно корито, и сама се повлачила у реку и у великим размерама повећавала њено риболовно богатство.

Други један, врло важан узрок лежи у измени рибарских прилика које су после рата донели велики индустријски вештачки рибњаци у нашој земљи. Пре рата су такви рибњаци били код нас потпуно непознати. Међу тим они у Славонији, Босни, Хрватској и Војводини (Кончаница и Пољана, Нашице, Зденчина, Приједор, Црна Млека, Ечка и др.) производили су и у иностранство извозили специјалним вагонима око два и по милиона килограма рибе, али та риба није допирала до наших пијаца. Београдска пијаца била је обилно снабдевена „дивљом рибом“ која се у масама ловила по Сави, Дунаву и ритовима заосталим после великих поплава. Рат је учинио да се то потпуно из-

мени. Рибњаци се сад налазе у нашој земљи и њихова риба, која је раније извозена у иностранство, сад је преплавала наше пијаце, на које се довози у специјалним вагонима, баркама и тикварама. Та је риба и јевтинија, и може се имати у довољним количинама у време кад је најпотребније; рибњаци су, с тога, угушили лов „дивље рибе“ и њен промет. Осим тога, и нешто морске рибе допире до Београда, а од ње пре рата није било ни трага.

Један узрок смањивања риболовног богатства у водама око Београда има се тражити и у риболову експлозивима, који је, поред све контроле, ипак развијен у Сави и Дунаву, нарочито у зимско доба кад се риба „кртожи“, т.ј. скупља у гомиле на местима која познају они што обављају такав риболов. Напоследку, специјално у водама у непосредној околини Београда, штетну улогу игра и упуштање у текућу воду шкодљивих материја из фабрика; те материје, и ако не убијају рибу, растуерују је и приморавају да бежи из тих вода.

Све је то учинило да се рибарство у београдским водама потпуно измени у неповољном правцу. Рибарски еснаф, стар преко 70 година, укинут је законом о радњама, пошто није више имао услова за опстанак. Риболов „великим алатом“, са извежбаним и дисциплинованим рибарским момцима, угушен је, а они рибари што раде „малим алатом“ могу се на прсте избројати. Стари, специјализирани, искусни рибарски мајстори, мештери и момци изумрли су; оно мало њих што су још у животу не могу више да живе од риболова, па су се или одали трговини са рибом, или су нашли какву службу коју више не мисле напустити. Нови, послератни рибарски момци, далеко мање извежбани и искусни, иначе врло ретки, углавном само помажу рибарским трговцима. И вероватно је да ће, после још које године, Сава и Дунав пожелети правога, занатског рибара, али рибара нигде бити неће...

Данас, кад је све што је овде наведено, отишло у неповрат, не би бар требало да утоне и у ноћ заборава. Још се могу похватати трагови онога што је било у „старо добро време“, па би требало, док је још времена, прикупити података о нашем београдском рибарству, од кога ће ускоро нестати сваки траг. Писац је, као дугогодишњи рибар посветио томе послу читаве деценије истраживања, па мисли да ће се моћи спасти од вечитог заборава оно што би тама кроз кратко време прогутала. Јер о предмету није ништа писано са познавањем ствари, а то може учинити само неко који је на тим пословима провео век.

Писац је намеран да у једноме низу чланака оживи слику негдашњег развијеног и напредног београдског рибарства, ма и по цену сувопарности коју ће у слику унети излагање техничких појединости, али које се морају познавати кад се од слике не тражи занимљивост, већ само истинитост и тачност.

Мих. Петровић
проф-Универз. у пензији

Сеизмолошки завод у Београду

Његов рад и његова историја

Страшни призори земљотресне катастрофе у Анадолији (27 XII 1939 год.) пробудили су пажњу и нашег становништва, које се тек било примирило после оних наших разорних трусних катастрофа у Повардарју и Валандову (7 и 8 III 1931 год.). Већ су биле изгледеле из свести мучне слике и прилике, готово се на њих било и заборавило и почело се без страве говорити како је једном био јак потрес у Јужној Србији. Последњи сеизмички догађаји у Турској, колико се из изворних вести сазнаје, тежи су и од оних најтежих које је могао измислити Данте описујући пакао. То нас побуђује да за нашу читалачку публику популарно изложимо неколико мисли из науке о земљотресима уопште, како се те појаве збивају у природи, како проучавају, како је у нашој земљи организована сеизмолошка служба, како је подизан Сеизмолошки завод на Ташмајдану, да изложимо укратко његову историју, његов рад у прошлости односно у почетку и садашњости, његову улогу у међународној сеизмолошкој организацији и потребе његовог даљег опстанка и даље његове активности.

I

Призори земљотресних ноћи

Нажалост најновија трусна катастрофа у Анадолији није прва, није ниуком случају ни последња. Може се рећи да је тамо за последњих 1500 година била 71 пустошна трусна катастрофа, дакле бар по једна у времену од око 22 годике. На територији Балканског Полуострва, на истим теренским приликама било је за то време 125 трусних катастрофа, што значи да овамо наступа просечно по једна трусна катастрофа у размаку од око 12 година! Читаоци који нису доживели ни једну трусну катастрофу, поред свега што о томе читају по новинама, могу упитати: како стварно изгледа такав догађај уопште, како је то уствари изгледало критичне ноћи? Ево да им на то одговоримо са неколико речи. На простору од око 270 000 квадр. километара (око 600 км. у пречнику) све становништво почива у мирном сну, сва села и сви градови; будан је само понеки човек. Бледи Месец чаробно просијава кроз гране обасуте ињем, а његова светлост одсијава са белих непрегледних површина

снежнога покривача, цича стегла испод нуле за око 30 степени, од мраза пуца и дрво и камен. Небо одсијава ведрином, чистином кроз ледени ваздух. Ту гробну тишину просеца неки протегнут звук као од неке врло далеке грмљавине. Тај звук постаје постепено јачи. Животиње се узнемире и својим страшним урлањем чине паклени концерт, који се чудно простира кроз иначе мирну атмосферу. Тице збуњено напуштају гране на којима су се биле смириле за време ноћи и некако неким неодређеним шумом лепршају кроз ноћ, ни на једној се грани не могу задржати. Тле почиње да дрхти, најпре под осетним вибрацијама из дубине, потом се љуља као чунић на узбурканом мору. Затим наступа силан удар, а за њим читава серија таквих удара из дубине, као кад би какав цин покушавао да пробије Земљину кору. Са кровова се смичу и клопарају црепови и ћерамиде. Становништво у полусну и без одела напушта своја лежишта и куће, престрављено од неизвесности тренутно изгуби моћ говора, укоченим погледом немолута по ноћи небу ли сазнало шта се збива. Куће се руше уз паклени окршај и шуме и за неколико тренутака претварају се у гомиле без облика, а густа прашина немилосрдно гута насеља и сав живот у њима. Људи беже инстинктивно незнано куда. Пред њима се отварају велике пукотине у земљи, из њих избијају високи млазеви подземне воде, цинонска водена платна у облику водоскока, насеља се натапају поплавом. Људи се даве у тој води, други пропадају у пукотине, пропадају и читаве куће. За трен ока отворене се пукотине опет склапају, и гњече све што је у њих напало. Преко њих јуре други људи, тле се опет отвара на истоме или на другоме месту. У нове пукотине пропадају нове жртве и друге грађевине. Опет се склапају и опет се отварају понори у тлу и увек прождиру све што се затекне на њиховим ивицама. Тло које сматрамо као најсигурнији наш ослонац, разбесни се у тим приликама и без милосрђа халапљиво гута животе и имања. Кроз густу тмину провирују пламенови, који до неба досежу, избива општи пожар од разбијених петролејских лампи, упаљених кандила, свећа и др. Кроз све то поново се чује потмула подземна тутњава, тле понова и јаче подрхтава. После неколико минута опет у природи завлада неки

тренутан мир. Становништво више не јури по улицама бесомучно, смирило се под рушевинама, проговорило је испод рушевина. Сада јаук, лелек и писка раздиру ноћну тишину, постепено се и то стишава, људство издише и најзад се не чује више никакав глас људски ни животињски, све је изгинуло, све се смрзло. Само подземне тутњаве и даље хучу, а потреси се и даље један за другим нижу и разорвају преостале зидове и све више затрпавају оне који су се смирили под њима, као да би хтели да их боље сачувају! Шта је у тим приликама чврсто тло под нашим ногама? Искуство од земљотреса научило нас је, да тло по коме идемо, на коме зидамо своје куће, није стабилно. Ми на то и не помишљамо. Али и најмањи његов покрет увек нас тргне као из неког заноса и тада сви управимо своје погледе и сву своју пажњу на земљу. У томе се и разликују стручни сеизмолози од осталих људи, јер они увек и непрекидно гледају у земљу и своје апарате и будно прате шта се збива у неприступачним дубинама наше планете.

II

Смернице сеизмолошког проучавања

У старим културним земљама не поставља се питање о практичним користима науке. Ван сваке је сумње да свака наука, макар у коме облику, има своје практичне примене, али то није њен крајњи циљ. Код млађих народа, који још нису доспели до највишег ступња културе, какви чине већину европског народа, поставља се као главно питање: какве практичне вредности има од науке о проучавању земљотреса или сеизмологије. На то ће се питање моћи већ сада одговорити нешто, иако је сеизмологија једна од најновијих наука. За културног човека је свакако најважнији резултат да тачно познаје земљотресне таласе, као и њихов утицај на разне Земљине слојеве. Крајњи циљ тих испитивања своди се на то, да се сазна суштина Земљине унутрашњости и стање у коме се налазе оне Земљине дубине, које нисмо у стању испитивати непосредно, као што то лако можемо на њеној површини. У том се погледу већ и до данас много успело. На основи испитивања Ц. Милна, С. Арениуса, Е. Вихерта, кнеза Галицина и др. морамо сматрати: да Земља има једно једно од скоро једнолике масе, која нема тако високу специфичну тежину. То је једно састављено отприлике од гасовитог гвожђа равномерне густине.

При тим испитивањима у пределима где су честе земљотресне појаве, поставља се питање: која су места подобна за подизања насеља уопште, градова и села. Из досадашњег искуства, које сам стекао на терену приликом проучавања земљотресних катастрофа на Мраморном Мору (1912), у Јужној Бугарској (1928), у Повардарју (1931) и др. могу рећи:

да рушење насеља зависи од разних узрока. Уопште највећа оштећења долазе од лошег зидања самих зграда: добро озидане зграде уопште боље одолевају јаким потресима. И природа самога тла има великог утицаја на рушење грађевина. Грађевине подигнуте на становитом, или уопште на чврстом тлу дају бољег отпора потресним ударима и таласима, него ли оне које су подигнуте на песковитој или насутој подлози, на шљунковитом или шкриљастом тлу. Нарочито су велика оштећења у насељима, која су подигнута на таквом растреситом терену где је такав слој доста танак. Природно је да величина разарања зависи и од саме јачине и правца земљотресног удара и таласања тла. Међутим кад су све грађевине подигнуте тако, да се узајамно држе као једноставна маса, тада су њихова оштећења незнатна чак и при најјачим сеизмичким ударима. У току времена ипак ће се морати доћи до тога, да се насеља која су стално изложена јаким потресима најзад морају преселити на сигурније тло. При томе ваља имати на уму, да се до тачнога сазнања утицаја сеизмичких покрета на грађевине може доћи само после систематског проучавања земљотреса и терена где се они најчешће јављају. На основу таквих испитивања је већ створена тако звана земљотресна архитектура, каква се све јаче укоренује нарочито у Јапану. Та вештина зидања показала је како треба зидати грађевине да би могле дати отпора и најјачим земљотресима.

Највећу услугу у тим практичним применама науке о земљотресима (сеизмологије) показали су инструменти (сеизмографи) и са њима у вези примена математике у сеизмологији. Нарочито удешени сеизмографи могу послужити да се у пракси испитује величина отпорности гвоздених мостова, фабричких зграда и постројења, тунела и др. тј. таквих објеката који су изложени многобројним вибрацијама и честим повијањима. Таква је примена сеизмографа установљена на пр. пре двадесетак година на о. Хелголанду. Зашто баш тамо? — може се питати. Пре тога је тамо настало велико узбуђење и застрашивање становништва преко дневних листова, да ће се о. Хелголанд преломити због потреса од експлозија граната из топова највећег калибра, јер пешчар од каквога је то острво састављено, показује најмању отпорност. Тада је проф. Е. Вихерт директор Сеизмолошког завода у Гетингену поставио на Хелголанду свој сеизмограф и тачно мерио јачину потресања тла за време експлозија граната из топова најтежег калибра. Том је приликом неоспорно утврдио: да је свака бојазан од макаквог распадања тога острва искључена, те је тако тамо понова завладала вера у солидност тла о. Хелголанда, и у становништву настало спокојство. Такве примене би се могле с времена на време, када устреба, вршити и у другим местима и пределима а поглавито у оним који

су познати као трусни предели, а нарочито када се у њиховом суседству збивају епохална трусна пустошења као на пр. сада у Малој Азији, која је по своје тектонском пореклу брат-близнак Балканском Полуострву.

Испитивање земљотресних прилика је свакако врло значајно и за угљене мајдане. Чини се, да чак и најмањи потреси омогућавају обилно истицање метана или т. зв. рударског гаса из огромних угљених подземних складишта. Шта више, према најновијим испитивањима имају утицаја на истицање тога гаса у рударским поткопима чак и она најмање чулно неосетна кретања, која се у сеизмологији називају „пулзаторским осцилацијама” и „сеизмографским немиром”. Та су испитивања још у непрекидном току, те ће на тај начин новији резултати бити поузданији. И у томе ће сеизмологија водити еминентно практичку улогу.

Од највећег значаја свакако би било, кад би се успело да се једном потреси могу предвидети. У том погледу вршени су многобројни експерименти да се открије нека периодичност појаве земљотреса. Сви ти експерименти до сада нису показали позитивне резултате. До сада се још није могло претсказати када ће у коме месту наступити земљотрес, нити је уопште пронађен пут, којим би се до тога могло доћи. Тиме не мислимо рећи да се то уопште никада неће успети. Сеизмологија је још увек врло млада наука, а ми не можемо знати, каква нам изненађења може она приказати у ближој или даљој будућности.

III

Како постају земљотреси?

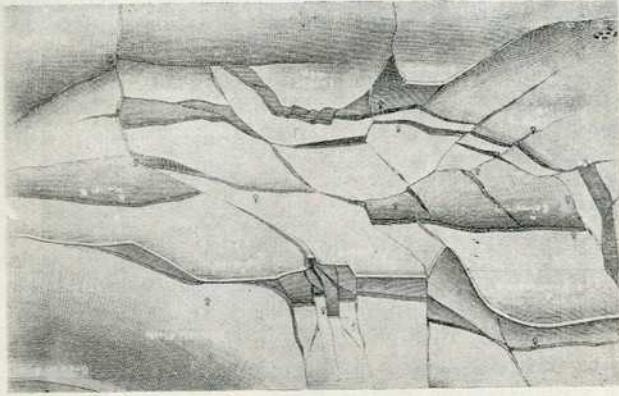
Одговор на ово питање је у ствари врло компликован. Ипак ми ћемо покушати да одговоримо једним врло простим примером из кога ће читаоци моћи видети бар оно што је најважније у сазнању начина на који постају земљотреси и где се они јављају. Ево тога примера. После јаких киша набујају реке. Вода се излије изван речних корита и плави спрудове и ниске обале. По престанку кише реке се повлаче у своја корита. У локвама дуж обала и по спрудовима заостаје вода. Она постепено испари а у локвама остане мутљак. Мутљак се постепено суши и ствара се нека глатка кора по површини. Кад сушење узме маха, на тој се кори појављују безбројне пукотине разнога облика. Оне се укрштају на разне начине и тако издвајају међу собом многобројне плочице разних величина и облика. Даљим сушењем оне се искоруте, увијају се дуж својих обода и угибају се по својој површини, тј. мењају своје облике и чине неравнине по оној раније глаткој површини. При том се на њима јављају нове, мање пукотине и оне се на тај начин ломе и дробе у мање плочице. Од доба када је у локвама нестало воде па и даље у заосталом муљу врше се непрекидни покрети, за које се разазнаје по

оним појавама пукотина, по стварању плочица и по њиховом даљем распадању. То се распадање врши и даље непрекидно до врло ситних и танких плочица или грудвица. И то је распадање један облик кретања.

Све такве промене, које пажљивим проматрањем видимо у локвама, на речним спрудовима и ниским обалама, можемо запажати и даље од речних обала, на локвама по отвореном пољу и др. после обилних киша. На те појаве скоро нико не обраћа пажњу. Ну, пажљивим проматрањем можемо из њих извући врло важну поуку баш о томе: како постају земљотреси и где се они јављају! Ко би могао помислити да популарни одговор на то питање, које иначе свакога занима, лежи баш у проматрању промена при сушењу барица и локава.

Напред наведена проматрања преносимо сада на целу нашу Земљу као планету. Она је некад била у течном али усијаном стању. И њена је површина била некада глатка. Током времена она се хладила и стињавала. При томе се издвојио површински, хладнији део од унутрашњег усијаног дела. Тај површински већма охлађени део називамо Земљином кором. Онај унутрашњи још усијани део називамо Земљиним једром. Између њих је један прелазни део, који је топлији од коре а хладнији од једра Земљиног. На том прелазном делу ослања се кора. Њиме је једно одвојено од коре. Хлађење Земље, дакле и једра и прелазног дела и коре, врши се непрекидно. Земљина је кора већ до сада испрепучала безбројним пукотинама разнога правца и облика, а између њих су награђени велики и мали блокови као више или мање самостални делови коре. У току досадашњег хлађења ти су се блокови извитоперили на разне начине па су постале многобројне неравнине на Земљиној површини. Те неравнине су наше планине и долине. Расхлађивање Земље врши се и сада и у једру, и у прелазном слоју и у самој кори. Тим се хлађењем смањује величина једра, и због тога се онај прелазни слој спушта на ниже према једру под утицајем Земљине теже. Смањује се и величина самога прелазнога слоја. Због његовог спуштања ка једру, као и због његовог стегања при хлађењу, спуштају се и помичу блокови Земљине коре, који се на њ ослањају. Једном речи, у целој Земљиној маси врше се непрекидни покрети: спуштање, слегање, помицање, извитоперавање, издизање, преламање и др. покрети блокова Земљине коре. Те непрекидне покрете ми обично не опажамо, јер смо навикнути на њих, као што не опажамо ни Земљино окретање око осе (смена дана и ноћи), ни годишње кретање Земљино око Сунца (смена годишњих времена: зиме, пролећа, лета и јесени). Али се понекад понеки блок, велики или мали покрене нешто брже, или труцне како ми то обично кажемо. Ми то убрзање осећамо. То убрзање је земљотрес. Цела је

Земљина површина испреламана у небројено много блокова, разних величина. На тим су блоковима настањени људи са својим иметком; на њима се рађају, живе и умиру а незнају да се налазе на таквим блоковима, који носе наш живот и имање, а који су покретни као лист на површини воде. Људи се плаше кад осете тај покрет, јер их он опомиње на опасност по живот, иметак и опстанак уопште. На сл. 1 представљен је изглед једнога дела

Сл. 1: Распоред блокова на површини земље. Има их разних величина, облика и положаја. На њима су означена насеља, чија се имена овде не наводе.

површине Земљине коре са таквим блоковима разних величина, и на сваком се блоку налазе: села и градови. Блокови се не виде на самој површини. Слика претставља стварно стање једне познате турске области у домену Алпског планинског система.

Највећа је опасност у оним насељима, која се налазе на самим пукотинама Земљине коре и у њиховој непосредној близини, т.ј. по самим ивицама њених блокова. Дуж тих ивица поређана су места где се осећа најјачи потрес. Таква се места називају епизентри. Данас већ сваки наш грађанин зна да је епизентар најопасније место, па се зато сваки интересује да сазна где је епизентар, кадгод се деси и гдегод се деси какав јачи земљотрес, кадгод покрети у Земљиној кори уздрмају блокове на којима ми обитавамо. Ето зато се и наука о земљотресима (сеизмологија) труди да одреди такве низове епизентара тј. оне пукотине у Земљиној кори, које отсецају њене блокове.

Поменули смо већ да при спуштању неких блокова у Земљиној кори уједно наступа померање свих или бар неких блокова. На тај се начин мења и сам изглед Земљине површине (рељеф). Кад такви покрети захвате велике делове Земљине коре на пр. један или два континента, тада наступају и издизача и спуштања највећих размера у облику набирања саме коре, при чему се стварају пукотине великих размера. Тако су постали планински системи на копну и спуштања копна у облику морских басена и мора (океана) уопште. Од кад је постала Земља, у њеној дугој

геолошкој историји било је таквих покрета, који су захватили џиновски велике просторије. Тако су и постале планине, како се то у науци каже, које су разне старости. На Балканском Полуострву најстарије су оне планине, које чине Родопски планински систем. Све су друге наше планине млађе. До сада последњи тако велики покрети били су онда када су се почели издизати Алпи и њихове посебне боре Апенини и Динарске планине, када су се блокови између њих спустили те је тако постало Јадранско Море. Издизањем Алпа продужено је даље набирање Земљине коре, којом су се приликом издигли Карпати, затим Балкан, па Кавказ и Хималаји. За Хималаје се сматра да су најмлађе планине и да се још изграђују. Зато су турске катастрофе у њиховом домену најпространије и најпостошњије. Геолошко доба, када су се почели издизати наши Алпи, Карпати и Балкан означава се као терцијарна епоха. Међутим ти су се покрети наставили и даље кроз најновију геолошку епоху, квартар, када се јављају први трагови човека.

Приликом таквих покрета у Земљиној кори, који доводе до њеног набирања и преламања настају двојаке пукотине. Једне се отварају дуж страна појединих бора или планинских венаца; оне су врло дугачке и врло дубоке и називају се уздужне (лонгитудиналне). Друге се отварају тако да пресецају планинске венце па и саме уздужне пукотине, простиру се у свима правцима и издвајају засебне системе блокова; називају се попречне (трансверзалне). Дуж свих тих пукотина помичу се блокови Земљине коре и тиме стварају земљотресе. Јачина земљотреса зависи од тога: да ли је покренути блок велики или мали, да ли досеже до великих или малих дубина и што је најважније, да ли се он одвојио скорашњим пукотинама или је постао много раније. Најопаснији су покрети скорашњих блокова, они су увек штетни. Кад се пак деси, да се на неком блоку отвори нова пукотина тако, да се он тада подели у два или више мањих блокова, онда су земљотреси дуж таквих пукотина увек катастрофални.

IV

Организација наше сеизмолошке службе и њен задатак

Познато је, да је данас научни покрет узео огроман замах да већ прелази границе обичнога схватања. Тај је покрет веома разноврстан по предметима научних проучавања и веома простран по обиму. Једно од најистакнутијих места у томе покрету држе науке о природи. Оне постепеним развојем долазе до све новијих открића и гранају се тако да данас без претеривања можемо рећи: има онолико разноврсних наука о природи колико има и специјалиста који се баве појединим обли-

цима природних појава. Можемо поћи и корак даље па рећи: да ће у догледној будућности бити још више специјалних наука природне групе но што их и данас има. То је сасвим појмљиво; јер је природа бескрајна по својој обиму, бескрајна по разноврсности облика и бескрајна у својим објектима. Непрестано се откривају нови облици док су многи још развијени копреном, која иако постаје све ређа, ипак су у многоме још неприступачни.

На нашим стручњацима, који обделавају поједине гране природе, лежи тежак задатак: да сами испитују нашу природу, али их тај позив води путевима засутим и запреченим тешкоћама. Међутим, само нас ти путеви могу најзад довести до циља кад будемо могли рећи: сад познајемо нашу Домовину, познајемо је добро и свестрано од Карпата до Родопе, од Панонског базена до Могленичке низије, од Балкана до Триглава и до највећих дубина Сињег Мора! То дугујемо најшој Домовини и нашој Природи, која је један део своје енергије претворила у наша бића!

Да не би прешао границе овога чланка, ја ћу се ограничити само на организацији сеизмолшких проучавања наше природе. Сама сеизмологија није постојала као посебна научна дисциплина све до пре 40 година. Све до тада имала је више тип обичне хронике и више се задржавала на чисто статистичком интересовању. Тај задатак сада чини само један споредни одељак у овој новој науци. Темеље наше домаће сеизмологије поставила су четири наша, сада већ покојна позната научника: у геолошком правцу Др. Мишо Кишпатић у Загребу, Јован Жујовић и Др. Светолик Радовановић у Београду; у правцу чисто геолошком Др. Андрија Мохоровић у Загребу, у правцу чисто геофизичком. Њихова су имена позната и далеко ван граница наше Домовине.

Можемо са правом рећи да је наше тло веома интересантно за сеизмолшка проучавања. На њему се сусрећу и укрштају четири разнолика планинска система, и сваки од њих показује своје властите одлике, нарочито баш сеизмолшке. У североисточном и источном делу простира се геолошки млади планински систем Карпатско-Балкански, од северозапада ка југоистоку такође млади Динарски планински систем, као грана Алписке планинске групе. Са југа се између њих увлаче најстарије планине Балканског Полуострва Родопска маса и доста скорашње Пиндско-шарске планине. Сваки се од тих система одликује својом властитом тектоником те се унапред може претпоставити, да сваки од њих има своју карактеристичну сеизмичку индивидуалност. Већ на основи досадањих проучавања то се може сматрати као утврђено. Тако на пр. почетком 1907 год. јављали су се потреси у двама одвојеним трусним областима: једна група у подножју Копаноника, а друга у околини Крупња. Између њих се нигде није појавио никакав потрес. Године

1888 јавио се силан потрес на Бањалучкој пукотини, док су све остале области биле потпуно мирне. Сличан је случај био и 1880 год. кад су приликом катастрофалног потреса у Загребу, на тамошњој потресној пукотини околне сеизмичке области такође мировале итд. Врањска сеизмичка област, после дуже паузе мировања отпочела је сеизмичку активност 1902 год. па је била све активнија до максимума, када је наступила трусна катастрофа 1904 год. После тога њена је узнемиреност опадала тако, да је 1906 година била потпуно мирна. Од 1907 до 1911 год. поново је била активна: почела је из затишја, достигла максимум и опет се стишала. То показује, да се сеизмичка акција једне трусне области периодички мења. Карактер је Врањске трусне области такав: да се најпре јављају претходни знаци, затим долази до највећег развоја и најзад до стишавања. Напротив, у трусним областима Букуље (1922 год.), Рудника (1927 год.), Валандова (1931 год.) нема никаквих претходних знакова, а катастрофе наступају већ са првим ударом; после тога наступа дуготрајна серија накнадних потреса разне јачине, а то се може протезати и неколико година до потпуног стишавања. Таквих појава има много на нашој територији. Сеизмолшки завод на Ташмајдану поставио је себи врло обиман задатак и организовао је такву сеизмолшку службу, какве нема ни у једној другој држави: да открије периодичност у сеизмичким радњама наших трусних области на целој територији Краљевине Југославије. У томе послу и сазнању постиже се двојаки циљ и задовољава двојаки интерес: чисто научни и чисто практични.

Да се до тих циљева може доћи потребно је моћи:

1) Издвојити поједине епицентралне области, проучити и утврдити њихове сеизмичке температуре на нашој територији;

2) У тим областима утврдити активне сеизмогене линије (пукотине) и блокове, које су те линије издвојиле у нашем делу Земљине коре.

3) Резултате добивене на тај начин, довести у везу с једне стране са конкретном природом терена, а с друге стране применити их на практични живот.

Да би се могли разрешити ови проблеми, тако знаменити за нашу домаћу науку, а веома корисни за наше друштвено благостање, установљена је у Србији систематска сеизмолшка служба у фебруару 1906 године одлуком Филозофског факултета Универзитета у Београду. Сав тај посао поверен је мени. После Уједињења, 1919 год. та је организација проширена и на целу територију Краљевине Југославије. Данас се из свих крајева наше државе прикупљају обилни подаци о свим потресима, па макар они били и најлакши. Поред тога редовно се обилази и сам терен на коме се потреси осете. У тој организованој нашој сеизмолшкој служби чине особиту у-

www.услугу и нарочити инструменти (сеизмографи). Станице са инструментима стају доста скупо. Ми их имамо за сада свега четири: две основне станице првог реда (у Београду и Загребу) и две помоћне станице другог реда (у Љубљани и Сарајеву). Због недостатка стручних руковалаца и потребног кредита за такве станице обустављен је рад на недогледно време у станицама: Сиљу, Шибенику и Мостару (III реда) и у Дубровнику (II реда).

Међународна сеизмолошка служба. — Како се потреси јављају на целој Земљиној површини, без обзира на границе поседа појединих држава, а у циљу да се свака појава потреса свестрано проучи, установљена је службена међународна сеизмолошка организација (1905). Том савезу приступиле су све државе на целој Земљиној површини; приступила је и Краљевина Србија још у самом почетку тога савеза држава (1907 год.). Сви Сеизмолошки заводи из свих држава, чланица тога савеза, стоје у непрекидној међусобној вези поштанској и телеграфској и узајамно се обавештавају о сеизмичким стању Земље на одговарајућој територији. Осим тога редовног саобраћаја, одржавају се и редовни међународни сеизмолошки конгреси по истеку сваке друге или треће године. На тим конгресима учествују службени претставници сваке државе чланице, управници сеизмолошких завода и други стручњаци из појединих земаља као и нарочито позвана стручна лица. Први такав сеизмолошки конгрес одржан је у Хагу (1907 год.), други у Цермату у Швајцарској (1909 год.), трећи у Манчестру (1911), четврти је требало одржати у Петрограду (1914 год.) али је отказан због великих ратних прилика. Потписати је учествовао од стране Србије на свима тим конгресима. На конгресима се расправљају општа сеизмолошка питања, установљавају се методе једноликог начина испитивања сеизмичности Земљине коре и саопштавају се резултати и расправе многих сличних питања, која су обрађивана у појединим сеизмолошким заводима за протекли период од две или три године. Осим тога, ту се врши распоред радова, које ће обављати поједини заводи за наредну периоду до идућег сазива конгреса, уколико ти радови улазе у домен међународних научних интереса. Таква је организација међународне сеизмолошке службе настављена и после великог рата са промењеним статутом. Краљевина Југославија је одмах приступила томе савезу. Тако је редован саобраћај и веза са свима заводима у иностранству и даље настављена и одржава се беспрекидно. У тој новој међународној сеизмолошкој организацији до сада је одржано седам конгреса: у Риму (1921), у Мадриду (1924), у Прагу (1927), у Стокхолму (1930), у Лисабону (1933), Единбургу (1936) и Вашингтону (1939). Ни на једном од тих сеизмолошких конгреса није било делегата из наше државе јер се није нашло материјалних сретстава за то. Једино је пот-

писати о своме трошку, као нарочито позван био на конгресима у Прагу и Стокхолму, јер је тамо расправљао своју тезу о узроцима земљотресних појава на Балканском Полуострву. Том приликом (у Стокхолму) наш Сеизмолошки завод у Београду почаствован је за нас ласкавим мандатом: да у тој међународној организацији буде референт о сеизмичким приликама за Балканско Полуострво.

V

Сеизмолошки завод у Београду

Историја његовог оснивања. — Почетак Сеизмолошког завода није био лак. Као што је и сваки почетак тежак, тако ни његово оснивање није ишло по ружама. При томе се могу разликовати неке три периоде, које је канда сама природа нашег дела Земљине коре обележила. Најстарије доба до 1879 год. обухвата време када се нико није интересовао појавама земљотреса. Важније појаве бележене су обично по манастирским и црквеним књигама. Из тога доба има уопште мало података, и уколико их има, односе се само на најјаче покрете, али без икаквих описа, само констатовање у неколико речи. То се доба не може ни сматрати неким периодом. Први период обухвата време од 1879 год. до 1893 год. За то се време истиче заинтересованост углавном појединачна за појаве земљотреса. У јесен 1879 год. био је врло силан потрес са штетним последицама у Јужном Банату, чија главна пукотина прелази и у околину Вел. Градишта, где је такође било доста штете. Тај потрес и неколико накнадних потреса из његове серије описао је доста детаљно предавач гимназије (пок. Живан Живановић). Опис је објављен у „подлистку” онд. „Српских Новина”. После тога су се људи постепено стишали, па је тако ишчилио и интерес за земљотресе. Требало је да опет избије неки разоран потрес, па да се становништво понова пробуди из заборава, освеже неке успомене последњег разорног потреса, да се и још по који интелектуалац заинтересује том појавом. Такав је потрес избио у пролеће 1893 год. у Ресави, који је причинио доста штете у Свилајинцу, Вел. Поповићу и Деспотовцу. Тада се на катедри геологије на Великој Школи налазио пок. Јован Жујовић, а већ је постојало и Српско геолошко друштво. Он је позвао на саветовање ванредну седницу тога друштва, поводом тога потреса и велике учестаности накнадних потреса. Тада је одлучено да Српско геолошко друштво предузме посао око прикупљања извештаја о свима потресима. Установљена је и „земљотресна комисија”, које ће руководити тим послом, слично таквој установи при Академији Наука у Бечу. Рад те комисије трајао је углавном док су још потреси били учестани и интересовали публику. Међутим, ни тада није уређен неки систематски организован поступак у прикупљању подата-

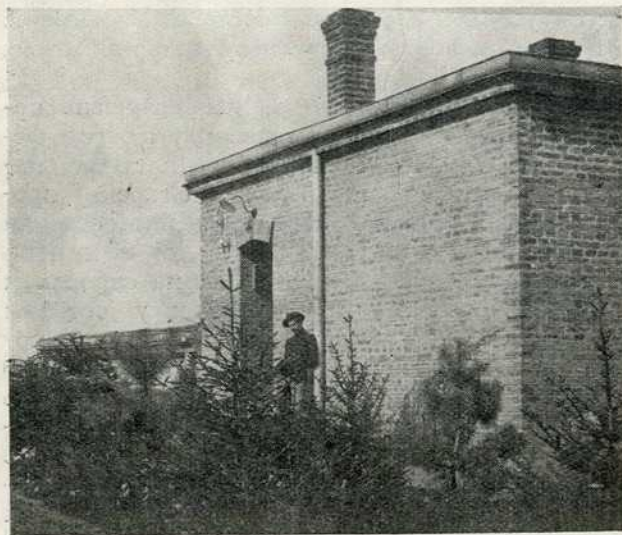
ка. Ипак су брижљиво чувана писма, којим су поједини интелектуалци и др. извештавали, по својој иницијативи, о појединим потресима. То се тако одржавало кроз три године, подаци су објављивани у Споменику Српске Краљ. Академије (1893–1895). Потом је интересовање попуштало код народа и код чланова „земљотресне комисије”. Најзад се завршило тиме, што је та комисија прекинула даљи рад, и радо прихватила понуду Метеоролошке Опсерваторије: да она даље прикупља извештаје о земљотресима преко својих руковалаца метеоролошких станица (1901 год.). Замисао је била добра, али је изведена са неуспехом. Станица је постављена на терену који није био добар за њу, а инструменат је био још тада застареле конструкције и није више претстављао никакву критичку вредност. Још уз то, Опсерваторија је целом том подухвату давала споредан значај. Због тога јој је та станица више служила за рекламу, која уопште није успела. Тако је и тај покушај прошао без позитивног резултата. Можда је томе био узрок у општем несхватању тих потреба код меродавних, што се све то сматрало као луксуз, па на луксузе није требало трошити. Они пак који су требали да пробуде тај општи интерес, нису имали ауторитета да једном корисном подухвату обезбеде опстанак и развој. То доба неуспелих покушаја обухвата време од 1901–1905.

Учествујући и сам у неким од тих претходних послова, потписати је чинио све што је могао, да се та установа постави на здраве темеље. То је било пре 40 година, када се на све нове покушаје гледало са много неповерења, нарочито кад је то долазило од непознатих лица. Док се код нас губило време у поменутих покушајима, за које морам рећи: да су их ометали и неки од оних, који су били дужни потпомагати их бар морално, дотле је ван наших граница, у другим културним државама, већ сазрела мисао о установљењу међународне сеизмолошке службе, око које су се биле прикупиле све државе, да споразумно и по истим методама проучавају преко стручних лица и завода појаве земљотреса. Сеизмологија се већ била издвојила као самостална наука са одређеним програмом и поузданим методама. Претходни састанак дипломатских претставника појединих држава, који су потписали узајамне обавезе држава, већ се био одржао у Риму 1905. За све време тога огромног замаха изван нас, наши су научници још водили разговоре о томе: да ли је уопште потребно нарочито студирање потреба, кад они претстављају „само статистички интерес”, а то се може задовољити и без нарочите организације и „без нарочитих трошкова”. Један је чак ишао дотле, да означи излишном потребу постављања нарочитих инструмената за земљотресе (сеизмографа) „јер се незна шта они уопште уписују”!

Велики замах нове науке о земљотресима у иностранству пратио је потписати врло будном пажњом још од првих покушаја да се дође до те међународне сеизмолошке заједнице. Кад је та организација постала већ стварна и врло озбиљна чињеница — Србија је по тим питањима у иностраним научним круговима означавана као „непозната земља”. Претила јој је опасност, да најближа културна држава (Аустро-Угарска), као међународни мандатор прошири и сферу научних интереса на Србију, па да она ту организује Међународну сеизмолошку службу, како је то већ урадила на подвлашћеном јој територијом! Свестан те могућности, а знајући да се код нас та служба може организовати боље, него и у суседној држави, потписати је прешао преко многих обзира па је о томе разговарао отворено и изложио све евентуалности сада пок. др. Светолику Радовановићу, који је тада, по некој срећи, био на катедри геологије на Универзитету. Он је први суштину ствари схватио одмах у пуном смислу. Тако смо се договорили, да он понова покрене организацију наше нове сеизмолошке службе под окриљем Геолошког завода Универзитета. Тако је и било. Од тога дана, 11 фебруара 1906 год. пошто је донесена одлука Филозофског факултета, отпочело се на новој организацији. Нас двојица смо употребили све своје личне пријатеље, познанике и политичке људе који су имали доста разумевања за овај нови научни покрет и та је сарадња обезбедила солидну основицу да се доцније (1919) издвоји као засебна установа, Сеизмолошки завод, и омогући његов успех у земљи и иностранству. Тиме је отпочела најновија периода у историји овога Завода.

Подизање зграде. — После извршене организације наше сеизмолошке службе (од фебруара до јуна 1906) није више претила опасност да суседна сила (Аустро-Угарска) проширује свој сеизмолошки круг интереса на Србију. Могу чак рећи: да је тај наш нови подвиг симпатично схваћен у свима европским научним круговима, а доцније и у осталим земљама. Нарочито је лепо прихваћена та организација, када је потписати на конгресу 1907 (у Хагу) прочитао декларацију наше Државе: да и она приступа томе Савезу држава као редован члан и кад је изложио задатак и уређење наше сеизмолошке службе. Одмах се нама императивно наметала потреба за установљењем потпуне модерне сеизмолошке службе. При томе се одмах поставило озбиљно питање: набавка добрих инструмената и њихов смештај у нарочиту зграду. Ондашњи министар просвете, пок. Андра Николић је био други човек, који је имао пуно разумевање за овај нови научни развој. Иако је то онда било врло тешко, ипак је успео обезбедити потребну суму за набавку инструмената и за подизање нарочите зграде за њихову инсталацију одлуком ПБр. 7083 у априлу 1906 год. и др. Из-

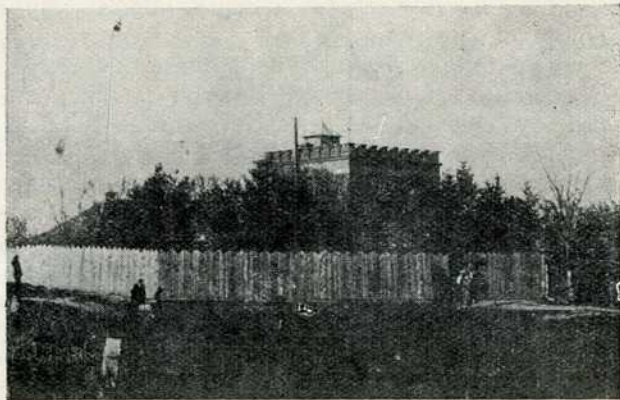
бор инструмената није било тешко извршити, наравно према суми која је била зато на расположењу. У Европи и осталом свету знало се „шта они бележе“ само је то требало прилагодити за наше потребе. Израђен је био и план за подизање скромног павиљона да задовољи прве потребе наше сеизмолошке службе. Радили су га: пок. Андра Стевановић ректор Универзитета и архитекта г. Момир Корунџић. Већ је била расписана и лицитација за зидање тога павиљона (1908). Све је већ било спремно само још није било места (плаца) на коме ће се тај павиљон подићи. Молба је већ у своје време била поднесена Општини града Београда, али још није била решена. И код тога питања било је неколико перипетија. Најзад захваљујући трећем човеку, који је имао разумевања и за ове врсте послова, пок. Велисаву Вуловићу онд. претседнику Београдске општине и већини ондашњих општинских одборника, и то је питање решено повољно. Он је већ 27 августа 1908 под АБр. 13829 наредио надзорнику општинских добара да у споразуму са Управом Завода одреди на Ташмајдану (на Старом Гробљу) место где ће се подићи зграда Сеизмолошког завода. Већ 6 септембра исте године издао је налог надзорнику под АБр. 14272 да у списку општинских добара прибележи одобрење земљишта за зидање зграде Сеизмолошког завода. Темељ зграде, без нарочите свечаности, ударен је 10 септембра 1908 а зграда довршена у мају 1909. Првобитни је изглед те зграде претстављен на сл. 2. Од јула месеца 1909

Сл. 2: Првобитни изглед Сеизмолошког завода 1909.

отпочела је инсталација инструмената и завршена 8 августа 1909 год. Свакако случај је хтео, да они већ 9 августа 1909 запишу једну турсну катастрофу са са епицентром у Западној Анадолији.

После 3 године је посао у Сеизмолошком заводу био толико развијен, да су простори завода били недовољни. Како је Завод већ

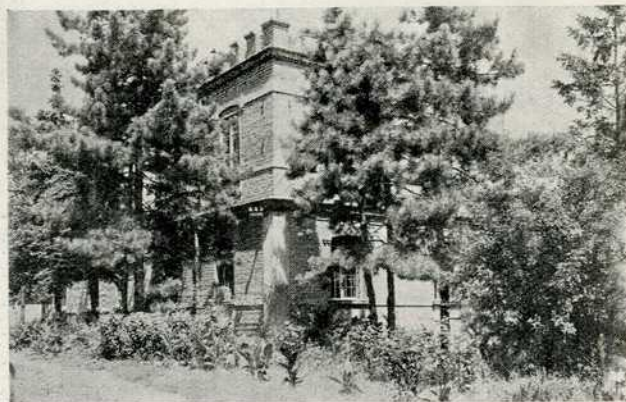

Сл. 3: Изглед Сеизмолошког завода 1912 год.

био стекао добар глас систематским радом, сада није било тешко измолити проширење саме зграде. Од конца јуна до краја 1912 год. подигнут је један спрат изнад одељења за канцеларију са два нова радна простора. Тадашњи изглед зграде претстављен је на сл. 3.

Одмах затим настале су тешке прилике за Србију, што је унеколико утицало и на сам рад Завода, који је и даље вршио сву службу непрекидно. Већ ујесен 1915 обустављен је сваки рад. Инструменти су укочени, оригинална документа су склоњена на добром месту. За време окупације 1915—1918 у згради Сеизмолошког завода био је смештен један део непријатељске аутокоманде. За то време је учињено доста штете нарочито на инструментима и њиховој инсталацији. Опустела зграда после одласка непријатељске војске, искварени и поломљени скупочени апарати, искидане везе разних спроводника инсталационе мреже и многе друге штете сачекало је повратак потписатога крајем 1919 год.

Уједињењем је приширена и организација сеизмолошке службе у Србији на целу територију Краљевине Југославије. Због тога су простори које је имао Завод после последњег проширења (1912) постали недовољни. Наступила је потреба за више радних простора. Тако је 1926 год. подигнут приземни део зграде изнад подземних просторије у којима су

Сл. 4: Изглед Сеизмолошког завода 1926 год.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

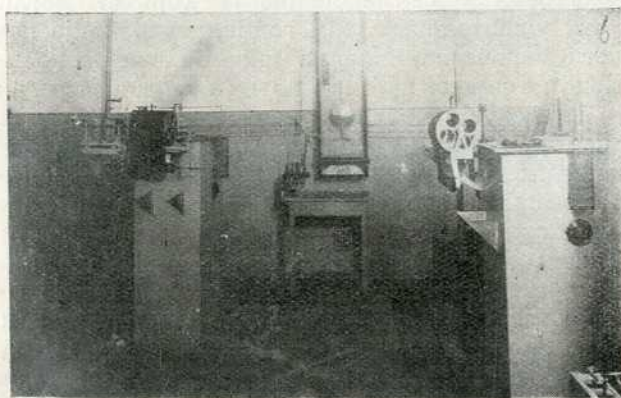
сместени инструменти (8 м. испод површине) На тај начин зграда Завода је добила простор за књижницу и две радне собе. То треће проширење престављено је на сл. 4.

Овим проширењем углавном су задовољене потребе у радним просторима: за управника, макросеизмичко, микросеизмичко и административно одељење. Недостајала је једна просторија (одељење) у првом реду за слушаоницу и вежбаоницу студената, свечаности и приредбе, популарна предавања и др. за које се потребе више пута указује прилика у току године. То се нарочито истиче после каквих великих труских катастрофа у иностранству, а и на нашој територији. За све те прилике потребно је имати сталне инсталације рефлектора, пројекција и кино-филмова. Срећом је и тај велики недостатак најзад ликвидирао повољно. У току јесени 1939 год. подигнута је и једна повећа слушаоница, као први спрат изнад канцеларије за микросеизмичко одељење. Тај дефинитивни изглед Сеизмолошког Завода види се на сл. 5.

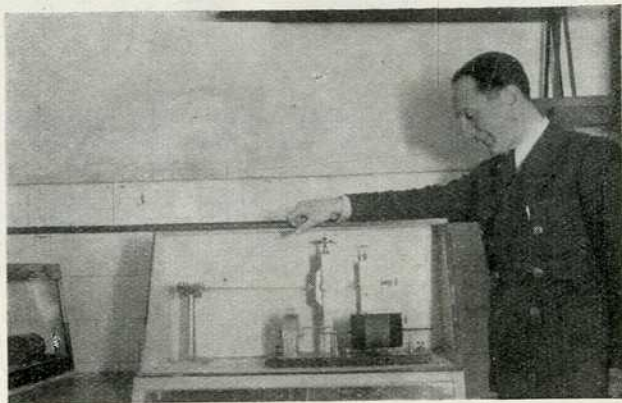
Сл. 5: Изглед Сеизмолошког завода 1939 године.

На тај начин зграда Сеизмолошког Завода зидала се пуних 30 година (у четири наврата), уколико се проширивао рад и потребе саме службе. Можемо рећи, да је овим завршена прва периода зидања потребних простора овога Завода. На неко даље проширавање зграде не може се мислити за дуже вре-

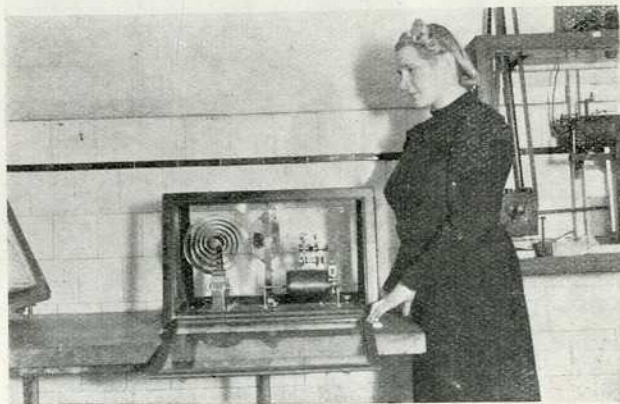
Сл. 6: Првобитни апарати Сеизмолошког завода за хоризонталне компоненте земљотресних покрета.

ме. Ипак можемо рећи да недостају простори за лабораторије, радионице и за практичне експерименте. У томе се састоји најновија грана сеизмолошких радова, која се нарочито добро развија у Немачкој. Не можемо рећи да би та грана проучавања била за нас излишна.

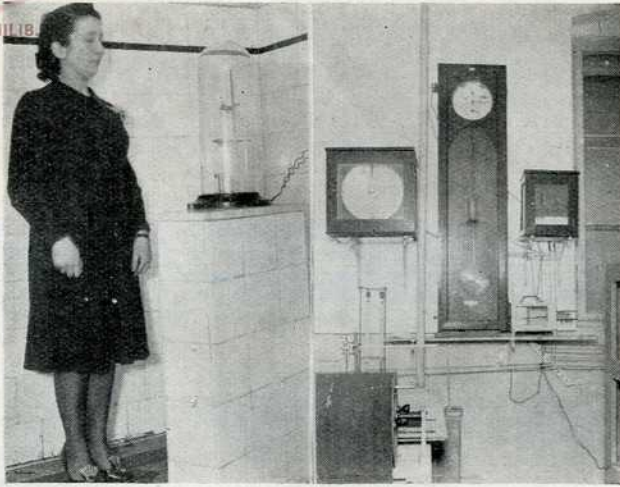
Сл. 7: Првобитни апарат за вертикалну компоненту јачих блиских потреса

Инструменти. — Упоредо са техничким усавршавањем сеизмолошких апарата мењала се и гарнитура апарата у Сеизмолошком Заводу. Почетна гарнитура имала је два посебна апарата за бележење покрета у четири основна правца И-З и С-Ј. Ти апарати претстављени су на сл. 6. Израђени су у Љубљани по конструкцији А. Белара. За вертикалну компоненту кретања гла служила су два апарата исте конструкције један за слабије потресе (сл. 8), а други за јаче потресе (сл. 7). Као

Сл. 8: Првобитни апарат за вертикалну компоненту слабијих блиских потреса

контролни апарат, управо као стражар за објављивање великих потреса (авизатор), служио је сеизмоскоп Агаменонве конструкције (сл. 9). За тачно време служила је нормална пандила Рифлерова, која је онда била као најтачнији часовник (сл. 10). Сви ти апарати служили су за бележење потреса из удаљених епицентара са целе Земљине површине. Упоредо са овим апаратима набављен је и први апарат за препарисање сеизмографских листа:

Сл. 9: Сеизмоскоп Агаменонове конструкције за објављивање великих потреса (лево); сл. 10: Првобитна Рифлерова пандила као нормални часовник (десно).

гарављење и фиксирање (сл. 11). У случајевима блиских потреса, чији епицентри нису даље од 500 км., а нарочито са наше територије, на тим су апаратима због великог увећања, обично отпадале игле те нису могли бележити све елементе наших домаћих покре-

Сл. 11. — Апарат за гарављење и фиксирање сеизмографских места на којима се уписују земљотреси.

та. Није у почетку било сретстава за набавку таквих апарата за блиске потресе. Могућност за то указала се тек 1912 год. Тада је набављен најновији апарат за блиске потресе (са малим увећањем), конструкције ондашњег бечког сеизмолога Конрада. Тај је апарат претстављен на сл. 12 (са асистентом пок. Ђор-

Сл. 12. — Сеизмограф за блиске потресе конструкције Конрад

ђем Трајићем). Таква комплетна гарнитура била је у употреби све до септембра 1915 год. када је ондашњи добровољни асистент позван на војну дужност. Као што смо већ напоменули рат је прекинуо рад у Сеизмолошком заводу, а у току окупације сав је инвентар Завода упропашћен, инструменти поломљени и искварени у свима деловима који су могли бити уништени. У 1919 години требало је почети испочетка. Новаца није било на расположењу не само за набавку нових апарата, него ни за најнужније могуће оправке неких од старих апарата. Сума коју је могла Држава под ондашњим тешким приликама ставити на расположење за обнову појединих универзитетских завода и кабинета, благодарећи тесногрудости једнога ондашњег декана, раздвојена је свима заводима, док за Сеизмолошки завод није остављено буквално ни једнога динара. Ја сам тада био још на дужности ван Завода. Под тим врло тешким приликама у којима се тада налазио Сеизмолошки завод, у хаосу испретураних и разбацаних, делова, скупованих апарата, пришао ми је у помоћ као добровољни

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNI.BE

асистент, један студент математике г. Рајица Маринковић, кога сам још у Паризу, као последњи шеф за вишу наставу наших студената, по доласку са Солунског Фронта, нарочито запазио међу честитим и пажње достојним младима. У њему сам нашао искреног и дуготрајног помоћника и сарадника. Остао је у Заводу догод га интерес стабилизације положаја, чега у овоме заводу онда није било, није позвао на професорску дужност у гимназији, где такође данас заузима видно место. (сл. 13). Незгода од немања материјалних

Сл. 13: Г. Рајица Маринковић, као помоћник, за анализатором.

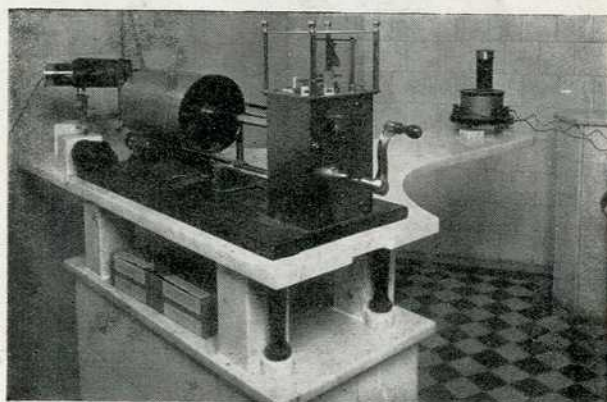
средстава за какву-такву оправку апарата да би се поновни рад отпочео, повећана је била још и тиме, што у Београду тада није било стручног механичара, који би могао бар унеколико помоћи да се бар један инструмент оправки и пусти у рад.

Не потпомогнут од најближих надлежних, Сеизмолошки завод је тада био пред великом дилемом: да дефинитивно престане и све дотадање успехе баца у неповрат као да их није било, као да се никад ништа није радило у нас по питањима сеизмолошких проучавања, или да на који било начин понова отпочне рад у нади, да ће будућност бити боља и да ће се сметње, које су долазиле од неких личности, неком срећом, бити кад-тад уклоњене. Помисао на то, дала је довољно наде потписатом, да покрене рад на обнови Сеизмолошког завода по сваку цену. То се могло успети само уз личне жртве. Решен и на то, потписати је са младим помоћником г. Маринковићем лично преузео све оправке апарата, све механичке послове и свеколику инсталацију уз нешто приватне помоћи са стране. Природно је, да при таквој ситуацији оправка није могла ићи жељеном брзином. Више пута за један шраф требало је облетати неколико дана око неколико приватних радионица и молити да се изради. У таквој приватној сарадњи било је највише стварне помоћи. Тако се радило постојано и с великим стрпљењем од јесени 1919 до зиме 1920 год. Најзад је цела станица била на тај начин оправљена, извршена обнова целокупне инста-

лације инструмената и они су поново пуштени у рад 1 јануара 1921 године.

Још у току те године, Сеизмолошки завод се обогатио једним врло скупоценим сеизмографом конструкције чувеног руског сеизмолога, сада пок. Кнеза Галицина, који потресе уписује помоћу фотографије. Удешен је за таласе из најдаљих епицентара. Тај је апарат пок. Кнез Галицин био поклонио нашем заводу још приликом последњег нашег виђења на интернационалном конгресу у Манчестру (1911 год.). Због неких сметњи у транспорту, тај је апарат приспео тек крајем 1913 год. За њега је требало спремити нарочиту одају и посебне стубове. Тим се пословима није могло приступити ни у току 1914 год. После неких перипетија са тим инструментом, он је могао бити инсталисан тек 1924 године, али је кратко време био у раду, јер изискује велике издатке у фотографским листама великих димензија, а за то није било материјалних средстава. Тај је апарат најосетљивији и даје најпрецизније слике простирања земљотресних таласа. Престављен је на сл. 15 (главни део) и на сл. 14 (његов регистратор са галванометром).

За све то време сеизмологија се развијала великим замахом, отварала је нове и простране научне хоризонте, а у вези са тим захтевала је и више детаља од инструменталних испитивања земљотреса. Упоредо са тим, природно се усавршавала и сама техника инстру-

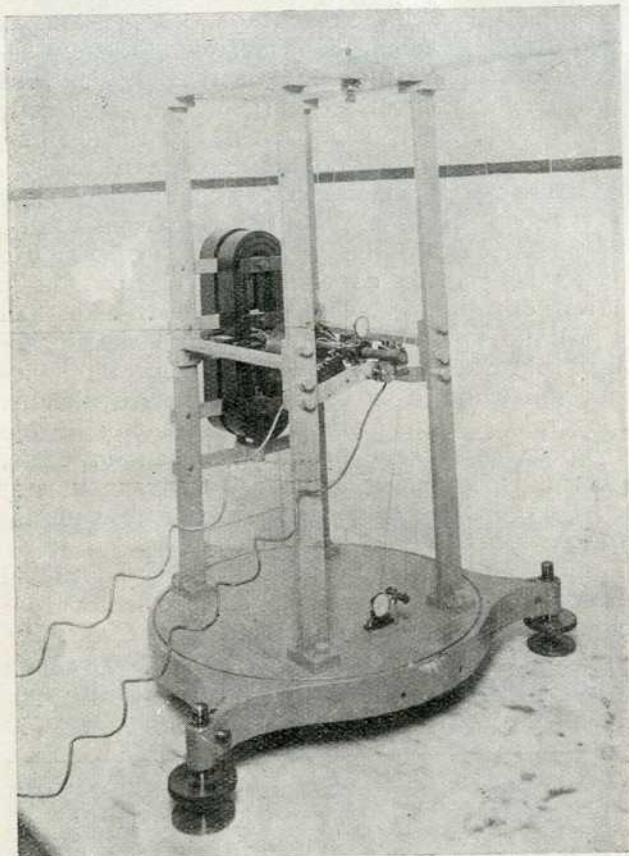
Сл. 14: Галицинов апарат. Регистратор са галванометром.

мената. Та еволуција сеизмолошког прогреса истискивала је постепено апарате старијих конструкција и уводила у рад новије. На тај начин већ 1925 год. наши дотадашњи апарати, осим Галициновог, већ су почели застаревати т.ј. нису давали све оне квалитативне и квантитативне елементе, које тражи ново стање науке о земљотресима. Требало се снабдети са новим инструментима. Осим тога стари нормални сат Рифлерове конструкције далеко је застарео у квалитету према најновијој конструкцији, која не ради у слободном ваздуху са врло променљивим приликама температуре и притиска, већ у затвореном простору под

www.unibg.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

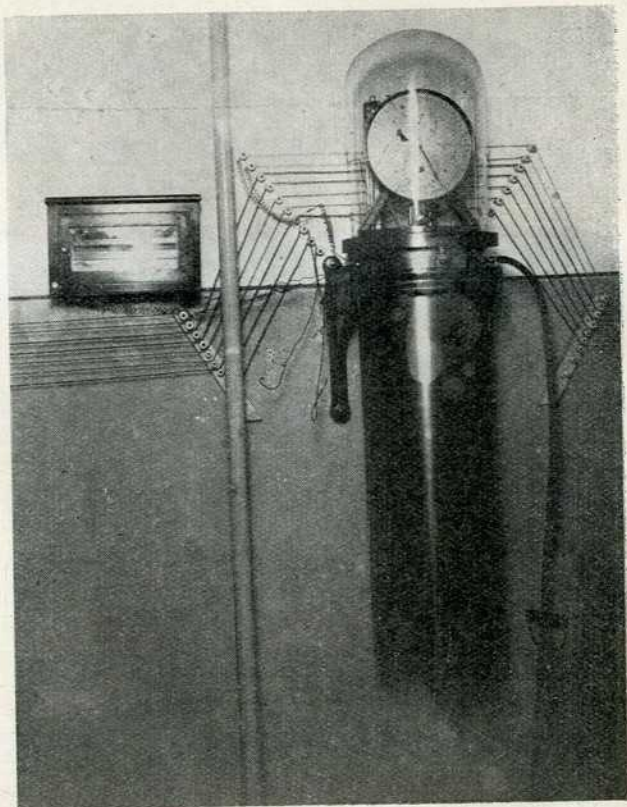
www.сталним притиском. Сеизмолошки завод је пред тим акутним околностима био у кризи. Нови апарати и нови нормални сат са сталним притиском изискивали су велике суме новаца и др. потребе у вези са тим. Потребна сума достигала је вредност око милиона динара.

Сл. 15: Галицинов апарат. Главни део

На редовна средства или какве накнадне кредите није се могло рачунати. Па ипак се нашло излаза, нешто у ванредном кредиту, а више у репарацијама, које су, неком срећом, још биле у току. Успело се да се из ванредног кредита (око 150 000) набаве две компоненте нарочите конструкције (тип Мајнка) као тип централног Сеизмолошког бирса француског у Стразбургу, а да се остали нормални апарати најновије конструкције (тип Е. Вихерта) набаве из репарација. До те одлуке није се могло доћи без великих перипетија, али су оне успешно савладане и за израду тих апарата је најзад потписан уговор, који је одобрен од стране свих меродавних и међународних инстанција.

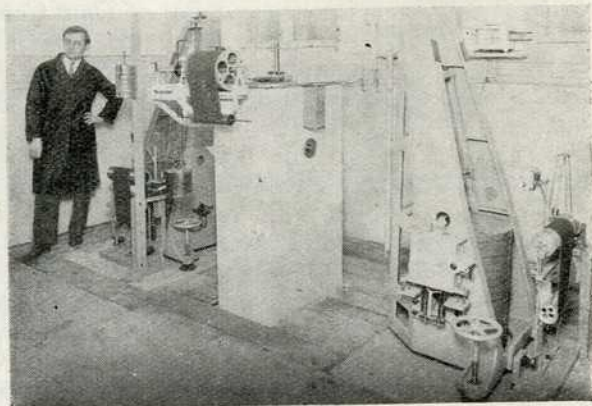
На тај начин набављен је нормални сат са сталним притиском Рифлерове конструкције (1927 год.) уз пријатељско суделовање директора Астрономске опсерваторије г. проф. Др. Војислава М. Мишковића. Набављене су и две компоненте сеизмографа типа Мајнка (1927 год.). Ти су инструменти приказани овде на сл. 16 (Рифлеров нормални сат) и на сл.

Сл. 16: Рифлеров нормални сат са сталним притиском.

17 две компоненте сеизмографа Мајнка (са ондашњим асистентом г. Бранком Петровићем).

Околности: нешто недовољни простор у одељењу за инструменте, нешто застарела конструкција дотадашњих инструмената, били су одлучујући чиниоци: да се, ипак са неком сетом везаном за тешке дане које је Сеизмолошки завод провео са тим апаратима кроз 19 година и који су створили завидан углед нашег завода у иностранству — ипак повуку из даљег рада сви инструменти из прве гарнитуре и уступе место новијим и савршенијим. „На млађима свет остаје"! У пролеће 1927 год. склоњене су на одмор обе старе верти-

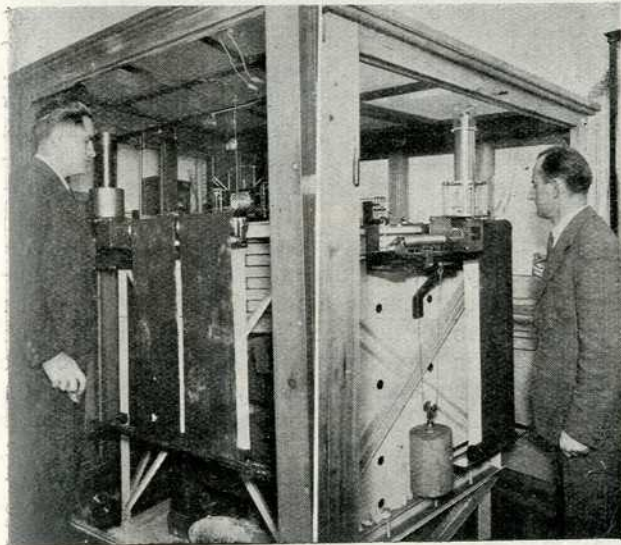

Сл. 17: Две компоненте сеизмографа типа Мајнка 450 кгр.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

калне компоненте (типа Белар) и једна хоризонтална компонента (тип Белар), док је једна остала и даље да одржава везу између старог и новог доба. Тако су у току 1927 год. инсталисане те две нове хоризонталне компоненте типа Мајнка.

Најзад су 1929 год. приспели и инсталирани најновији инструменти највећег стила, од репарација: Вихертов апарат за хоризонталне компоненте [маса 1000 кгр. (сл. 18)] и Вихертов апарат за вертикалну компоненту [маса 1300 кгр. (сл. 19)]. То је била послед-

Сл. 18: Нормални Вихертов сеизмограф за хоризонталне покрете тла — маса 1000 кгр. (лево); сл. 19: Нормалан Вихертов сеизмограф за вертикалну компоненту покрета тла — маса 1300 кгр. (десно).

ња партија коју је Немачка испоручила на име репарација. Инсталацију ових апарата извршио је уз пријатељску сарадњу директора Геофизичког завода у Загребу, г. проф. Др. Стјепана Шкреба, његов асистент и механичар г. Владимир Принц.

Тако су стари инструменти замењени најновијим конструкцијама и наш Сеизмолошки завод је снажно запливао даље у нове таласе сеизмолошких проучавања.

Особље Сеизмолошког Завода. — Састав персонала у сваком, а нарочито у оваквом заводу спада у првразредне потребе. На што би на пр. било имати потпуно снабдевен завод најмодернијим инвентаром и, рецимо, раскошним просторијама, кад у њему нема ко да обавља све његове послове? То је питање непрестано било отворено још од онога тренутка када се приступило оснивању ове установе. Немајући никаквог свога буџета, овај је завод непрекидно боловао од немања персонала. Нема сумње, да је то питање могло бити решено у самом почетку, данас би стање стручног особља стајало на завидној висини. Од особља, које је привремено пролазило крој овај завод, са бесплатним или незнатно плаћеним услугама, било је неколико особа,

које би данас достојно репрезентовале рад овога завода, да су у њему могле наћи сталног места, које би им обезбедило будућност. Али под тако немогућим условима, сваки је гледао прву прилику да пређе у сталну државну службу, да се на тај начин стабилизира. И сам потписати основао је овај завод, водио га кроз све перипетије његовог опстанка као човек другог службеног позива у чиновничком статусу. Води га и данас као добровољац, без нарочите награде, али одушевљен позивом своје струке и из чисто патриотских побуда. Особље овога завода класификујемо као основно, пролазно и стално. Основно особље је радило свесрдно из искрене оданости према позиву и улагало све своје слободно време и снагу за рад у заводу и за његову будућност. Прелазно особље дошло је кад је Завод већ у велико био формиран, и радило је такође савесно не штедећи времена у вршењу своје дужности. Стално је особље дошло као завршна фаза у стварању завода, када је државним буџетом обезбеђен сталан положај у заводу. Оно поред редовних законских послова већ ради и на самосталним стручним студијама.

Прву екипу помоћног особља, потписати је као управник, асистент, лаборант и послужитељ вршио сам лично. Како су се послови почели проширивати, први помоћници и сарадници били су чланови његове породице: жена пок. Љубица, два сина Михаило и пок. Димитрије и кћи Добринка. Сваки је имао одређен задатак: да спрема листе за инструменте (лепљење и гарављење), да их намешта и скида са апарата два пута дневно и да их спрема за анализу, да врши службу одређивања тачног часа и да води врло обилну кореспонденцију у почетку увођења нове организације у живот. Потписати је поред редовне професорске дужности, обављао све стручне послове, водио страну кореспонденцију одржавајући везе са свима сличним заводима у иностранству и т. д. То је стално трајало од 1906 до 1911 год.

У лето 1911 год. вршио је неке помоћне послове као добровољни помоћник студент геологије г. Милоје Стојадиновић, сада директор гимназије. Како је он био много заузет својим редовним пословима, оставио је овај позив. За другог добровољног помоћника понудио се један редак студент математике, који је још као мој ђак реалке заволео посао у Сеизмолошком заводу. Познавајући га као одушевљеног младића за науку, прихватио сам га оберучке у почетку 1912 год. Он је сав прегао на рад и одмах од самог почетка био је савладао многа стручна питања и одмах је био пошао солидним путем. Ако се за икога може рећи да је рођен за неки позив, за овога младића, Богомира Јосифовића, то се може рећи у пуном значењу те речи. Ушавши дубље у саме послове завода, био му је одан целим својим бићем и са највећим еланом во-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дио је овај завод за време ратова 1912 и 1913 год. док је потписати био на војној дужности. Он је са истим жаром радио и даље у заводу и кроз 1914 и 1915 год. када је потписати био поново на војној дужности. Када је најзад у јесен 1915 год. и он као регрут позван у војску, оставио је завод и плачући је укочио рад свих апарата којима је руковао, да се иначе не би покварили без контроле. На жалост, он је погинуо у рату на броду, који га је у почетку марта 1918 год. имао превести заједно са осталим његовим друговима са Солунског фронта на школовање у Француску. Он је много обећавао, а већ је имао и доста успеха у нашој сеизмолошкој служби. Овим је исцрпена листа прве екипе т. ј. основног особља Сеизмолошког завода.

Друга екипа помоћног особља т. ј. прелазно особље пролазило је повремено кроз завод вршећи у њему извесне послове уз знатне новчане или друге потпоре до свршетка школовања и одласка у друге редовне позиве. Овде помињем г. г. Др. Оскара Реју сада доцента за метеорологију и геодинамику на Универзитету у Љубљани, Милана Вемића сада директора Метеоролошке Опсерваторије у Сарајеву, Бранка Петровића, Милосаву Милисављевићеву, Веру Стратимировићеву, Наталију Вучковићеву, сада професоре у појединим гимназијама, Станимира Вучковића сада судију окружног суда и пок. Бисенију М. Протића, врло предану сарадницу, која је преминула 17 маја 1930 год. (сл. 20). Неко време (1-IX-

То је увек било једно од најболнијих питања, које је успоравало рад овога завода и претило, да се једног дана и сам угаси заједно са потписатим. Многбројне интервенције међународне сеизмолошке организације, ни молбе да се то питање реши и тиме обезбеди даља егзистенција завода, нису налазиле одзива, ни потпоре са оних страна које би ту потребу требале да потпомажу. Најзад, скоро у дванаестом часу, интерес овога завода наишао је на разумевање у Министарству Просвете. Године 1935/36 први пут је буџетом Министарства просвете отворен кредит за стално особље Сеизмолошког завода, захваљујући предусретљивости Министра просвете г. Стевана Ђирића (од 1 августа 1935). Године 1937/38 постигнут је још један успех у томе, што је предвиђен сталан буџет завода и за материјалне издатке, благодарећи предусретљивости Министра просвете г. Добривоја Стошовића.

После ових благодети, које је Сеизмолошки завод успео да стекне више од 30-годишњих напора, може се рећи да је стабилност завода обезбеђена. Још једино остаје да се његова крма причврсти доношењем посебне уредбе о његовом ближем уређењу. Тиме би била завршена и последња етапа његовог оснивања и дефинитивна оријентација његова, успешном учествовању његовом у концерту домаће и међународне хармонијске научне сарадње.

Трећа, садања екипа сталног особља Сеизмолошког завода подељена је у три одељења. У макросеизмичком одељењу: Г-ђа Јулија М. Јорговић и г. Војислав Јанаковић, дипломирани геолози (са факултетском спремом) раде послове геолошко-тектонске на територији Краљевине Југославије, г. Чедомиљ Кушевић на картографским и фотографским пословима сеизмолошке службе, и г-ђа Добринка Михаиловић од стране Универзитета, ради на макросеизмичким пословима са територије Балканског и Малоазиског Полуострва (у међународној сеизмолошкој служби). Од 1935 год. била је ревностан помоћник у геолошко-тектонским проучавањима дипломирани геолог г-ца Милијада Милосављевић, али је већ 12-XII-1936 год. прекинула рад и посветила се породичном животу. У Микросеизмичком одељењу: г. Димитрије Трајић, обавља целокупну инструменталну службу. Други сарадник на томе послу, Ђорђе Трајић, тек што је дипломирао за инжењера геофизичара на Универзитету у Страсбургу (1938) у најбоље доба и са најбољом спремом, преминуо је 1 децембра 1939 год. Много је обећавао, а доста је и урадио већ на самом почетку свога сеизмолошког позива, коме се био посветио. Катарина Јанковић врши послове администрације и израде сеизмолошких карата (сл. 21). Механичарске послове и оправке апарата врши Петар Дрљачић дневничар-механичар, послове лаборанта обавља Тихомир Филиповић (слу-

Сл. 20: Персонал Сеизмолошког завода 1929 године.

1929 до 15-II-1932) радила је у овом заводу и г-ца Милка Симовић професор, најпре као додељена на рад, а после као указни асистент Универзитета у Београду. У почетку је радила одано овоме позиву, али како није могла подносити климу Београда, напустила је овај завод и вратила се у Загреб.

Због тога, што овај завод није имао законом регулисану чиновничку звања, он није могао задржати ни једнога од напред именованих својих сарадника у сталном позиву.

Сл. 21: Персонал Сеизмолошког завода у Београду 1939 године

житељ) поред редовне дужности, а послужитељске Јован Вукосављевић дневничари.

Сеизмолошка проучавања наше територије налазе се сада у таквом обиму, да у страном научном свету обезбеђују научну самосталност и равноправност наше домаће науке. Ну, тиме још није постигнуто све. Није постигнуто оно што чини главно средство за остварење правог циља ових нових проучавања. Наша је земља толико пространа и толико подложна сеизмичким покретима, да је за та проучавања веома мален број од 1 или 2 стручна радника. Потребни су батаљони сарадника на овом послу, потребна је чета способних подофицира за ову струку, потребан је читав вод стручних официра који имају да руководе ову нашу сеизмолошку службу у домаћим границама и у обиму међународне заједничке организације. Други народи са ко-

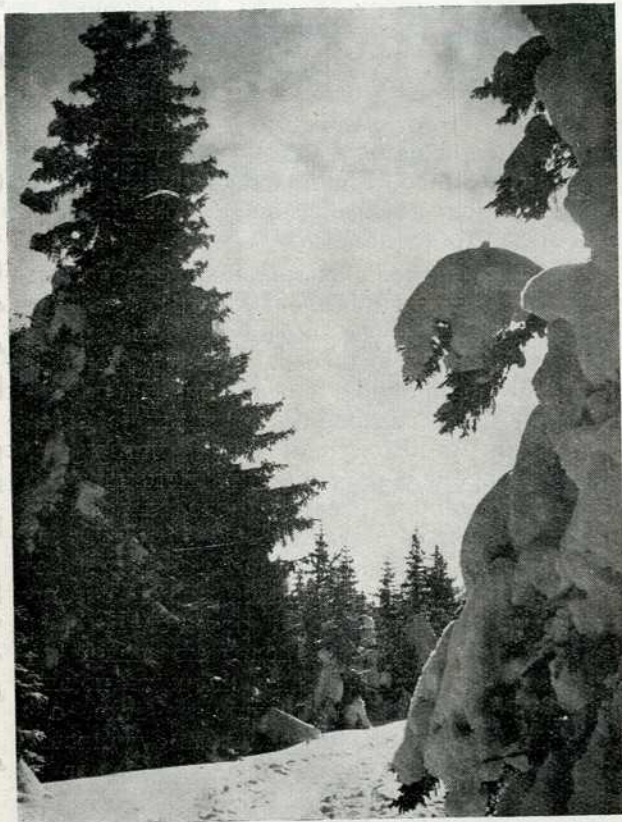
јима се ми успешно такмичимо, имају свега тога особља, само их ми немамо! Међутим развој сеизмолошке науке у страном свету и у нашој непосредној околини толико је завитлан, да код нас постоји оправдана зебња, ако не и права опасност, да нас због овако малог броја стручњака, околних и други народи не претекну, а што је још теже, да нам се не наметну, па да они испитују нашу земљу и нашу природу. Таквих је озбиљних покушаја бивало у неколико махова у недалекој прошлости. Та је опасност близу. Можемо поуздано рећи, да се ми још чврсто држимо, али из остарелих руку треба млађи нараштај да прихвати утакмицу и с успехом уђе у најновије таласе сеизмолошке науке. Ми тога нараштаја још немамо, а напред смо јасно казали и зашто га немамо.

Задатак нашег Сеизмолошког завода и његовог модерног и обимног подухвата тежак је још и са једне друге околности. Ми смо сведоци народног Уједињења, али не само сведоци, него и пионири и официри. На плећима нашим и наше генерације освештан је најсвечанији чин у целокупној нашој историји до данас. Савременици смо оних момената који у историји народа отварају нове епохе и свесни смо њиховог значаја. Ко је од наших предака био у завиднијем положају? Упућени смо да се покажемо достојни времена и прилика у којима живимо и радимо. Није данас довољно само да величамо наше представнике на разним нашим научним пољима. Ми смо садашњост која даје задатке, а уједно стојимо пред непосредном будућношћу, која има и да их разрешава. Од нашег поступка зависи како ће на нас гледати наши наследници, они који долазе за нама, који неминовно одлазимо.

Јеленко Михаиловић
управник Сеизмолошког завода

Зимски спортови све више напредују у Београду

Кошутњак под снегом

Последњих година Београђани су веома заволели зимске спротове. Нарочито је смучарство узело маха. Овом лепом зимском спорту посвећивали су своје слободне часове и стари и млади. Нарочито су се даме одушевиле, и у њиховим редовима све више је растао број присталица зимских спортова.

Београђани су, међутим, муку мучили са снегом. Последњих година дуго су чекали да се падине Кошутњака, Топчидера, па чак и Авале забеле. Дешавало се да се небо натушти, да почне да веје снег, али би се радост многобројних смучара брзо претворила у разочарење, јер би снег одједанпут престао да пада, време би се променило и отоплило.

Па ипак, Београђани сваке зиме задовољавају своје тежње за смучарским спортом. Раније су одлазили у Словеначку и смучали се у Крањској Гори, на Планици или Покљуки. Последњих година, међутим, све мање их путује тако далеко. У Србији има исто тако погодних и живописних терена као и у Словеначкој. Има чак и бољих. Копаоник је, на пример, претстављао право откровење за бео-

градске смучаре, а исто тако Златибор, Бесна Кобила и друге планине.

Читаве чете смучара одлазиле су сваке суботе на српске планине и одушевљавале се на снежним падинама смучарским спротом и лепотама зимских пејсажа.

Ове године зима је, међутим, као ретко када била наклоњена београдским смучарима. Снега је нападало у изобиљу. Од раног јутра до увече Кошутњак, Топчидер и најближа околнина престонице проламала се од задовољних узвика смучара. Трамваји су били препуни. Све је хрлило ка снежним пропланцима да би у смучању и радостима зимскога спорта заборавило свакодневне тегобе.

Може се слободно рећи да је смучарски спорт данас најпопуларнији у широким народним слојевима. Ниједним другим спортом Београђани се толико активно не баве као смучањем. Футбал, тенис, лака атлетика и други спортови имају врло много присталица. Свет се, међутим, задовољава да дође на фудбалско игралиште и присуствује узбудљивим фудбалским утакмицама, али, сем омладине, други се не баве активно фудбалом.

Са смучањем ситуација је сасвим другачија. И старо и младо, и мушко и женско навлачи смучарску опрему, пребацује смучке преко рамена и одлази на смучарске терене да проведу неколико веселих часова на чистом ваздуху. На тај начин постиже се оно за чиме пропагатори зимских спортова и спорта уопште највише теже: да се спорт популарише у ширину, међу све друштвене слојеве, да се сви баве смучањем и на тај начин јачају своје мишиће, челиче своје здравље и налазе оно благотворно смирење нерава и духа које је могуће само у спорту.

У Београду су одржане и важне смучарске утакмице

Изванредне снежне прилике искористили су и многи београдски клубови. Уместо да одржавају своје међуклупске утакмице на Авали или Копаонику, као што је то било ранијих година, када није било снега, овога пута одржане су све значајније међуклупске утакмице у престоници.

Прво је „Југославија” одржала пропагандне утакмице у Кошутњаку уз учешће врло много смучара. Одзив гледалаца је изненадио и саме приређиваче.

Међутим, још више света било је на утакмицама које су организовали чланови „Севера”. Први пут у Београду одржано је такмичење у слалому. Тако се пружила прилика Бео-

грађанима да се упознају са најлепшом и најтежом дисциплином смучарског спорта.

Слалом се вози само на стрмој падини. По некад се дешава да је падина нагнута и 40 степени, па је на тај начин могућно да се развије врло велика брзина. Стаза је тако направљена да води између нарочито цик-цак постављених заставица, такозваних капија. Такмичар мора да прође кроз све капије, а да не обори ниједну заставицу. Пошто побеђује онај ко постигне најбоље време, потребно је возити што је могуће већом брзином. Сада је разумљиво због чега је слалом тако тешка спортска дисциплина. За слалом је потребна необична техника, велико искуство, лакоћа вођење и брзо сналажење на терену.

Смучарске утакмице у Кошутњаку привукле су преко хиљаду радозналих гледалаца, који су с великим одушевљењем пратили добро организоване и веома успеле утакмице.

Спорт клуб „Југославија”, клуб који гаји највише спортских дисциплина од свих престоничких спортских друштава, има и изванредно добру смучарску секцију. Због тога су утакмице „Југославије” за клупско првенство изазвале велико интересовање. Према посети на овој и претходним утакмицама показало се јасно да би Београд с успехом могао да конкурише у погледу посете гледалаца на смучарским утакмицама и највећим нашим смучарским центрима.

Ове године најбоље је дошао до изражаја недостатак смучарске скакаонице у Београду. Пре неколико година једна смучарска скакаоница је израђена, али је толико запуштена да се нико није усудио да организује на њој утакмице у скоковима. Скакаоница је скоро трула, па би постојала опасности несрећних случајева.

Београдски клубови донели су начелну одлуку да заједничким сретствима настоје да идуће године подигну у Кошутњаку једну велику смучарску скакаоницу. Када се ова замисао приведе у дело, биће могућно приређивати велике утакмице. Београђани намеравају да позову наше најбоље смучарске скакаче, Словенце, да би приредили Београђанима још једно велико спортско задовољство.

И клизачки спорт осваја Београђане

Од зимских спортова, после смучарства, најпопуларније је у престоници клизање на леду. Све до ове године клизачи су се задовољавали теренима београдских тенис клубова. Ови терени сваке зиме су пуни, јер Београђани много воле клизачки спорт.

Досада, међутим, није постојала никаква акција да се клизачки спорт прошири и да се развије у прави такмичарски спорт, као што је то случај у иностранству. Клизање се не састоји само у томе да се одржи равнотежа на леду и да се научи кретање на клизачкама. Клизање пружа и многа друга неслућена за-

довољства. Постоје трке у клизању на разне стазе и постоји уметничко клизање на леду које се сматра за најлепши спорт.

Београдски тенис клуб, који је својим досадашњим радом испољио много иницијативе за пропаганду разних спортова у престоници и који је имао смелости да организује највеће тениске утакмице у Београду, и овога пута први је покушао да уведе разне дисциплине клизачког спорта у престоници.

Г. Сава Грујић, потпретседник Београдског тенис клуба, неоспорно најактивнији члан ове напредне спортске заједнице, одлучио је, и поред знатних материјалних издатака, да прикаже Београђанима све лепоте клизачког спорта.

Када је објављено да ће се у Београду одржати клизачко вече и да ће се први пут појавити на нашим клизалиштима прваци државе у уметничком клизању на леду и да ће се одиграти једна хокеј утакмица, Београђани су ову вест примили с великим интересовањем. И заиста, Београдски тенис клуб је позвао у Београд сениорску првакињу државе Силву Палме из Љубљане и неколико наших најбољих клизача. Да би програм био што интересантнији, ангажована је хокеј екипа љубљанске „Илирије”, дугогодишњи првак државе, и будимпештански БКЕ, један од најбољих хокеј тимова у Европи.

Не жалећи материјалних средстава, Београдски тенис клуб је желео да приликом првих клизачких утакмица у престоници Београђанима прикаже све лепоте клизачког спорта. Нарочито се тежило да хокеј на леду буде приказан са свим својим одликама и због тога је позван баш БКЕ, тим који у својим редовима има скоро комплетну мађарску репрезентацију.

После утакмице, напуштајући клизалиште Београдског тенис клуба, многи Београђани су говорили:

— Ала је ово леп спорт. Какав футбол! Хокеј на леду је далеко интересантнији и узбудљивији...

А један познати фудбалски репрезентивац рекао је својим друговима:

Хокеј екипа љубљанске „Илирије”, првака државе у хокеју на леду

Узбудљив моменат са хокеј утакмице

— И ми говоримо нешто о брзој игри и узбудљивим ситуацијама! Знаш ли, да никада нисам био тако узбуђен као вечерас гледајући ову хокеј утакмицу!

Из ових коментара јасно се види да су Београђани били освојени на пречац овом новом игром. То, уосталом, није никакво чудо, јер је хокеј на леду у целом свету невероватном брзином стекао популарност и освајао присталице већ после првих утакмица.

Хокеј на леду је заиста најузбудљивији спорт. Све се у овом спорту своди на то да се што је могуће брже спроведу комбинације на леду и да се постигне гол. Игра траје 45 минута и подељена је на три дела. Свака трећина траје 15 минута. Екипа је састављена од по 6 играча, али на утакмици, уствари, учествује девет играча са сваке стране, јер свака екипа има по три резерве. Чим се игра прекине, дозвољена је замена играча. Резерве улазе у игру, а тројица других напуштају терен. Ова измена играча дозвољена је због тога да би се одржао од почетка до краја игре најжешћи темпо. Хокеј на леду је врло напоран спорт и веома замара учеснике. Изменом играча омогућено је да такмичари буду увек свежи и одморни и да улажу у игру максимум способности и снаге.

Учесници у хокеју на леду морају пре свега да буду првокласни клизачи. Они се крећу по клизалишту страховитом брзином и дугим, при врху савијеним штапом, гурају малу гумену плочицу, коју настоје да убаце у гол.

Мађарски првак БКЕ и љубљанска „Илирија”, два неоспорно изванредна хокеј тима, приредили су Београђанима изванредно уживање. Пошто су правила хокеја на леду доста слична правилима фудбалске игре, гледаоци су врло брзо схватили како се хокеј на леду игра и навијали су тако жустро и громогласно као да се налазе на најузбудљивој утакмици између БСК-а и „Југославије”.

Мађарски првак БКЕ однео је оба дана победу над нашим прваком „Илиријом”. Мађари су неоспорно далеко бољи играчи од наших Словенаца, али би „Илирија” свакако постигла далеко боље резултате да је утакмица одржана нешто доцније. Мађари имају ту срећу

што је у Будимпешти изграђен стадион са вештачким ледом па су могли још почетком октобра да отпочну са тренингом, док „Илирија” није тренирала све до недељу дана пре утакмице у Београду.

Мађари су победили првог дана са 8:1, а другог дана са 3:1.

Гостовање Силве Палме

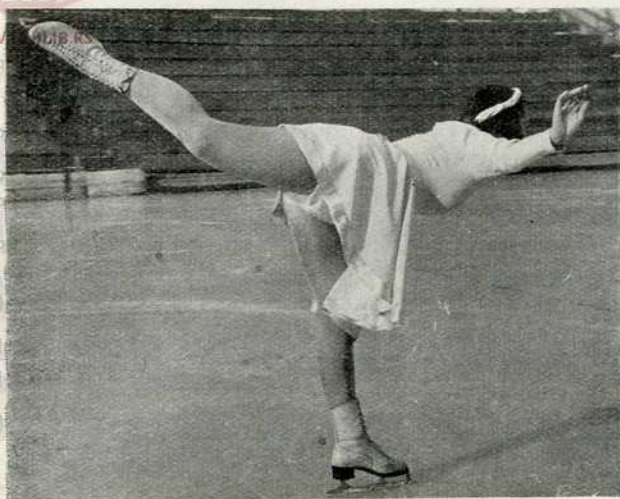
Наша првакиња у уметничком клизању на леду Силва Палме из Љубљане побрала је много аплауза на клизалишту Београдског тенис клуба. Силва Палме дошла је у Београд директно из Беча, где се налазила ради вежбања уметничког клизања код бившег првака света Карла Шефера.

Силва Палме је једна љупка млада дама. Она има шеснаест година и бави се клизањем од своје осме године. Мала је растом, али веома љупка и грациозна. Понаша се као права млада примадона, што, уосталом, није никакво чудо, с обзиром да је већ учествовала на многим такмичењима у иностранству.

Правкиње у уметничком клизању на леду увек су врло младе девојке. Соња Хени, најбоља клизачица свих времена, освојила је првипут прво место на Олимпијади када је имала само дванаест година. Садашња светска првакиња у уметничком клизању Цецилија Кулиц има само седамнаест година!

Г-ца Силва Палме изводи на леду игру из Готовчеве опере „Еро с оног свијета”

Једна успела фигура наше првакиње г-це
Силве Палме

Силва Палме извела је у Београду игру из Готовчеве опере „Еро с оног света”, извела је затим „Народну игру”, обучену у врло живописан и укусан национални костим, а сем тога приказала је Београђанима свој олимпијски програм који је припремала за Олимпијаду у Гармишпартенкирхену, која је, нажалост, отказана.

Емануел Тума и Јосип Бибер стекли су исто тако много симпатија приликом гостовања у Београду. Они су извели по неколико слободних фигура.

Такмичење је врло успело и публика је напустила клизалиште веома задовољна.

Сестре Ботонд одушевиле су Београђане

Београдски тенис клуб одржао је још једну врло успелу клизачку приредбу. Охрабрен моралним успехом, Сава Грујић је позвао првакиње Мађарске у уметничком клизању на леду сестре Ботонд и изврсног мађарског клизача Кираљи. Да би вече било што успелије, организована је и хокеј утакмица између два домаћа хокеј тима. Гостовали су Тенис клуб из Старог Бечеја и хокеј тим „Палића” из Суботице.

— Ми смо учествовале на многим такмичењима готово у свим већим европским центрима, — рекла нам је Ева Ботонд пре одласка из Београда; — гостовале смо у Лондону и Паризу, али још нигде нисмо тако срдечно и спонтано примљене као у југословенској престоници.

По овим речима ове љупке уметнице на леду најбоље се види колико су Београђани били одушевљени егзибицијама сестара Ботонд. Оне су заиста велике уметнице у клизачком спорту. Чудном лакоћом, изванредно вешто и грациозно, сестре Ботонд изводиле су најтеже фигуре. Овацијама није било краја после појединих тачака. Нарочито су одушевиле публику извођењем модерних игара. По неколико пута морале су да понове „ламбет

вок” и друге модерне игре, које су извеле с много грације и љупкости.

Праву сензацију изазвао је мађарски клизач Кираљи. Гледаоци су очекивали да виде једног стаситог, снажног мушкараца, а на леду се појавио дечак од тринаест година! Мали Кираљи, нада мађарског клизачког спорта, који је освојио друго место у првенству Мађарске ове године, приказао се београдској публици као прави мајстор у уметничком клизању на леду.

— Овај дечак, — узвикнуо је један одушевљени гледалац, — биће сигурно кроз коју годину најбољи на свету!

Мали Кираљи клиза од своје шесте године. Он већ сада запањујућом сигурношћу изводи најтеже фигуре на леду. Он скаче, окреће се у ваздуху, игра с таквом лакоћом да је свет био изненађен. Мали Кираљи представљао је заиста право откриће за београдску спортску публику.

Треба још напоменути да је клизачки спорт веома тежак. Није лако постићи врхунац у уметничком клизању. Треба имати много стрпљења, јаку вољу и уложити пуно труда да би се постигао успех у овој грани спорта.

— Ја вежбама свакодневно, — причала нам је Ева Ботонд, — најмање четири сата. Заједно са својом сестром обично долазим на клизалиште око десет часова пре подне и до ручка вежбама обавезне, школске фигуре, које нису ни мало интересантне за гледаоце, али су зато веома тешке. По подне, обично од два до четири, вежбамо фигуре уметничког клизања. Као пијаниста, и ми морамо свакодневно да вежбамо неколико сати. Довољно је само неколико дана да не одржимо тренинг, па се већ осећамо врло несигурно на леду. Приликом извођења тежих фигура, као скокова, довољна је само најмања несигурност па да се догоди катастрофа, наиме пад!

Из ове изјаве првакиње Мађарске у уметничком клизању најбоље се види како је тешко

Мађарски уметници на леду:
Сестре Ботонд и млади Кираљи

посветити се овом спорту. Сем тога, да би се постигао потпун успех, потребно је да се прође кроз балетску школу. Сестре Ботонд похађале су три године балетску школу и савладале су скоро сву технику балета. У балетској школи стиче се потребна техника и развија се осећај музикалности, без чега се уметница на леду не може замислити.

О тим тешкоћама причају све младе уметнице. И Чехиња Ева Груберова, бивша првакиња Чехословачке, која се већ неколико месеци налази у Београду, истиче како није лако сачувати форму у уметничком клизању. Она је узела учешћа приликом гостовања Силве Палме на утакмицама БТК-а, имала је, шта више, много успеха са својом „Славенском игром“, али признаје да би била још боља да је имала могућности да тренира бар месец дана. Ева Груберова остаће, изгледа, дуже времена у Београду и ове зиме клизачи и клизачице на Ташмајдану имаће од њених савета врло много користи.

Ева Груберова пријавила се у чланство Београдског тенис клуба и она је прва чланица клизачке секције. Догодине биће их сигрно много више.

Још једна Ева забављала је публику својим клизачким знањем. То је мала Ева Грубер, Београђанка, која је с много успеха извела неколико тежих клизачких фигура. Мала Грубер је још почетница, али веома талентована и од ње се врло много очекује, тим пре што учи балет у школи г-ђе Пољакове. Кроз годину две мала Грубер ће имати сигурно исто толико успеха као Силва Палме и друге њене конкуренткиње у држави.

Оснива се Српски клизачки савез

Пропагандне клизачке утакмице Београдског тенис клуба постигле су потпуно свој циљ. Не само да је публика била одушевљена новим спортовима, већ је хокеј на леду стекао веома много присталица међу омладином. Видећи такво велико интересовање, Београдски тенис клуб је одлучио да оснује клизачку секцију.

Београд досада није имао клизачких клубова. Тек од ове године почело се помишљати на развој овог лепог и корисног спорта у престоници. Констатујући ово, не можемо да подвучемо још једну чињеницу која је имала много утицаја на развој акције за популарисање клизачког спорта у Београду. То су последице реорганизације нашег спорта и оснивање Савеза српских спортских савеза.

Као што је познато, у последње време врши се велика пропаганда у нашим, српским крајевима, за оснивање клубова и ширење пропаганде за спортове који до сада нису били познати у Србији. Престоница, као седиште државне власти, неоспорно је најпозванија да прва поведе ову корисну акцију, и она је то учинила.

У ранијим чланцима ми смо истакли корисне последице ове акције у другим спор-

товима и нагли прогрес који се осетио у боксу, рвању, тенису и другим спортовима. У клизању је случај још маркантнији. Двадесет година није се ништа радило у Београду на покретању клизачког спорта, а сада, одједном, за циглих месец дана, учињено је више него у другим крајевима, сем Словеначке, за две деценије! Да је то тачно, најбоље сведочи чињеница да у ниједном другом граду, сем Љубљане, до сада нису приређене тако велике интернационалне утакмице у хокеју на леду и уметничком клизању као што је то био случај са такмичењима које је организовао Београдски тенис клуб у Београду. Примера ради наводимо да у Загребу, који је, силом спортске власти, прогласио себе за центар клизачког спорта, (за двадесет година није одржана ниједна интернационална утакмица у хокеју на леду нити је Загреб икада видео једну страну првакињу) у уметничком клизању. По овоме се најбоље види да Београђани могу, ако их неко покрене, да учине врло много за кратко време. Хвала Богу, да се најзад пошло правим путем...

Последица успешних клизачких такмичења у организацији Београдског тенис клуба је да су у Београду основана три клизачка клуба. Наиме, београдски тенис клубови основали су клизачке секције, а врше се припреме за оснивање још неколико клизачких клубова. Можемо са сигурношћу очекивати да ће Београд већ идуће године имати најмање шест до седам клизачких клубова.

Приликом гостовања Тенис клуба из Старог Бечеја и клуба „Палић“ из Суботице, вођени су преговори између чланова Београдског тенис клуба и функционера гостујућих друштава, да се оснује Српски клизачки савез са седиштем у Београду. У Војводини има приличан број клизачких клубова, веома напредних, који годинама одржавају утакмице и гаје овај лепо спорт. Уједињени са београдским клизачким клубовима, Војвођани су дали свој пристанак да седиште Српског клизачког савеза буде у Београду.

Овај споразум, толико користан за клизачки спорт у крајевима изван Бановине Хрватске, представља највећи морални успех пропагандних такмичења у хокеју на леду и уметничком клизању која су одржана у престоници. Тако ће ускоро Београд добити још један савез, што ће много допринети развоју клизачког спорта у престоници. Такав успех даје нам наде да ће се Београд ускоро развити у најзначајнији наш клизачки центар.

Смучарски спорт је већ ухватио дубок корен у Београду и Србији. Имамо пуно клубова и десетине хиљада одушевљених смучара. Сада је ударен камен темељац и клизачким спортовима, тако да ведро можемо гледати у будућност у погледу развоја зимских спортова.

Љубомир Вукадиновић

Син капетана Петровића, браниоца Београда

(Наставак)

ГЛАВА VI

Племенита помајка

Око осам часова неко је зазвонио на спољашњим вратима лепе куће инжењера Јовановића. Инжењер, који је нервозно шетао по соби, отишао је сам да отвори. Знао је да ће то бити госпођа Марков.

Заиста, тако је и било.

Пред њим је стајала скромно, али веома уредно обучена госпођа. Казала је своје име и одмах је додала: —

— Госпођа Кузминишна, моја сусетка, казала ми је да сте желели да са мном говорите. Нисам могла доћи раније, јер сам се дуго задржала на послу и куповинама за моју трговину. — И онда је одмах с великим узбуђењем додала:

— Да ово није штогод у вези са мојим Сашом. То ми је син. Немам другог никога осим њега, а нема га цео дан. Досад је увек био тачан. Све се бојим да му се није што догодило...

Материнско срце је велика тајна. Мајке увек наслућују преко тог срца све што се њиховој деци догађа. Нарочито се невоље, као преко неке телеграфске жице, преносе. Нешто их у срцу заболи. Оне ставе тамо руку и само чујете како, док други ништа и не слуте, кажу:

— Само, да му се што није догодило, зашто не пише, шта је с њим... Тако је и срце госпође Марков, — кад дечак, који се увек из школе у одређено време враћао кући, није дошао, — рекло да се нешто догодило. Кад је уз то од госпође Кузминишне дознала да је неки непознати господин долазио и доста узбуђено о њој и Саши распитивао, било је то сасвим довољно да њене сумње потврди.

Инжењер Јовановић увео је госпођу у собу. Пред баком, госпођом Нилом, са највећим обзиром, упознао ју је с догађајем, нарочито подвлачећи дечаково јунаштво и дубоку захвалност целе породице.

Марија Фјодоровна, како се звала госпођа Марков, имала је у време ових догађаја нешто преко тридесет пет година. Иако је са сваким била пријатна, држала се ипак доста повучено, нарочито пошто јој је судбина отела мужа кога је необично волела. Живела је само за свог сина Сашу, кога је волела свим срцем и свом душом. Због њега наставила је и после мужевљеве смрти да се мучи, да и даље на пијаци, Каленићевом Гумну, води своју малу трговину, јер је то омогућавало да Сашу васпита онако како је она желела, да дечаку не ускрати бар оно најосновније што су имали и други дечаки његових година.

И зими и лети, по студени, по жежи, од раног јутра па док велико звоно не објави да се пијаца затвара, стајала је Марија Фјодоровна поред своје тезге, љубазно се смешила својим познатим муштеријама, мерила сир, скрупу, и била задовољна кад су муштерије биле задовољне. Код ње се није дешавало оно што се прича у једној старој париској анегдоти о ђаволу и бакалину, из које се види како је из бакалинове трговине увек излазило више робе, него што је улазило. Напротив, она је врло често и штетовала, јер робу која није била сасвим свежа и првокласна за живу главу није хтела продавати.

То је, истина, користило с друге стране. Јер ко је једном купио нешто код Марије Фјодоровне, тај је сигурно дошао и други пут и постајао њена стална муштерија. Колико се пута дешавало, дође тако нека госпођа с пијаце кући, и баш у то најђе сусетка. У корпи: јаја, путер. Једно боље и свежије од другог.

— Реците, молим вас, код кога сте купили овај дивни путер, и овако крупна јаја? одмах пита сусетка. Суградан и сама навраћа код Марије Фјодоровне, чија слава тако расте, и због чистоће у којој држи своју малу трговину и због првокласне робе.

Па, ипак, нико од суседа на пијаци није показивао никакву завист. Код ових малих људи постоји једна одређена не само колегијалност, већ и објективност.

— Што је истина, истина је, — говорили су суседни пиљари, и, колико им је било могуће, настојали да се угледају на Марију Фјодоровну.

Луксуз није терала. Једино задовољство било јој је да купи цвеће. То је необично волела и на то није жалела да потроши по неколико динара, ни онда кад је било доста скупо. Све остало чувала је за Сашу. Српски језик добро је научила, само јој је тешко било изговарати „ћ” и „ч” и разликовати извесне речи као „одлично” и „отлично”. Много је читала као и сви Руси, особито новију руску књижевност, као да је настојала да се што више упозна с новим животом којим се сад живи у Русији. Да Саша добије што потпуније образовање и знање, плаћала је посебне часове из француског и немачког, а у новије време и енглеског језика. Исто тако и часове музике. Додуше, све то није било скупо, то је она у главном плаћала у „натури”, — јајима, путеру, — једној красној старијој руској госпођи, која је била одушевљена Шашином интелигенцијом и интересовањем за све што му је показивала.

Кад је те вечери дознала о догађају у ком Саша мало да није изгубио живот, била

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је сасвим ван себе. Хтела је да чим пре види дечака, да се увери да је жив, да одмах зове кола за спасавање која ће га пренети у њихов скромни стан. Кад су ушли у салон и кад га је видела како непокретан лежи, заплакала је тихим сузама, клекла поред канапеа, гладила и исправљала руком порубе на јастуку на ком је почивала дечакова глава, сасвим лагано уклањала с његова чела праменове косе и с времена на време сагињала се да га пољуби, сад у чело, сад у руку.

Дошла је и Бисенија. Добро васпитана девојчица пољубила је Марију Фјодоровну у руку, а Марија Фјодоровна њу у чело. Иако је била веома тужна и узбуђена Марија Фјодоровна је запазила како је девојчица мила и ванредно лепа. Није чудо да јој је Саша при-трчао у помоћ! То би он, уосталом, за свакога учинио. Тако је био васпитан, и такав је био по својој природи.

Пошто је лекар захтевао потпуни мир за болесника, ускоро су сви опет изашли из собе. На упорну молбу инжењера Јовановића, а и због самог Саше, коме је свако кретање било опасно, пристала је да дечак остане, бар док мало не прездрави, у инжењеровој кући на лечењу. Доцније је хтела свакако да га пренесе к себи. Међутим, инжењер Јовановић и његова породица, на која је Марија Фјодоровна, као и Саша, учинила најбољи утисак, договорили су се да се Марија Фјодоровна настани код њих у малој кућици у врту, у којој је сад становао само инжењеров помоћник, такође Рус, студент технике, Шчербачов.

Марија Фјодоровна је у почетку одбијала, али је на крају пристала.

Сашино оздрављење напредовало је веома лагано. За време тихих пролетњих вечери, док је кроз полуотворени прозор улазио мирис старе липе измешан с мирисом првих ружа, Марија Фјодоровна поверила је инжењеровој породици једну велику тајну о Сашу, а о којој он сам ништа није знао.

Тајна се могла разумети само у вези с оним изванредним околностима у којима се догодила.

ГЛАВА VII

Једна нерасветљена тајна

— Родила сам се, — почела је своју причу Марија Фјодоровна, — у Украјини, у једној лепој, иако скромној собици великог дворца старог племића Т., који је био на далеко и широко познат у целој околини. Његово велико имање налазило се крај Кијева. Моја мајка била је дојиља племићеве кћерке, јединице, Татјане. Отац ми је био коњушар и нарочито поверљиво лице код старог племића. Како сам се ја родила скоро исти дан кад и Татјана, то смо скупа одрасле. У мени су сви гледали Татјанину сестру по млеку, а са-

ма Татјана волела ме је као праву сестру, као што је волела необично и моју мајку, јер је на жалост њена мајка већ при порођају умрла.

По својој спољашности Татјана је била права лепотица, а осим тога била је необично даровита и племенита. Стари племић бавио се искључиво књигом и васпитањем своје кћерке. Оженио се касно, из љубави, и кад му је смрт уграбила супругу, пренео је сву своју нежност на своју јединицу, затворио се сам у се и искључиво за њу живео. Како је у младости био официр, а уз то врло јуначан и племенит, чим је на Балкану 1876 букнуо рат за слободу, он се пријавио још са неколицином својих другова као добровољац. С генералом Черњајевом учествовао је у свим борбама, два пута био рањен, стекао велика одличја, а од свих другова био дубоко вољен и поштован.

Из тога времена он је према Србији сачувао једну заносну љубав. Бољег, јуначнијег, племенитијег и достојнијег народа није било за старог племића. Из Србије је собом донео неке књиге над којима је често седео са Татјаном тумачећи јој све појединости војних операција у којима је учествовао, као и историју српског народа. Ја сам по Татјаниној и племићевевој жељи увек била присутна, тако сам и ја већ рано дознала много о Србији. Па и понеке српске речи, које су се Татјанином оцу нарочито допале, знале смо и Татјана и ја. Кад је Татјани било тринаест година, стари племић се с муком решио да је пошаље у завод. Растанак међутим није дуго трајао, јер су велики догађаји наговештавали рат, у који је ушла и Русија у жељи да помогне својој браћи Србима. Отац је одмах довео Татјану кући, и сад се наше васпитање наставило под грофовим руководством, а уз помоћ гувернаната и учитеља.

Међутим, — и ту се Марија Фјодоровна насмејала, — иако сам била још веома млада, ја сам се решила на удају. У селу моје мајке, које је било удаљено неколико километара од грофовог имања, а куда сам ја с Татјаном и мајком често одлазила, био је један млад козак, велики веселјак, најбољи армоникаш и играч. Ја сам се заљубила, и, иако сам била васпитана као права госпођица, удала сам се за њега и прешла да живим код њега у наше мало село.

Били смо веома сретни. Волели смо се. После годину дана добила сам сина, коме сам дала име Саша. Татјана, која нас је с мајком често обилазила, била му је кума. Међутим, мој муж је био позван у војску и отишао је...

Туговала сам много за њим, али сам налазила утеху у детету. Синчић ми је у почетку дивно напредовао. Растао је као из воде, његово безазлено смејање, прво тепање одушевљавало ме је као сваку мајку. Дани су пролазили. Мој муж борио се негде у Карпа-

тима. Писала сам му веома често. Хтео је да зна све што се на дете односи. Чекали смо само да се сврши рат, па да опет будемо сретни као и раније, — сад још сретнији јер смо имали тако красно дете! Али, дошла је револуција, која је све те снове прекинула.

Војске црвених и белих почеле су крстари по Украјини. Ја сам силно страховала за родитеље, и за старог грофа и Татјану. Баш онај дан кад сам с мужем, који је дошао на допуст с фронта, намеравала да одем к њима у посету, десила се страховита несрећа. Грофови сељаци, подговорени, — иначе су сви грофа, као ванредно добра и племенита, волели, — напали су једне ноћи на дворца и уништили га. Гроф с Татјаном и мојом мајком, благодарећи присуству духа и оданости мога оца, спасли су се и побегли. Али куда и у ком правцу, то нисам могла дознати. Кад сам стигла с мужем, пред нама је било згариште. По старом парку ветар је носио поцепане листове књига богате грофове библиотеке, старо дрвеће било је сасечено, цвеће потргано и уништено.

Сад су настали и за нас тужни дани. Од страха пред револуцијом, од туге за родитељима, Татјаном и старим грофом — мени је пресахло млеко. Саша је почео побољевати. Данима и ноћима бдили смо ја и муж над њим, али ништа није помагало. Мали наш Саша склопио је једног јутра за навек своје миле и благе очице.

Шта да кажем. Земља у револуцији, дете мртво, родитељи и они који су нам били најмилији, некуд без трага ишчезли... Шта нам је остајало?... И ја и муж решили смо да одемо у емиграцију. Мене је све вукло у Србију, о којој сам од детињства толико слушала и знала. То је било потребно тим више, јер су на мене, као на лице које је стајало близу грофовој породици, сумњиво гледали, и што због себе нисам хтела излагати опасности и мужа.

Тако смо се једног дана нашли у Севастопољу. Последња лађа кретала је рано зором из Русије. Међу огромном масом бегунаца пробијали смо се ја и муж, али смо били сретнији од многих, јер су нам места била обезбеђена. У ноћи смо остали на обали, као и многи други. Гледајући у лађу, којом смо сутра морали кренути и која се тихо нихала на лаким валовима, ја сам заспала.

Звезде су тихо сјале, месечина се блескала по тамној морској води, забринути бегунци тужно су се праштали у својим сновима с родном земљом. Многи су носили по коју грудвицу земље и стискали је у руци исто тако пажљиво као и најмилије успомене и мале драгоцености које су собом носили. Носила сам и ја мало земље што сам је ископала у старој грофовој башти.

Не знам колико сам спавала. Чудна привиђења видела сам у сну. Час ми се указивало плачно лице Татјанино, час сам видела ста-

рог грофа, а час своје родитеље, или малу хумку која је покривала мог синчића. Биће да је било нешто иза поноћи, кад ме је пробудио један глас. Неко је стајао нада мном и спуштајући ми у крило једно мало, живо и здраво дете, рекао:

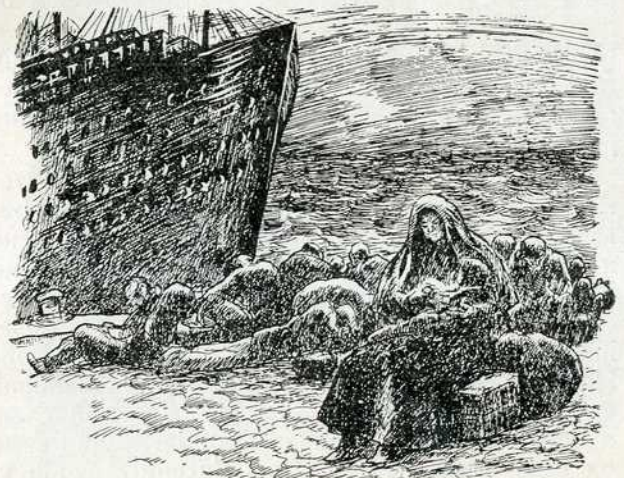
— „Марија Фјодоровна, носите собом Сашу, то је син Татјанин. Ми ћемо доћи за вама”... Најпре сам мислила да је то само наставак мог сна. Кад сам се сасвим оствестила, непознати човек је већ нестао у гомили света. Дете које ми је лежало на рукама гледало ме је својим раствореним плавим очима. Дивни увојци падали су му по раменима. О врату му је висео златни медаљон сав украшен дијамантима.

Препознала сам га, то је био Татјанин медаљон, њена најмилија успомена од мајке. Кад сам га отворила, унутра је била Татјанина слика и слика детета кога сам држала у крилу. Испод слике било је написано Татјанином руком: „Мој син Саша, рођен...” Година рођења показивала је да је Саша тачно три године.

Наћи се сама с дететом у оваквом часу, није било лако, али и ја и муж видели смо у овом знак Провиђења, осетили смо да ће нам то дете бити извор највеће радости на тешком путу који се пред нама отварао. Осим тога, то је било Татјанино дете, дете моје сестре по млеку, коју сам неизмерно волела.

Све што је дошло доцније разумљиво је и јасно. Дете смо понели. Куд год смо ишли распитивали смо за Татјану, али нисмо ништа могли дознати. У Цариграду, куд смо најпре стигли, дознала сам сасвим случајно да су мој отац и мајка, као и стари гроф, кратко време после оне несреће и након бегства, умрли. Шта је било с Татјаном, за кога се удала, ко је био отац повереног ми детета, то ни до данас нисам никад дознала.

— Ником то досад нисам поверила, — рекла је с тешким уздахом Марија Фјодоровна.

„Дете које ми је лежало на рукама гледало ме је својим раствореним плавим очима“

Детету нисмо ништа хтели казати док сасвим не одрасте или док нешто не дознамо о Татјани или његовом оцу. Бојали смо се како би то на дете могло деловати, а осим тога и ја и мој муж волели смо га толико да смо то признање из године у годину одлагали.

Из Цариграда пут нас је најпре довео у Бугарску, где смо се склонили код неких бугарских сељака, који су према нама и Саши били ванредно добри. Тек много касније успело нам је да пређемо у Србију, и напоследку да дођемо у Београд.

Како знате, живели смо од наше мале трговине. Кад је прошле године умро мој муж, ја сам са Сашом остала сасвим сама. Сад више немам никога на свету осим њега, па ипак ја сам се решила да му, кад сврши пети разред, кажем целу истину...

То је била чудновата историја Марије Фјодоровне. Породица Јовановић била је дубоко дирнута. Честиту Марију Фјодоровну волели су од тог дана још више, нарочито Бисенија која је сад проводила све слободно време с мајком и с Маријом Фјодоровном, поред Сашиног болесничког кревета.

Дечак је полако оздрављао. Крајем месеца јуна почео је устајати и на краће време с Бисенијом излазити у башту. Кад му је било сасвим добро, он и Марија Фјодоровна настанили су се у инжењеровој кућици у башти, у којој је, како смо споменули, становао још само инжењеров помоћник, студент технике Шчербачов, који је уз то био запослен у Граду на рестаурацији.

ГЛАВА VIII

Пријатељство

Иако су и Саша и Бисенија били у оном добу кад се од интереса према спољашњем свету прелази интересу према унутрашњем, личном животу, — између дечака и девојчице развило се врло срдечно другарство и пријатељство. Наравно да је ту велику улогу одиграла Сашина болест, тајанствена прича о Сашиним рођењу која је окупирали фантазију девојчице, а исто тако и оно потпуно поверење које су дечаку указивали Бисенијини родитељи.

Заиста, већ за време болести Саша је стекао поверење читаве породице Јовановић. Његово до крајности уљудно и пуно младићске и братске пажње понашање, што га је сваки дан и у свакој прилици показивао према Бисенији, то је поверење у великој мери повећавало. Како је била болешљива, госпођа Нила ретко је излазила; инжењер Јовановић био је у последње време ванредно запослен, а исто тако дека и бака. Тако је некако само од себе дошло да је Саша Бисенију скоро увек и свуда пратио.

Заједно су полазили у школу, заједно су се отуд враћали, заједно су ишли у шетњу и

заједно учили своје лекције, а кад свега тога није било, заједно су седели на тераси мале кућице и слушали приче Марије Фјодоровне о дворцу и имању на ком је она одрасла, о старом храбром грофу, о Татјани и о животу у малом украјинском селу у ком је Марија Фјодоровна живела пошто се удала. Често су долазиле и Бисенијине пријатељице као и Сашины другови, али то није дирало у дечакове и девојчичине односе. Чисто као да су се бојали да каква неопредна реч њихових другова што не повреди у њиховом пријатељству, они су се пред другима држали далеко повученије, суздржаније.

Пошто је школска година била завршена, породица Јовановић прешла је, као и сваке године, из вароши у своју дивну вилу на Бановом Брду.

С одласком пожурили су и зато што су се госпођа Нила и Марија Фјодоровна договориле да се пре тога Саши ништа не говори о тајни његова рођења.

Бојали су се реакције, па су сматрали да је боље осетљивом дечаку дати могућности да што мирније преброди прву душевну кризу, која се морала предвидети, али су већ том приликом и инжењер и његова госпођа позвали и Сашу и Марију Фјодоровну да им дођу на неколико дана у госте. То је нарочито важило за Сашу, јер су сви много рачунали на Бисенију и на њено другарство које ће јој помоћи да дечака душевно охрабри и да му не дозволи да евентуално падне у какво депресивно душевно стање.

Вест да ће их Саша посетити на Брду веома је обрадовала Бисенију и она је унапред рачунала шта ће му све тамо показати: и дивну, романтичну топчидерску црквицу, коју је она као и њена мама толико волела, место где се у Кошутњаку пре толико година одиграло трагично убиство кнеза Михајла, дворац кнеза Милоша и његову цркву у Топчидеру, и све остало што се у лепом топчидерском парку може видети. Нарочито се радовала што ће му моћи показати родитељску вилу, која је, и по положају на ком се налазила, и по свом изгледу, била нешто изванредно.

Личила је на неког лабуда, који је спустио крила и зауставио се на највишем београдском врху, да би отуд уздигнуте главе што боље сагледао целу лепу београдску околину. С великих и бројних тераса виле видело се на све стране. И према Чукарици и Калемегдану, према Дедињу, Авали и Топчидеру, према савској и дунавској низини... Сунчеви заласци и изласци били су толико лепи да су напросто изазивали занос. Пред вилом је била башта пуна мирисног цвећа, и дивног дрвећа, на ком су се у то доба године већ видели богати и дивни плодови.

За дечака је била припремљена соба на највишем спрату виле, „кули“, како је тајдео називан због тога што је био знатно ужи од

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

доњег. У самој ствари тај је део виле био тако висок да је сасвим личио на осматрачнице средњовековних замкова, са којих су стари витези гледали у даљину, а владарке проводиле вечери у меланхоличном сањарењу које је изазивала усамљеност њихова живота.

Бисенија је знала што ће Марија Фјодоровна саопштити Саши. С мамом, с којом је била већином сама, јер је инжењер опет био заузет, о томе је често разговарала. Унапред се бринула како би дечаку могла помоћи, а нарочито шта би се морало учинити па да се Сашини родитељи потраже.

Сретно дете, које се никад није растајало од својих родитеља, увек било окружено свом пажњом, која се само пожелети може, она се сад први пут упустила у један тежак проблем и кушала да уђе у оно душевно стање свога пријатеља које ће наступити кад сазна истину.

ГЛАВА IX

Дечак дознаје тајну

По одласку породице Јовановић постало је сасвим тихо и мирно у читавој кући у Баба Вишњиној улици бр. 17. Млади студент Шчербачов, који је те године завршавао технику, упознао се и спријатељио с Маријом Фјодоровном и са Сашом, али је и он тих дана био сувише заузет око својих испита. Тако су Марија и Саша били највише сами.

Ишли су често на гроб Шашиног поочима кога је Саша још увек сматрао за свог оца. Тамо су проводили по читаве сате, нарочито навече, уређујући његов скромни, али лепо и мали гроб; окопавали су га, залевали цвеће, палили кандило и говорили о њему. Једног дана испратила је Марија Фјодоровна Сашу нарочито свечано и казала му да ће му после ручка, на који је био позван и студент Шчербачов, саопштити извесне ствари које су за њ од огромног значаја и важности.

Саша је тог дана имао неки важан састанак са својим пријатељима. Целим путем као и за време састанка, непрестано је мислио на речи Марије Фјодоровне. Нарочито га је доводио у недоумицу онај њен забринути изглед што га, и поред најбоље воље, није могла сакрити. Шта је то могло бити?.. Наравно, да је Саша све друго претпостављао, него ли оно што је имало да дође..

Ручак је прошао у најбољем реду. Шчербачов је дошао са испита, само што су то били његови последњи испити. Сад је он већ био инжењер. Много се радовао, а радовали су се скупа с њим Саша и Марија Фјодоровна, јер је Шчербачов уистину био добар и паметан младић, а школовао се уз највеће напоре и труд.

После ручка Марија Фјодоровна је легла да се мало одмори; Саша и Шчербачов отишли су у собу младог инжењера. Радило се о томе да Шчербачов покаже Саши неке за-

нимљиве планове о рестаурацији горњоградских кула. Ово је питање Сашу већ дуго необично занимало. Дуго су разговарали о свему, а онда су се пред вече растали, пошто су се претходно договорили да ће Саша сутрадан потражити младог инжењера у његовој канцеларији, где ће прегледати и друге врло занимљиве ствари, друге пројекте и цртеже.

Тако су Саша и Марија Фјодоровна тог истог дана поново остали сами. Наступило је вече. — Наше вечери су увек изванредне. Лику Београда оне пристају. Увек има у њима нешто тужно и свечано, што долази и од самога града и од целокупне природе која га окружује, нарочито река, равница и шума, чија се тајанственост у ноћи повећава у ванредно великој мери. Ведре летње и пролетње београдске вечери, с прозирним небом лако обојеним руменилом што га шири сунце на залазу, нарочито су привлачне. Онда се свака, а поготово дечја душа отвара оним тајним мислима и осећајима које дању растерују светло и дневни живот.

Сели су поред прозора.

Без нарочитог увода, без нарочитих припрема, онако како се дешавају велике ствари кад се већ имају да десе, испричала је Марија Фјодоровна Саши оно што ми већ знамо.

Кад је дошла до краја приче, ставила је пред дечака два драгоцене замотка са речима:

— Ево ти, Саша, у једном је земља из дворца твога деде и твоје мајке, у другом медаљон који је висио о твоме врату у часу кад ми те је донео непознати човек и ставио на руке оне ноћи, која је за нас све била последња на родној грудни. У медаљону ћеш наћи мајчину и своју слику...

Ко да опише све душевне фазе кроз које је Саша пролазио док му је Марија Фјодоровна приповедала тајну његова рођења.

„Седећи поред прозора дечак је слушао тајанствену причу...“

Наједанпут се срушила читава животна зграда дечакова. Морао је да схвати да ова драга и добра жена, која га је гледала с толиком љубављу и која је своје приповедање често морала прекидати, јер је била и сувише узбуђена —, није његова мајка, као што ни онај честити и добри Козак, на чијем је гробу тако често плакао, није његов отац.

Ону за коју је дознао да је у ствари његова мајка он је већ одавно волео, али само као сестру по млеку и добротворку оне коју је дотад сматрао својом мајком. Зато је већ одавно веома волео и старог грофа. Сад, међутим, све се мењало. Ко му је био отац, о томе ништа није могла рећи Марија Фјодоровна.....

Блед као и Марија Фјодоровна, седео је поред ње, љубио јој руке и понављао:

— А ипак сте обоје према мени били тако, тако добри...

Загледао је мајчин лик, који му је био познат са других фотографија, али који је на овој слици имао у себи нешто нарочито, потпуно лично на онај драги профил који му се јављао у његовим визијама и сновима.

Сад је био убеђен да је и онај неко, — који је стајао у тами првих, избледелих дечјих сећања, а који га је у првом детињству тако често љуљао на коленима чврсто га стишћући својим рукама, — био у ствари његов отац.

Како да га себи представи?!

Мисао му се увек враћала на то, да му је и отац као и деда морао бити војник, и то јунак, јер зар се његова мати, одгојена у традицијама славе и јунаштва, могла за кога другог удати?!

Ноћ му је прошла у бунилу. Марија Фјодоровна је неколико пута, идући на прстима улазила у његову скромну собицу, све у страху због њега. Он се правио миран и као да спава, само да јој олакша оне патње које су је сад у двострукој мери мучиле.

Сутрадан није отишао у канцеларију инжењера Шчербачова, како је обећао, али је зато после два три дана с Маријом Фјодоровном, према већ ранијем обећању, пошао преко Топчидера на Баново Брдо, где је било решено да ће Саша провести неколико дана. То је имало бити пре него пође на скаутски течај, на који је Југословенски скаутски савез позвао и неколико руских дечака, а међу њима и Сашу, као једног од најбољих и најпожртвованијих руских скаута. По њих је, као случајно, дошао сам инжењер Јовановић. Била је већ велико ноћ кад су стигли до Топчидерске црквике. Ту је сад први пут, у пуној мери, Саша осетио сву мађију дивне топчидерске ноћи. Док су ишли, слушали су коса и славуја. С неба им је светлио месец, који се помаљао кроз грање дрвећа.

Те исте вечери, кад су се састали и остали сами, поверио је Саша своју тајну Бисенији износећи у исто време све што намерава пре-

дузети да би пронашао траг својим родитељима.

ГЛАВА X

Разговор о птицама

Ко не познаје Топчидер тешко ће, само на основу описа, схватити и осетити сву лепоту ове шуме и парка у исто време. Пут за Баново Брдо са стране Топчидера вијуга се и пење поред шумарака, младих акација, липа, бреза и четинара. Десно и лево, куд год око погледа, зелено море шума које се протежу с брега на брег. Топчидер остаје у низини и изгледа као дивно зелено море.

Оно што чини нарочиту драж Топчидера, то су његове птице певачице. Ко би погодио и разабрао све те гласове. Осећаш само једно, да је то све скупа изванредно лепо. Сутра дан по Сашином доласку на Баново Брдо, дечак и девојчица пошли су у шуму. Ишли су једно поред другога. Бисенија се само по који пут сагињала да боље загледа росу по трави, или ситно мало цвеће које их је мамило све даље и даље по шареним стазама топчидерског парка.

Застали су пред Ловачко-шумским музејом, баш испод огромног платана, који је предмет свеопштег дивљења. Саша се овде сетио дивног Сјенкијевичевог романа о Сташи и Нели. Његова љупка другарица много га је потсећала на ту девојчицу, иако је од ње била старија.

— Ето видиш, рекао је Саша, овако мора да је изгледало дрво у суданским прашумама, где су живели Сташа и Нела. — При томе је погледао девојчицу и помислио да ће и он, као и онај мали јунак из романа, кад било доказати својој пријатељици колико јој је одан. Увек је био спреман да за њу све стави на коцку, па и сам живот, како је то већ једанпут урадио..... Како се испоставило да девојчица Сјенкијевичев роман још није читала, морао јој је испричати садржај.

Да их је ко гледао из прикрајка, заиста би морао да ускликне: — „Да дивног дечака и девојчице!“

У јутарњом светлу, у шуми, свежи, онако млади, изгледали су као два добра генија овог лепог парка по коме су се полако кретали. Слушајући причу девојчица је подигла према дечаку своје лепе очи, а он је исто тако гледао према њој настојећи да јој што разумљивије и лепше оцрта поједине ситуације из романа, нарочито ону дирљиву сцену са слоном, па сцену кад Сташа у ноћи сам самцат иде да пронађе чудо које ће спасти оболелу девојчицу. Али, морао је причање скратити, јер су тог јутра ишли у посету управнику Музеја, који је, као добар пријатељ Бисенијина оца, позвао децу да им покаже не само Музеј, већ и још неке друге занимљиве ствари које су се налазиле у још неизложеним колекцијама.

Било је тачно девет сати кад су ушли у управничков кабинет.

Сели су на удобне зелене фотеље. Како се управник задржао на раду у Парку, могли су слободно разгледати занимљиве рељефе који су се овде налазили. Нарочито их је занимао велики рељеф Београда 1:10.000, на ком је био приказан Београд са читавом околином и рекама, као и део Земуна до Бежанијске Косе.

С дунавске стране деца су познавала Београд до острва Хује, — које се налази између Панчевачког моста и Опсерваторије; са стране Саве имали су претставу о терену само до Чукарице и острва Аде Циганлије. Сад су видели цео Београд и сва његова острва, нарочито реке у њиховом вијугању. Пало им је у очи да Дунав одмах испод Опсерваторије заокреће у великом луку према истоку и да земљиште београдско и на том месту свршава „ртом“ као и код оног првог великог заокрета где Дунав, пошто прими Саву, тече даље мимо Електричне централе, индустријског краја на Карабурми, Панчевачког моста и Хује.

У то је дошао управник. Новост коју им је саопштио сасвим их је смела: нису могли посетити Музеј, јер су изненада дошли електричари да поправе електричне каблове у целом Парку! У Музеју није било светла. Без светла се није могло тамо. Али, управник се већ досетио како ће поправити ствар и рекао је деци:

— Ништа за то! Останите само, разговараћемо, испричаћу вам извесне занимљивости о нашем Парку.

Познато је да деца осећају ко их воли. Управник, које је волео своје шуме, цвеће и птице, волео је сасвим наравно и децу, — пријатеље шума, цвећа и птица. Тако су Саша и Бисенија остали код управника и сад се заподео разговор, најзанимљивији и најнеобичнији. Барем су тако осећали Саша и Бисенија.

Све што је управник говорио, одговарало је на тајна питања која деца сама не би смела да поставе. Била је то прича како су се птице певачице доселиле у Топчидер ...

— Пре неколико година, почео је управник, главни становници овог Парка и наших дивних шума биле су врानе и свраке.

Небо се од њих црnilo, њихово гакање одјекивало је од дрвета до дрвета. То је био скоро једини птичији глас који се могао чути. Птице певачице јављале су се сасвим изузетно, стидљиво, из по којег дбуна, где су се скривале. Гаврани и свраке крали су им јаја, убијали им младе, док су се сами множили стотинама. Плодна сремска равница, са својим кукурузним пољима, хранила је ове прождрљивце. Дању су тамо одлетали, а ноћу, јер равница није подесна за спавање, враћали су се сити у Парк и у топчидерске шуме. Њихова гнезда била су начичкана по гранама чајвиших дрвета и кад су се појављивали мла-

ди, само су се видели њихови расклопљени кљунови.

Требало је нешто предузети.

Не само да свраке и врानе нису лепе птице, већ директно изазивају тугу кад их гледамо. Њихово гакање је злослутно. Оно нам је кварило цео „штимунг“ и у нашем Парку и у шумама. Мале птице певачице на против, не само што својим певањем уносе у шуме оне звукове које ми тако радо ухом ловимо и у шумама тражимо, већ оне и помажу у борби против разних шумских штеточина, штетних кукаца, црва.

Решили смо да отпочнемо велику и систематску борбу.

Покушали су најпре ловци. Сваки дан смо убијали око пет стотина врانا, али смо се наскоро уверили да је такав начин борбе слаб. Место убијених долетале су нове, а осим тога је по гнездима било толико младунаца!

Зато смо сад предузели друге мере. Започели смо борбу с овим младим. Сваки дан је радило у Парку по десетак, петнаест радника. Њихов је задатак био да се пењу од дрвета до дрвета, и где год нађу врање гнездо да га униште, — и јаја, и младе. Борба је била дуга и упорна, али је довела до резултата. Где је требало, служили смо се и стрихнином. У гнезда смо подметали јаја отрована стрихнином. Коштало је то много. Али, — и ту се управник приближио прозору, — погледајте сад: небо се разданило, црних злослутница нема, а место њих чујете читаве хорове дивних малих птица, наших најбољих савезника у чувању шума!

Сва усхићена слушала су деца ово тумачење. Сад кад је управник био вољан, питали су га о старини дрвећа по Топчидеру, Кошутњаку, Бановом Брду.

— Нови су у нашим шумама, — Кошутњаку, Липовици, Авали, — у главном четинари. Они су вештачки засађени пред једно четрдесет година. Остало дрвеће је старо и веже нас за прошлост ове наше лепе земље.

Како су били задовољни овом посетом, која се овако сасвим случајно претворила у необично занимљиво предавање! Враћајући се слушали су и малог коса и малу шеву с новом љубављу; с погледима пуним нарочите топлоте миловали су младе четинаре, у чијој су сенци ишли.

ГЛАВА XI

Нови дечји „вигвам“. — Пријатељство шума

Мада у самом Београду не видимо толико зеленила, скоро је сва београдска околина, ближа и даља, под шумом. Видели смо како је у Топчидеру. Како је још даље, о томе нас може уверити најлетимичнији поглед на било коју физичку географску карту наше државе. Шума шара суседну београдску површину као нека острва и ништа нема лепше

од тих шума. Оне су заносиле путнике који су путовали овим крајевима пре много, много векова. Тако нам Јов. М. Јекић износи у својој лепој књизи: „Прилози за историју шума у Србији”, како је Гијом Адам с дивљењем констатовао за нашу стару Рашку да је препуна дивних планина, река и шума. Исту чињеницу са заносом констатује протестантски свештеник Степан Герлах, који 1573 преко Београда путовао за Цариград у посету турском султану; енглески научник и лекар Едуард Браун, који је нашим крајевима путовао 1669; два века доцније, жена енглеског посланика на турском двору, Леди Монтегју, која је пропутовала нашу земљу почетком 1717 године. У турско доба шума је код нас била и храм и тврђава. Гајила је и чувала наше јунаке, вашу заветну мисао о слободи и народном васкрсу. Због ових шума сав простор између десне Савине притоке, Колубаре, и десне највеће притоке Дунава, Мораве, још од старине зове се Шумадија. По њему се једна за другом ређају: Авала, Космај, Букуља, Рудник... Ту је било и листопадног дрвећа, као што су: храст и буква, бреза и јавор, липа и топола; и четинара, као: јела и смрека, бор и оморика и тиса. Храст заузима поља, брегове, омања брда и зато је доцније, при већем приливу становништва, — први настрадао.

Шуме је било толико да јој се цена није знала. Међу првима који су се дали на систематско проучавање наших шума долазе лекар-природњак Јосип Панчић и наш универзитетски научник Јован Цвијић. Оба су били и научници и национални радници. Проучити шуму, — значило је у исто време ући у душу народа, и његове традиције, уметничка и херојска дела, која су се огледала кроз народну песму, којој је шума дала крила фантазије; Први и Други Устанак родила је шума.

Панчић је служио Србији пуне тридесет две године. Све што је стекао, то је уски простор земље коју је тако волео — гроб на Старом гробљу, и споменик после смрти у Универзитетском парку. Али то је овом скромном човеку доста... Највише је волео Копаоник; Цвијић се највише дивио прашумама Мироча, које се спуштају према Дунаву око Ђердапа и протежу између реке Пореча и Неготина, у поречкој и неготинској области источне Србије. У овој постојбини Краљевића Марка — по којој је Марко јашио са својим пријатељом Милошем Обилићем и водио борбу с вилом Равијолом, јер мало није устрелила Милоша —, уз храст, букву и јасен расло је непрегледно жбуње љиљана, јоргована, дрена. Зими, кад би нападали снегови и кад би кроз дрвеће, овако оптерећено снегом, полетела кошава, стварала се слика страшне, натприродне лепоте. Шума се повијала, грање се ломило. Ветар је из корена чупао столетње дрвеће све увијено у бели зимски плашт...

Нова пажња, ново старање за наше шуме, нова љубав која се код омладине развија

према шумама помоћи ће да се сачува оно што је остало и да се по штогод ново створи. Јер, ево, има већ неколико година, чим дође лето, наше шуме оживе. По њима се улогоре деца и омладинци из наших градова. Живе у њима данима, заклоњени само шумом; ноћу под окриљем звезда и месеца, дању јарког сунца које на њих сја кроз шумско зелено грање. Живе слободно као први људи, посвећујући се шуми и проучавајући њен живот. Међу њима су главни наши скаути који тамо доживљују и остварују велике снове узбудљиве литературе о животу у канадским прашумама, и у исто време спремају се за свој скаутски позив на скаутским течајевима. Ту су омладину виделе све наше планине, језера и реке. Чули су њихову песму и радовали се с њима заједно. Шума је омладини постала нови „вигвам”, нова кућа за становање, нови пријатељ и нови савезник, као у прастара времена.

Све што се десило у животу нашег јунака за последњих месец два дана, сувише је напело његове живце, и зато је он радосно кренуо у шуме. Није га привлачило само друштво вршњака, већ и тишина и самоћа шуме. Код куће је осећао како Марија Фјодоровна душевно пати, јер он није могао савим прикрити своју тугу за родитељима. Растанак, бар на извесно време, био је обома потребан. И тако је дечак отишао у Липовицу, где се те године одржавао средњи скаутски течај.

Пред крај течаја Саша се вратио по Бисенију. Родитељи су јој одобрили да под Сашиним надзором проведе два три дана у логору за девојчице, који се, такође у Липовици, налазио у непосредној близини логора за дечаке. Како су дечаци према „сестрама планинкама” увек ванредно пажљиви, бране их и чувају, није било никакве опасности ни од шумских „духова”, ни било каквих непријатних сусрета.

Ауто који је возио децу пројурио је поред Чукарице, кроз Макиш, па онда редом кроз она мала села која се једно за другим нижу до чувене „Каване Липовице”, која је станица за ово дечје шумско царство.

Иза њих остао је Београд. Летњи, спаран и уморан. Београд по ком уморни чиновници и радници иду као неки осуђеници док сунце греје с неба, а асфалт ужарен упија у се и оно мало свежег ваздуха што долази с река и из паркова.

Како је било лепо у такво доба отићи из града у природу, зеленило, слободу, па макар што је тамо много штошта недостајало на што су размажена деца научила. Нитко тамо на такве ситнице није ни мислио. Мамице би се заиста чудиле кад би виделе своју децу како им овде све прија, како се апетит нагло повећава, образи добијају свежу и здраву боју.

Сељаци не воле много господу која се возе аутомобилима, а нарочито су огорчени

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ако ауто налети на какву гуску, пловку, прасе. О крави, телету да и не говоримо. Шофер који је возио Сашу и Бисенију добро је знао овај пут, али као за инат, непрестано су под кола налетале разне домаће животиње, нарочито гуске и пловке. Што је шофер више трубио, то су оне бивале сметеније. Никако нису схватале да се на време треба уклонити, већ су чекале последњи час, онда губиле главу и бежале куд која стигне. Била је то велика мука. Девојчица је стално била узбуђена. Још теже је било кад је наишао читав караван кола која су возила сено. Друм је био потпуно закрчен. Да упоредо с аутом у ком су се возила деца није јурио и ауто старешине Савеза, кога су сељаци већ одавно познавали, не зна се како би се уопште извукли и како би прошли. За то је радост била велика кад су угледали кафану. И старешина са својим гостима и деца изашли су из аутомобила. Дочекали су их скаути. Једни су одмах пошли напред са старешином, а други за њима са Сашом и Бисенијом.

Чудно ли су изгледали ти млади „шумски људи”. Препланули од сунца, голишави, само у кратким скаутским панталонама и кратким скаутским кошуљама, сваки с огромном батином у руци... Међу овим дечама био је и брат кувар. Он их је путем највише забављао. Причао је „логорске новости”.

А истину много се тога догодило за она два дана што Саша није био у логору. У центру свега опет је био брат економ, али, да се ствар разуме, морамо објаснити, да је брат економ после вође логора главна личност у логору, јер од њега зависи и шта ће се јести, и колико ће се јести, и на послетку кад ће се јести. Да су све то необично важна питања, то је ван сваке сумње.

Па узмите молим вас на пример добро познату књигу Џемс Оливера Кервуда „Кроз дивљину и белу пустињу” (или коју другу сличну, сасвим свеједно!), па ћете видети да међу главне дражи живота у шумама спадају они масни и сласни ручкови и вечере, што их сваки час приређује својим љубимцима стари верни ратник, поуздани вођа Макоки. Онда ћете схватити да су такви ручкови и вечере били идеал и у Липовици. На жалост, тога није било. О каквом поштену медвеђем, или срнећем буту, фазанима и јаребицама, — није било ни говора, али да и не идемо тако далеко. Задовољило би се и са чим другим, само што је брат економ био ванредно строг. Све је било одмерено и преко те мере није се смело ни сањати. Најгоре је било, ако се нетко усудио да без његова знања нешто у том погледу учини. А баш то се догодило док Саша није био у логору... Девојчицама је подељен хлеб с кајмаком без његове дозволе. Мислило се да је отишао у куповину и да не ће тако скоро доћи, али њему као да су духови казали шта се догађа у логору, вратио се онда кад је најмање био

потребан, угледао лепе беле комаде, и док сви нису вратили намазани хлеб натраг, није било мира...

Тако су деца ћететала.

У то се већ указао логор.

У долини, на једном пропланку, посред шуме, подигнути уокруг, белили су се скаутски шатори. Неколико скаута лежало је заваљено на земљи; али чим су опазили госте, скочили су на ноге. Настало је комешање. Труба је засвирила збор, са свих страна дотрчали су младићи, уфронтисали се и стали чекати госте. Старешина се смешкао. Знао је он добре своје јунаке, њихове мале и велике слабости, али сад о томе није била реч.

Помогли су им да сви пређу преко моста, а онда се чула команда: —

— Три пута здраво за Брата Старешину!..

— Здраво, здраво, здраво —, заорило се из двадесет младих грла, да се све затресло. Застава на високом јарболу заледршала је у знак општег весеља. То је био дочек. Онда се прешло на службени део, рапортирање и друго што је све Бисенију необично занимало, али главно је тек имало да дође!

То прво вече, кад је Бисенија стигла у логор, спрема се велика и свечана логорска ватра у част старешине и других гостију који су с њим стигли.

Ко не зна што је у скаутском логору ватра, а нарочито свечана логорска ватра, тај ће тешко разумети привлачну снагу с којом скаутски покрет делује не само на његове млађе и најмлађе чланове, већ и на одрасле.

Логорска ватра је велики час после дана испуњена радом, час општег, заједничког одмора, весеља, игре, песме и забаве поред ватре која гори под ведрим небом, док се расипају милијарде варница и уздижу у ноћи као креснице.

Припреме за велику логорску ватру окупирају скоро сав логор. Потребне су велике количине дрва, треба их сасећи, спретно сложити да се брзо и лако запале, треба насећи доста грања за резерву. Ложачи морају знати која дрва горе брже, која слабије, светлије, која дају врућ жар, а која искре. Свако код тога има свој задатак који мора тачно извршити.

Вечерашња ватра морала је бити нешто сасвим изузетно.

Није прошло много времена, а већ су се разлегли ударци секира о стабла, чуло довикивање. Скаути су пажљиви. Бирали су она дрвета која су већ стара и неспособна за даљи живот, или која су се већ сасушила, било да их је ударио гром, или им се догодила каква друга невоља, која их је пре времена отргла из средине њихових другара.

„Квш”, „квш”, „квш” —, као по неком правилном реду ударале су секире у младим рукама. Цео логор устрептао је од веселог очекивања и узбуђења. Апетит, глад —, то је овај пут било забораваљено. Брат економ,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који није био тврдица, већ само човек реда и дисциплине, сад је с незадовољством гледао на макароне које су остале у великим шерпењима, на комаде хлеба који су се ваљали по столовима. Скаутима није било вечерас до јела. Нешто друго, моћније покретало их је...

У одређени час стигле су и девојчице из свога логора. Поседали су у великом радиусу око огњишта. Свако је имао по неко ћебе или стари капут, јер су ноћи у шуми хладне, па макар да гори ватра. Иначе су сви били обучени у најпараднија скаутска одела, с марамама око врата, брижљиво и кокетно завезаним. У средини је било место за старешину, за команданта и угледне госте. Било је ту и примитивних, али и сасвим изванредних седишта. Праве фотеље, а богме и читава престоља. Ложачи, обучени као неки мефистофелеси, наоружани дугачким моткама, приближили су се огњишту, и као стари жреци, певајући сакралну скаутску песму, која се увек пева кад се пали ватра: —

„Нек се пламен диже, нека искра сипа,

Нек слушају нас јела и бор...”

потпалили су крес. Сакралну песму сад је већ прихватио читав логор и певао: —

„Док из долине мирише липа,

Братимских грла нек се чује хор...”

Ложачи су стајали сваки са по једне стране, и, пазили на ватру.

Испочетка је тињала у кресу (који је био сложен у облику високе коцке), тако да се једва запажала. Наједанпут се указао мали језичац, лизнуо према небу, а кад је захватио и сухе мале границе које су лежале међу дебелим дрвећем, разиграо се и стао пламсати све више и више.

Једно дрво упаљивало се од другога, док се према небу није дигао високи пламени стуб који се видео на читаве километре.

Не само скаути и њихови гости, већ и пастири и пастирке, лугари из села које се налази на брегу удаљено од логора неколико километара, полако су пристизали и стали око логора.

Почело је извођење програма.

Први по реду био је вођа логора. Био је то млад леп официр, студент технике, ватрени скаут, одличан друг, веселац и говорник. Прве речи биле су упућене старешини. Много куртоазије било је у тим речима, али и много праве истине. Скаути су волели свога старешину, човека лепог и озбиљног, који није волео да му се његова скаутска породица много противи кад је што предлагао, али који се за ту породицу и ванредно много бринуо. Што је вођа дуже говорио, црне очи старешине биле су све то светлије. Био је и мало узбуђен. Да то прикрије сукао је десном руком свој мали лепи брк над исто тако лепим уснама.

После тога обратио се млади официр својим друговима и другарицама.

Људи радо критикују, али овде се заиста није могло критиковати, сем да би се извргавало руглу све што је заносно и лепо. То би свакако био кукавичлук и то овде није ником падало на памет. Биле су то ватрене речи, од срца срцу, пламене и пламените. Било је ту и опомињања и закљичања, позивања на скаутске законе и завете, на скаутску част, скаутско братство и сестринство...

Шума је дрхтала од тихог поветарца, али се за време овога говора утишала. Листићи при врху грања клањали су се као да потврђују све оно што се овој деци у храму природе, под ведрим небом, уз сведочанство светлих и вечних звезда које су с неба на њих гледале, говорило.

Ватра је буктала. Ложачи су је марљиво потстицали.

Говорник је сав био обасјан пламеном, а сваки пут кад би који ложач потстаквао ватру, варнице би јурнуле право према њему стварајући једну заиста далеко фантастичнију слику него што се то овако у опису може приказати. Било је то све изванредно, заиста изванредно лепо, дирљиво и велико. Нико није сумњао у оно што се говорило, сви су били спремни на највећи подвиг. Сељаци, који су стајали подаље од самих скаута, гледали су озбиљно ову господску децу и слушали говор младог официра, — све с очитим одобравањем. Осећали су и као неку одговорност за њих. Та били су дошли к њима, у село, у природу, а то је значило велико поверење града према њима...

Поклици, срдачни, другарски: „Живео брат вођа”, пропратили су крај овога првога говора. За њим су се ређали други говорници. Међу течајцима било је и Бугара, и Чеха, и Пољака. У име сваке групе говорио је по један скаут износећи своје погледе, историјат покрета у својој земљи, жеље да увек буду сложни, права браћа.

Последњи је говорио Саша. Говорио је у име руских скаута у емиграцији. Леп, витак, још нешто блед од претрпљене болести и тајне туге која га је мучила, он је просто, али зато нарочито потресно описао живот све те деце отргнуте од земље која им се непрестано јављала у свим жељама, надама и сновима. Бисенија је осетила у души неки нарочити понос због свог пријатеља. То сад више није био само Саша, дечак који је за њу оставио свој живот на коцку, он је сад био нешто велико, нешто бескрајно и недостижно, као мисао, као идеја. Једна звезда полетела је преко неба. Душе мртвих — кажу једни; метеор — кажу други. Главна, Бисенија је својски пожелела да се све Сашине жеље испуне, нарочито да што пре продре у тајну, која га је мучила, одузимала му слободу мисли и кретања.

После мале паузе прешло се на разновале игре, коло и песме. Било је ту свакојаких песама, и озбиљних и шалливих; сложено су се ориле кроз ноћ и одјекивале да-

„Певали су сви без разлике...“

леко у дубинама шума, али је најлепше било кад је вођа запевао потресне речи песме: —

„Закунимо се именом мајке
Да ћемо братству крчити пут...“

Сви су скочили на ноге. И скаути, и гости, с испруженом десном руком, с прстима сло-
женим на скаутски поздрав, певали су сви без разлике с одушевљењем, с вером дубоком као мирна језерска вода кад се на њу излева месечина. Кад су у песми дошли до речи: —

„Братимства наша нису тек бајке,
Већ челик скован у срцу љут...“

прелетео је ветар преко дрвећа, шума је запевала свечано, младалачки као и ова деца која су је звала к себи. На једној грани високог бора седела је сова — симбол мудрости — и својим светлим округлим очима гледала своју браћу. Зец је застао у трку, наћулио уши, а поточић који је протицао мимо логора и у ком је увек било мало воде, наједанпут се напунио као да су добри шумски духови и на тај начин хтели дати израза своје задовољству.

Око поноћи пламен ватре стао је опадати. Сенке су биле све краће и краће. Тад је даља игра прекинута. Код ватре су остали само стражари, гледајући како се једна за другом гасе звезде. Они на смену дочекају зору. Неколико скаута с фењерима у рукама отпустили су кроз шуму опет до „Каване“ старешину и госте, а онда је у логору полако наступио мир и завладао сан.

ГЛАВА XII

— У логору —

Брзо и весело пролазе дани у скаутском логору.

Саша, ког ми познајемо у главном као јунака тужног и замишљеног изгледа, овде је дошао међу своје вршњаке. Мада је сам оста-

јао и даље озбиљан, јер су све његове мисли биле и сувише заузете једним тешким проблемом, а осим тога га је стално мучило осећање да је на терет Марији Фјодоровој, ипак је потпадао под општи дух радости, који је владао у логору. Нарочито је било лепо навече кад су скаути слободни и кад могу да око логорске ватре по милој вољи проводе време.

Међу њима било је много враголана. Па не само то, већ и врло духовитих враголана, који су, тако рећи, за један час, у један миг стварали, измишљали, било песмицу, било пародију, било бурлеску; замишљали какву игру, коло, или неки сасвим необични егзотични плес.

Скаутске шале и игре славе се зато на далеко и широко.

Они су искористили све рефрене и све мелодије, и у озбиљном и шaljивом смислу.

Арија: „Онам' онамо...“ служи им за песму коју певају код логорске ватре, а која, како смо видели, почиње речима: „Пламен се диже...“; арија чувене Вердијеве песме: „La donna è mobile“ сва је уложена у певање једне једине речи: „Gommi arabicum“, која, иако нема никаквог смисла, ипак изазива велики смех и шалу.

За то су и три наредна дана и ноћи које је Бисенија провела у логору прошли као један час.

Два брата, студенти архитектуре, Скопљанци, утркивали су се с Београђанима, па је већ и прво идуће вече прошло необично весело. Кад се ватра мало смирила, започеле су лакрдије и с једне и с друге стране.

Најпре су два брата нешто шапутала, онда су ишчезли у мраку, скрили се у свој шатор, а затим су се отуд појавили носећи огромна клешта, сикиру и чекић, као и један чаршав.

Објавили су: „Позориште сенки“.

Ево у чем је била ствар:

Изван логорског круга раширили су и на-тегли чаршав као биоскопско платно. Помоћници осветљивали су га са стране малим цепенним лампицама. Један брат претворио се у хирурга, други је био болесник.

Огромним клештима продирао је хирург кроз уста болесникова и кроз гркљан, вadio стомак, резао га и парао, чистио и испирао, а онда све опет турао на своје место. Све се то видело на платну као сенка. Следила је друга операција сличне врсте, па трећа и тако даље...

Кад је тога било доста, онда је млађи брат вегао хартијицу позади за појас, а старији је јурио за њим око логора да хартијицу запали, али није могао, јер је млађи тако скакутао, да су били узалудни сви напори. Док су они тако бежали, сви су скаути и планинке у глас певали: —

„Запалит ме не може, не може...“

Шала и смех су се орили.

Али опет је у чаробном шатору нестало старији брат, и ево сад се појавио на сцену као Хамлет. Чаршав је опет корисно послужио.

Стао је пред гледаоце с трагикомичним изразом и у трагикомичном ставу, а онда је почео: —

— „Бити, или не бити, то се пита сад...”

— Па наравно не бити, — и онда је руком иза појаса извадио буву и убио је. Није је више било...

Опет је стао, као да почиње испочетка.

— „Бити, или не бити, то се пита сад...”

— Па наравно, бити, ако брат економ да добар ручак; не бити ако да загореле мака-роне...

Кад је и тога било доста, онда се на сцени појавио јадни краљ Лир. Ко би га си-ромаха препознао. Место његове поштене старачке браде, била је брада од кострети. Појавила се и Корнелија и друге кћери. Опет сви у чаршавима.

Краљ се пита: куд ће, којој кћери и одговара:

— Корделија је приглупа, али идек књој, добра је, храниће ме...

Онда су дошли на ред Овидијеви и Шекспирови стихови из „Сна летње ноћи”, „Пирам и Тизба”... све опет карикано... За-тим су певали песмицу с руским рефреном „Жура...”: —

„Кувар пој’о мармеладу,
Па се тужи да га краду.
Жура, жура, журавељ,
Журавкуша маладој...”

На дрвећу седи кос,
Пева: „кувар Фрам је бос”.
Жура, жура, журавељ,
Журавушка маладој...”

Певали су и кајкавску: „Јен птичек свадбу делал...” Престали су тек онда кад се појавио нови глумац. Био је, што се вели, „добро накресан”, то јест глумио пијана човека. Заплитао је ногама, посртао. Пала му је капа.

— О-о-о, пала си —, почео је режати на своју капу.

— Хоћеш да те дигнем?!... А јеси ли ти мене јуче дигла кад сам лежао на земљи?!... Ниси ме дигла, не ћу ни ја тебе. Лези, лези, нећеш са земље на моју главу.

После су се започели плесови и кола. Кола су била свакојака. Ту је мајсторисао један Карпаторус, скаутски балет-мајстор, композитор, све и свја у овом погледу. То сад већ није било смешно, него ванредно лепо.

Кад су се уморили, онда су позвали Сашу да он одигра „Лезгинку”, и то „Даурску-ју”, кавкаски плес, који доводи у занос и старо и младо. Саша се разиграо и развеселио, иако се у почетку опирао. Дигао се, стао. У десној је руци држао нож готово притиснувши

га на груди, леву је руку забацио уназад и тако је полетео као да лети по најглаткијим поду. Елегантан, млад, леп, плесао је са заносом. Да је била присутна Марија Фјодорова, сигурно би заплакала. То је био омиљени плес њеног мужа. Место пратње, скаути су ударали рукама и у такту и на мотив „Лезгинке” певали:

„Није нама нужно,
Да живимо тужно,

Већ је нама нужно,
Да живимо дружно...”

Кад се плеше „Лезгинка”, онда и најтрапавији Козак изгледа ванредно. То је онда дух, геније плеса, који скаче, лети, носи мисли гледалаца, испуњава собом цео простор. Сад је већ дечак плесао пригнут. Нож му је био у зубима. Руке су биле сложене на грудима. Једна нога била је стално подвијена, другу је избацивао невероватном брзином. Он-да је наједанпут скочио, заковитлао се сам око себе и у секунди стао.

„Браво, Саша, живео Рус”, ни краја ни конца повицима, тапкању рукама.

Кад су се опет смирили, Саша је остао на стражи. Сео је поред огњишта. Сасвим мали дим једва се издвајао из пепела и ишао у небо. Старе мисли дошле су опет дечаку у главу, али је чар младости био ипак над њим: одјек весело и другарски проведене вечери, а осим тога свуд око њега мирисала је шума, а звезде гледале с неба.

Следеће ноћи догодило се нешто друго. Око поноћи наједанпут цео логор дечака подигао се на ноге.

Бог Дажд грмео је, севао. Земља је горела.

Брзо су се обукли. Најсмелији, међу њима и Саша, с ћебадима преко главе, „лампаши-ма” у рукама похитали су преко бара, набујалог поточића, логору сестара планинки. Шћућурене као кокошке стајале су на улазу у своје шаторе, али се нису плашиле. Храбра команданткиња стајала је на сред логора. Ветар је наједном однео два шатора. Женски прсти нису их добро причврстили. У једном је била и Бисенија. Прво шумско крштење. Све је цурило. Брзо су их пренели у шаторе који су се још држали. Али ни Бисенија, ни друге девојнице нису ни тренуле оком. Биле су храбре.

Тек што су их пренели, још један гром, и још један, а онда као да се Бог довољно шало, опет ништа, мир, ведрина.

Скаути са својим „лампашима” изгубили су се опет преко барица и набујалог потока према свом логору...

(Наставиће се)

Д-р Марија Илић-Агапов

*моје криво и
то је нечисто*

Слике из београдског робовања 1914—1918

И Г Р А Ђ А Н С Т В О

(3)

Мајска ружа

— О госпоица, како ви има лепо свеће! — рече неки хусар застајући поред једне баштице. Девојче ћути и све више заклања главу у зеленило.

— А шта је то, срвена? Како сови? — пита даље насртљивац, показујући на једну леју.

— То је лала.

— О, лепо тупле. Ја добим једно свеће из ваша мала, мала рука?

Девојче се направи да не разуме, и хтеде побећи, али је војник задржа:

— Молим, лепа, а како сови ово свеће код вас?

— Зове се мајска ружа — рече мала, скоро љутито и отвори вратнице да пође, али је глас хусара опет задржа.

— Па кад мајско ружа, зашто још не светало?

— Зато — одговори јетко девојчица — што још није *наш мај*.

Хусар љутито навуче црвену капу на очи, ошину се корбачем по чизми и жучно рече одлазећи:

— Но, у ово лудо Србија, по српско календар и ружа мора светају. Мусај, мусај! Лудо српска глава.

Реквирани волови

Сед, згурен старац, стоји у једном углу „Бецирскоманде“. Како који од војника до њега дође, гурне га у страну. Он свима бојажљиво показује једно парче хартије и пита где ће примити новац за реквириране воллове. Погледах. *Пар волова откуљено за 200 круна!*

Примио је паре. Дрхтавом руком увеза их у прљави пешкирић и стрпа у њедра, узештап у руке и изађе мирно. Тек иза првога угла застаде и пређе рукавом преко очију. То је суза, коју није смео убрисати пред „господом“.

Њихов и мој опис пролећне пијаце

Као што сам се некада, као дете, бојала да пређем преко гробља, тако сада о-

сећам језу кад прођем преко наше жалосне пијаце.

Нигде ничега. Тезге и ћепенци већим делом су затворени. Сагао свет главу па само гледа. Ено, тамо је ред за спанаћ. Стигли сте, „нема више“. Негде мале гомилице лука и кромпира. То је све. Највише се виде венци са црвеним паприкама, ћумур за пеглање и брезове метле.

Док грађанство стигне, они већ разнесу за своје кујне.

Месо, које треба да добијамо три пута недељно, не добијемо некипут ни једанпут, а откад су по Београду почели немилице тући псе и мачке, свет се и уздржава, док не види од чега је месо.

А ево како окупаторски песници у „Београдским новинама“ описују пролећну пијацу.

„Пролеће је. Свуда се осећа покрет и весели живот. Сва лица ведре и насмејана хитају тргу. Свуда се разлежу весели гласови нуђења и ценкања. Вриједне домаћице ураниле су, да што прије дођу до намирница, па да се пуних руку врате дому и спреме ручак. На тргу је прави вашар. Ту сељанка нуди своју робу, а купци пуне своје ташне пролећним поврћем.

Ту су и сељанчице са мирисним љубичицама и жутом јагорчевином. Зумбул је отео маха па мири цео крај.....”

Каква иронија! Јадно нам цвеће, кад су нам после и коприву забранили да беремо, јер, ако Београђани поједу, са чим ће царска војска на фронт. Све школе биле су за послене браћем коприва.

— Свега се песник сетио, само је заборавао да помене чаробан одблесак бајонета у раном јутру и рефрен њихових војних комесара: „*Доста траве, иди ђа ђаси!*“, који се увек понављао кад год су домаћице протествовале што и за народ не оставе што.

Заборавао је такође да каже, да је многа српска домаћица *место зумбула ђомирисала кундак или ђесницу редара*.

Частила га

У Одељењу за инвалиде, где раде и наши чиновници, већ неколико дана виђа се нека сељанка са некаквим хартијама, које но-

си од собе до собе. Једнога дана рекоше јој да је њен посао готов и дадоше јој признаницу да прими инвалиду.

Врло се обрадова, али, пре но што пође, саже се, и поче претурати по својој шареној торби. Извади погачу коју је себи спремила за пут, одломи подобро парче и даде је нашем чиновнику и рече тихо:

„Узми, господине, од чистог је брашна. Вала ти ка' брату, који си се потрудио за моје сироте. Опрошћавај”.

Притисла невоља и оскудица у храни, па нема увреде, кад нам и комад хлеба понуде.

Нељуди се забављају

Горњим делом Макензијеве улице ишла је уморно жена са бременом дрва на леђима, под чијим је теретом чисто посртала. Поред ње прохуја ауто у коме су били аустријски официри са некаквим великим псом. Недалеко од ње зауставише се, и жена, пролазећи поред њих, чула је да један од официра рече: „Лули, српска жена, хоп!” Тек што је једна схватила ове речи, и почела мало живље одмицати, осети снажан удар у леђа и сруши се на сред улице. На своје велико запрепашћење видеља је страшнога пса, који јој поче зубима кидати мараму с главе, чупајући јој и косу. Једва се од страха и ужаса оствестила и почела викати за помоћ, али јој то не поможе ништа. Из аута чуо се гласан раскалшан смех и бурно одобравање официра: „Браво, браво, Лули!”

Тада тек несретница поче преклињати и на немачком језику: „Спасите ме, господе! Ја вам ништа нисам скривила. Спасите ме, зашто ме мучите!”

Тада из кола устаде онај исти официр и командова: „Лули, остави, то је немачка жена!”

Пас с места остави жену, паде пред њом и поче јој лизати руке. Опет се из кола зачу силно одобравање и плескање: Браво, Лули, браво, браво.....

Смрвљена страхом и понижењем, једва се диже сирота жена и оде гушећи се у сузама.

Казаћу вам и овде

Чика-Јова „клозер” је нешто много весело. Ушао је у кафану код „Херцеговине” и, да би дао одушке своме расположењу, почео је да части.

Људи се чуде, и питају чика-Јову да му се није син родио кад части, а он одговори: „Нешто се важније десило. Читао сам њине новине”, и почео је тихо да прича своме столу.

Не потраја дуго, а редар га с леђа зграби за јаку.

„Но ходи са мном, стари, да и нама причаш зашто си тако весело!”

„О, господине, не морате ме тамо водити. Могу вам ја то и овде рећи: Хеј, објавила Румунија Аустроугарској рат! Зар могу да

се не веселим, пријатељу!” — Имао је среће чика-Јова, што се и сам редар-Банаћанин радовао, те га је пустио кући иза првог угла.

Свуда отимачина

Г. Н., бивши министар, добије једнога дана позив из полиције да понесе собом 1000 круна. Човек, стар, слаб, пошаље своју снаху да види зашто се позива. Рекоше јој да је кажњен што на позив није платио воду за своју двоспратну кућу.

— За Бога, господине, па како ми да платимо кад је целу зграду заузела ваша месна команда. Ми од те куће немамо ни хелера, нико нам ништа не плаћа, па зар је право да ми воду плаћамо за официрске породице и њину послугу?

— Не воду, драга моја, него и осветлење, јер сте ви сопственик куће.

— Господине, у вашим је рукама сила и власт, па можете све, али треба да помислите мало и на правду. Одузели сте ми целу кућу и све што је у њој, а нас сте изјурили да под туђим кућама тражимо склоништа. Је ли то право? Вратите нам бар један део куће, па ћемо платити воду за целу зграду.

— Но, доста, не могу се ја ту са вама целог дана разговарати. Идите и донесите новац, иначе добићете дуплу казну. Имате ви доста пара, а, ако у року од 24 сата не будете овде, стражарно ћете бити дотерани.

Дакле, и казна се морала платити и вода за кућу у којој станују њине канцеларије и три официрске породице.

Модерне дахије

У Пасажу у Кнез Михајловој улици увек пуно света. Неко чека концесију, неко исплату потпоре, инвалиде, или новац за реквирирану стоку.

Зато увек има доста сељака, а нарочито сељанки из околине Београда.

На капији стоји наслоњена једна млада сељанчица, чека снаху. Према улазу у Пасаж зауставише се лаке господске двоколице, а из њих искочи улицкани официр.

Помилова коња, даде му парче шећера, па се поче обзирати око себе, као да некога тражи. Кад спази девојче, викне је, предаде јој коња и строго рече да пази да не крене док он не изађе.

Ја се окретох још једном, погледах жалосно српско девојче, а у свести ми оживе слика из старе српске историје: *Србија под дахијама*.

У продавници зелени

Стоји дуги ред једног београдског грађанства и чека да купи лука, кромпира и бундева. „Кромпир није донет, а лук је однет за војне кујне”, рече војник.

„Како однет” — протестује свет, — „кад у новинама стоји да ће се данас продавати?”

„Е, то је друкфелер, и то је важило за јуче, разумите кад вам се каже. Шта сте јурнули као стока.”

„Нема ништа, идите једном”, — наређује војник и потискује пушком свет даље од продавнице. Свет се само згледа и уздише. Речи не смеш рећи, иначе зло. Ја заостадох са неким госпођама које од ране зоре чекају и зебу. Купићемо бар коју килу бундева да умесимо проју па ће се лакше гутати. Пред продавницом зауставише се неке таљиге, и, на очи целог света који се ту десио, однесоше неколико џакова српске зелени: лука, кромпира и остало: све за швапске куће и кујне.

Једна будмаста Швабица, и не чекајући на ред, уђе у продавницу и поче бирати бундеве. Војник расече једну — није слатка, друга — зелена, трећа „као благо”. Све исечене бундеве војник баца на страну, а четврта се спреми за госпођу, јер син госпођин рече: „Ова је слатка као мед”.

Сад дође ред и на грешну „Рају”. Морали смо узимати шта је коме дошло на ред, па и оне одбачене. Једна жена само што рече: „Молим вас дајте ми другу, ова је савим зелена” Војник јој оте бундеву из руке, пружи другој жени, а њу изгура речима: „Ти иди па чекај док ти Срби донесу зрелу”.

А какве рекламе преко новина о снабдевању грађанства!

Укус комесара Београдске општине

Данима је требало ићи и данима чекати да budete примљени код г. комесара Јуза. Ако је требало да по одобрењу лекара добијете за болесника $\frac{1}{4}$ литра млека више, то је морао оверити комесар, па тек онда обићи остале канцеларије и добити потребну листу за млеко.

Трећи је дан како долазимо ја и још једна млада жена. Чича који пријављује излази, гледа нас, слеже раменима и као нешто прећуткује.

Стари је то београдски служитељ и пријатељ сиротиње, али шта може он. И сад нам приђе и у поверењу рече:

Несрећа швапска, ја вас пријављујем а он пита јесте ли младе, и имате ли свилене чарапе.

Ми се погледасмо и пођосмо кући.

„Куда?” пита добри чичица.

„Куваћемо, чико, туцани кукуруз место млека, за то нам нису потребне свилене чарапе”.

Беспримерна суровост

Сваком и најмањем детету било је познато како је поступано са руским заробљеницима. Али доцније се политичке прилике изменише, па и сам положај руских заробље-

ника. Остадоше бедни Талијани и несретни Срби. Њихова исхрана била је таква да су по улицама и по сметлиштима морали купити остатке лука и поврћа. Није било никакво чудо, ако се, за комадић хлеба или какву кост, побију са псом коме је бачено из какве мирисаве швапске менаже. Иако смо већ у велико свикли да из дана у дан гледамо различита спровођења у полицију и преко Саве, ипак овај призор привуче општу пажњу: Напред је ишла госпођа у црнини, а за њом један талијански заробљеник са везаном цепаницом о врату, бос, полунаг са неким дронком који је некад био шињел. За њима су ишли стражар и један полицајац, са камчијом у руци. Од једног дечка сазнадох ово:

Гладни Талијан украо је цепаницу дрва и унео у једну кућу нудећи је за парче хлеба. Госпођа, која се тек била спремила за излазак, пружи му комад хлеба, а дрво и не погледа. Али тек што је била пошла, полицајац је задржа и упита шта је купила од Талијана. Она рече да није купила ништа, већ му је само дала парче хлеба, али полицајац тада ошину једнога роба, да се преви од бола, а жена покри лице рукама. Заробљеник је отеран у хелију, што је украо дрво, а госпођа у полицију што му је уделила парче хлеба, јер је наредбом било стројо забрањено да се заробљеницима ма чиме помаже. Кад је пуштена, кажњена је са 200 круна због непоштовања наредбе.

Часови клавира за качамак

Беда у исхрани све је већа. Само се мисли на опстанак. Човек је постао исувише мизеран. Стомак неће да зна низакакву духовну храну. Он се буни, а мозак тада има једну једину мисао. Шта ће се јести.

Иста невоља притисла је и малу породицу поч. српског пуковника, која још ниоткуда нема ни паре прихода. Нема се шта ни продавати, јер нису ништа ни затекли у кући. Неким случајем, остао је код чувара куће клавир, и ћерка пуковника је једва добила дозволу, да га подигне у стан. И сада је већ имала две мале ученице. Једнога дана дође и трећа, али одрасла девојка. По изгледу је била сита и задовољна, била је кћи „ратне бифеџике”. После саветовања са мајком, ћерка саопшти својој новој ученици да свакога дана шаље по једну порцију качамака и по 5 круна у новцу.

„Е, Бога ми не могу” — рече ухрањена госпођица. — „Наш је качамак скуп; ми га увек добро замастимо кајмаком, а такав качамак стаје више од круне. Не могу, не могу, то је скупо”.

А нежно и гладно девојче, бојећи се да ће можда изгубити овај час, рече брзо.

„Знате, шта? Ви наш качамак не морате много замастити, јер смо ми већ и одвикли од масних јела”.

Погодише се. Бифецикина кћи — учиће клавир.

Ја сам Српкиња а не Циганка

Стражар је ухватио госпођу која је са осталима купила дрва у Кошутњаку и стражарно је привео вахтмајстору, оптужујући је да је вређала и њега и војне власти.

Пијани старешина страже дочекује жену лежећи.

— Нисам вређала господина, само сам казала да нисам Циганка него Српкиња, и да не сме да ми псује Бога циганског.

— Увреда! ха, ха, ха,.. па него шта сте него Цигани. И ви сада купите коске, крпе, дрва као и циганке. Растурени сте по целој Европи и Африци као и Цигани. Не смете протестовати, разумете ли? Иначе.....

И онда је пришао жени сасвим близу:

— Но, не љутите се, волимо ми и лепе Циганчице, и зграби је обема рукама за главу, повуче у извесној намери, али, пре него што је остварио шта је наумио, пуче шамар, да је сва соба зазвонила.

— Неваљалци, зато нас оптужујете и затварате на правди Бога. Гори сте од сваке вере. Срам вас било!

„Румени” господин брзо се отрезнио, и рапорт је био још брже готов. Спроведена је за Београд.

Наравно, затворена је у мокри подрум. Три дана слали су овој јадници неку прљаву чорбу, а четвртог је дана интернирана.

Бесни Видман обилази колону која је спремна за полазак и заједљиво говори:

— Да, сви сте ви анђели, нико није крив, нико не зна зашто се интернира. Ето, и ти не знаш, не? Упита госпођу. Она прикупи снагу и пркосно рече: „Сада знам”.

— Но, хвала Богу да једна призна. А зашта сте ви интернирани?

— *Ојамила сам шамар пијаном вахтмајстору, који је хтео да ми окаља образ.*

Колона се затресе од смеха. „Браво, браво, Српкињо”!

— Куш!... свиње српске — раздера се Видман и улете у канцеларију.

Царев дан

У Порти Саборне цркве стоје искупљени свештеници и разговарају. По наредби, одржано је молелствије за царско здравље. Попу Гаври никако не иде у главу да сила може кога натерати на молитву, па зато и рече своје другу и пријатељу жупнику Х:

„Смешно је, брате, да играмо молитвама. И зашто да се лажемо? Реци, зар се ја могу молити одано и од срца Богу за здравље свога непријатеља, и то још у рату?”

Тога дана тајна полиција наместила је своје „уши” и по самој цркви те није никакво чудо што је поп одмах притворен а

затим интерниран, а жупник премештен ван граница наших.

Жао ми је.....

У једну радњу са писаћим машинама и музикалијама у Краља Милана улици често је свраћао један млад лајтнант. Он је читао на глас своје песме и писма, да их госпођице умножавају на машини. После их је слао са и без потписа својим „вереницама”, које је врло често мењао. Вида, девојка са лепом и великом плавом косом, која је радила на машини, већ је давно приметила да овај господин није равнодушан ни према њој, али се чинила невешта. Купио је од ње већ масу нота, па чак неке српске, али се нимало није додворио гордој Српкињи. Једнога дана млади официр, улазећи у радњу, ступи право пред госпођицу Виду и уневши јој се сасвим у лице упита: „Лепа госпођице, могу ли од Вас добити: „Без тебе, драга, не могу.....”

Девојка се спочетка збуни, али се брзо прибра и весело рече: „Жао ми је господине, али све су српске ствари забрањене”.

Мађарица хоће мир

У кући г. проте Т. станује некакав полициски комесар са госпођом и са два ужасна пса. По цео дан чује се њихово урлање и лајање, а војник је дужан да се с њима јури и игра као са себи равнима.

Одмах до куће станује једна сирота жена са троје мале дечице, које сваког дана оставља док она одлази на рад. Најмлађе дете од 1½ год. боји се паса, па чим их види и чује, вришти, да свисне. Али је то плакање постало досадно бесној Мађарици и једнога дана поче претити да ће све одатле разјурити *јер њени пси не трпе децу*. Запрети, или да деца престану плакати или ће ту безобразну Српкињу бацити у подрум. Мати се јадна правда и доказује да она мора на рад, јер им треба хлеба, али она ни да чује. Сиротој жени додија па огорчено рече: „Боже! Зашто допушташ оволику неправду! Њени и пси могу урлати колико хоће, а ја треба и децу да поубијам што плачу”.

И узели и казнили

После бакарних ствари, почели су одузимати и вуну из душека и јастука.

Жена са малим сином однела је да пре- да реквирирани душек. Како је њима требала вуна хитно, то су одмах и јастуци и душеци изручивани на камару.

Жена је парала са сином душек, и у вуни нађе замотаних 6.000 дин. у српским новчаницама.

Жена се обрадова, мислећи да ће смети узети новац кад је у њеном душеку нађен, али се преварила.

Новац јој је одузет, а она кажњена са 3 дана затвора што је крила српски новац.

Објава

„Одлуком потписаног заповједништва од 14 октобра 1916 Ехт. Бр. 690 осуђена је Митра Станојловић, сељанка са Врачара, због преступа пољске крађе кромпира и свој семенџа сунцокрета и у смислу члана II, § 1. наредбе војног врховног заповједништва од 22 јула 1916 год. на новчану казну од 200 круна или 20 дана затвора, ако се новчана казна не би могла наплатити.

Ово се даје на оштите знање”.

А једна жена, ушла у своју властиту њиву да накопа коју килу кромпира и одломи цвет-два сунцокрета да остави за семе.

Сељак музе краву у запрези

Заводи се нов ред за продају млека. Млеко се мора носити у општинску продавницу. Стајаће се у реду, па ће, према боји цедуље, добијати колико коме следује. Лепо би то било, кад би се стајањем у реду и дошло на ред. Војници износе по читаве кантице од 2—3 литра и зато многа наша мала деца и болесници остају без млека. И њихови пси морају имати млека колико им треба, а да многи Београђанин га нема ни на последњем часу.

И данас се понавља исто: растура се ред; нема више млека. Једна несрећна мајка зверџа по гомили, од кога би могла добити бар мало, за болесну кћер. Свет бежи, свакоме је потребно.

У једној споредној улици спази сељачка кола са дрвима, али наједном стаде, загледа се у стоку и — као да јој се разведри лице.

Приђе сељаку и сва уплакана молила је да помуде краву макар за чашу млека. Сељак јој рече: „Ама, не марим, зашто ти не би учинио за болесно дете, али не смем, бојим се жандара. Знаш, глоба је велика. Него знаш шта? Дајде ми то лонче, а ти тркни до на ћоше, па припази”.

Жена послуша, а добри сељак се прекрсти, и помуде краву у запрези. (Грехота је мусти краву која вуче кола). Захвална жена понуди му новац, али он одби речима:

„Зло нам је, сна’о, свима. Чувај те паре за брашно, неће ти бити сувишне”.

Жена, благосиљајући, оде весела кући.

„Јесте ли ви Цигаанки?”

Ратна сиротиња са џаковима на леђима, боса или у патикама, иде погнута под тешким теретом, разговарајући међу собом.

Има ту чиновничке деце, и госпођа. Међу њима је била и жена једног српског официра. Поред њих пролази аустриски официр са госпођом. Она му се обесила о руку па ра-

дознало посматра гомилу, о којој он нешто говори. Он наједанпут застаде и упита:

„А јесте ли ви жене Цигаанки?” — Јадне жене оборише још више главе, под овом тешком увредом, а једна међу њима отресито одговори. „Јесмо, господине, дабоме да смо Цигаанке, кад смо им преотеле занат. Код нас, пре рата, дрва, коске и старе крпе купиле су само Цигаанке, а то све сада радимо и ми, јер нам треба живети”.

Не да своје

Каплар Стева родом је из равна Баната! Зато што је Србин свом душом, често је долазио у опреку са Маџарима и другим непријатељима Срба. Био је одређен да за неке официрске породице доноси из прека намирнице, па је доносио кришом и за Београђане. Научила Српкиња да припали кандило, те неколико госпођа поруче да им донесе 2—3 литре зејтина.

Допутовао Степа лађом и већ на излазу, а пред њега стаде детектив и затражи да му преда зејтин.

„Та, како ћу Вама дати зејтин кад он мене 240 круна стаје!” вели Степа. Детектив остаје при своме.

Степа му приђе и рече:

„Знаш, шта, бато? ако се баш зејтин мора предати, онда узми литар, а ова два мени остави, да и ја сиром’ човек штогод зарадим”.

Детектив ни да чује. „Мусај све”.

„Е, не мусам”, рече Степа па извади из торбе сва три литра, и — трес о калдрму. „Ето ти, кад није моје неће га ни швапске салате видети”, рече Степа и задовољно је гледао како се зејтин лепо по калдрми разлива.

Детектив зовне стражара, рече му шта је било, и овај Стеву отера стражарно.

Изведен је на рапорт. „Знаш ли ти како је строга казна за онга ко спали или упропасти намирнице?” пита војни старешина.

„Знам, ја сам ово и донео за исхрану, али за моју, ја сам то платио”.

„Не говори! Три месеца затвора” — командова капетан. И Стеву отераше. После неколико дана моли он за рапорт. Молио је да га пошаљу на фронт.

Дозволише му, а п.пуковник му рече:

„Иди, јер ти би и овде заслужио куршум. Овако ћеш бар погинути у одбрану отаџбине”.

Полазећи, свратио је Степа код неких Београђана, и свима га је било жао, а он је спокојно говорио:

„Не брините ви за мене. Та само док пређемо Саву, одо’ право у „Зелену гарду”, нисам сам, фала Богу. Та зар нисте видели? Ја Швабама нисам хтео дати три литра зејтина, а како би им поклонили, касти, свој живот”.

Оде Стева Банаћанин, а тихо је певушио:
Узми, Петре, Срем, Банат и Бачку,
А ти, Карло, иди у Немачку — шалај!!

Злослутница

Заклао месар за радњу вола, па и једно младо теленце, по нарочитој жељи, за официра. Теле заклано без дозволе. Зато санитарет није знао. Исте ноћи бану патрола да кућу претресе. Док је сиромаш човек дрхтавом руком отварао стаје, разлеже се крештави глас ноћне тичурине.

Један из гомиле упита:

„Шта је то? каква је то животиња?”

Жена, која је била са села, мирно и безазлено одговори: „Злослутница, господине. Тако је исто крештала, из ноћи у ноћ, кад је наша жалосна војска хтела да отступа”.

Увек спремни

Једнога јулског дана трчала је мала Зо-ра, кћи г. С. Н., за оцем и викала да се врати. Кад је он упитао шта хоће, она му довикну: „Па ниси, татице, понео ни зимски капут ни оно у марами, што ти је мама спремила”. Ја се насмејах у себи, и тек да је упитам шта ће њеном тати зимски капут по овој жези, кад пред собом спазих да војници спроводе неколико људи и младића у лаким капутима и кошуљама, како су се затекли на раду и на улици.

Сад ми тек би јасно, зашто људи ни јула месеца не излазе из кућа без зимског капута и завежљаја.

Бог се брине

Уочи самог Петров-дана седела сам у башти учитеља М. Разговор је углавном вођен о невољи која је наступила, и о глади која је на прагу. „Девет душа ваља исхранити”, вајка се јадни човек. „Ужас, тако ми Бога. Кад узмеш брашно за десет дана не смеш узети хлеба за исто то време, па живи ако можеш. На пијаци просто ничега. Да имамо бар пасуља или кромпира, па да се хлеб приштеди; овако, Бога ми, зло. Ето, сад нам и жетву однеше, а ми, као тужна раја, добијамо по 160 грама. Бог једини зна шта ће с нама бити, јер овако неће се моћи дуго. Осећам, да смо сви као у каквом левку, и да полако изумиремо без услова за живот”.

„Хлеба, хлеба бар да имамо”, — вајкају се људи, сатрвени бригом и страхом.

Наједаред, као из ведрa неба, услед друштва паде комадић хлеба, а неко из друштва весело повика: „Та не брините, можда ће нам Бог ману пустити”.

Али мала птичица из висина јасно је говорила својим милим цвркутом. „Не брините, јадни људи! Не заборавите, да се и о вама брине милостиви Бог као и о нама. Погледајте на нас птице Божје. Нити сејемо,

нити жањемо, а благи се Бог за нас опет постара. Ето, зар нисам имала већи комад, но што сам могла и понети! Биће, биће хлеба добри људи, само не губите веру у Оца свога који је и пустио на вас ова искушења”.

Није у пријави

Ноћним прегледом нађоше патроле једну женицу у туђој кући. „Шта ће ту кад није у пријави?” пита полицајац. „Сместа у полицију”. — „Немојте, побогу људи, то је моја ћерка; она седи далеко од мене, а ја несрећница не могу бити код ње због овог болесног детета” и показа на постељу. Немојте је, молим Вас, терати, јер и ви сами видите шта је код ње!”

„Куш! ти матора вештице, а ти, млада, хајд' напред! — командова полицајац и одведе младицу у затвор.

Рано у јутру долази војник бабиној кући и још с врата виче: „Бабо, иди носи оно твоја лудо ћерка у шпитал, она добио син”.

Спрема за српски Васкрс

Пронео се глас, да су по извесним квартовима окупаторске власти забраниле бојење ускршњих јаја. Чусмо и ми. У исто време изађе најстрожа наредба, да се на трг не смеју износити јаја на продају, већ да се што већи број кокошију мора насадити.

Госпођа Р. за Велики Четвртак спремила варзило, као и обично, али нигде једног јајета ни за лек. У оној срцби, дохвати па поче бојити саксије са цвећем.

„Шта то радите, госпођо?” питају сетке чудећи се, а она одговори: „Ето шта радим: кад не могу по лепом хришћанском обичају да спремим јаја за Васкрс, ја ћу обожити ове саксије.

Жене Мирносице, црвеним јајима уверавале су неверни свет да је Христос васкрсао, а ја ћу, ако Бог да, овим. Кад буду остављали наш јадни Београд, бацаћу им ове црвене саксије на главу, и тиме ћу их уверити, да је дошао наш српски Васкрс”.

Како се славило

На Св. Арханђела служба је у Саборној цркви. Долазе и Срби заробљеници под јаком стражом. Крсно им је име, те један по један пали свећу. Народ узбуђен до суза. Наши „свечари”, заробљеници, стоје као право робље, одмах при улазу.

Дванаестогодишњи ђачић нешто је пре почетка службе проговорио са спроводником. Он је климнуо главом у знак одобравања. Ђачић је тада пришао заробљеницима, пружио једном по једном руку, и честитао им славу.

По његовом примеру исто чине и многе жене, дајући им у исти мах и свој дар у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

новцу. Један војник се загрцну, и брзо ота-
очи неком прљавом крпом. Плакао је.

Тихо, свечано, почела је служба божја.
С времена на време у цркви се чује тихо је-
цање...

То је усрдна молитва Богу, за спас и
напредак српске војске!

Знају шта рале

Једном полицијском наредбом најстроже
је заповеђено грађанству града Београда да
засеје и засади и најмањи простор земљишта
и поред саме куће. У која се нађе необрађено
земљиште биће кажњен са 200 кр. или 20
дана затвора.

И свет поче сејати поврће. Ко никада ни-
је имао појма о вртарству, почео је сејати
лук и кромпир, репу и краставце, пасуљ и
кукуруз, а свуда око засејаног простора и
поред ограда, морао се посејати сунцокрет.

Заливај, расађуј, пlevи, везуј и чувај из
дана у дан. Цео Београд постаде једна велика
баштованица. Куд се макнеш свуда зеле-
нило и вреже од бундева. Нарочито је био
напредан Београд више Славије. Тамо је сва-
ко сокаче и пролаз, свака утрина и пољана,
свака баштица пред кућом, била засејана по-
врћем; као код Трајка баштована, све је би-
ло лепо.

Све је напредовало и цветало до нове
наредбе. Тада, кад је усеви била најпотребнија
вода, изађе ова наредба: „Ујозорава се гра-
ђанство да ће са 1000 кр. бити кажњен сваки
онај ко се ухвати да троши више воде но
што му је потребно за домаћу употребу.

Истом казном казниће се и онај који
буде баште заливао или у кога се нађе вода
као резерва више но што му је потребно
за дневну употребу.

Шта ћемо сад! А купус, а друго поврће.
Па зар и дивне руже, које смо годинама га-
јили и облагорођавали, да не смемо него-
вати! Да, све је осуђено на смрт.

Тајна полиција радила је више но икада,
и кажњавала је са 1000 кр. и оне који су
цвеће у саксијама заливали водом од уми-
вања.

Цвеће се сушило, поврће сагоревало али
су се касе наших ненаситих господара пу-
ниле све више и више.

Није за Србе

— Добро јутро, комшинице — вели Ро-
за Мађарица госпођи Смиљки. — Били сте не-
где? Има ли шта ново? — А откуда ћу ја
то знати. Радим и мучим се по цео дан и
хитам кући овој јадној деци. Верујте, ја ни-
кад и не пазим шта ко говори. Ви знате је-
зике, у њиховом сте друштву, па ћете увек
знати новости више него ми.

То што ми разговарамо, није за Србе, —
рече гордо Мађарица.

— Право имате, рече госпођа Смиљка, —
да смо и ми тако паметни, не би онолико
трунуло по подрумима и апсанама. Е, ал' шта
ћете, Србин је са млеком материним поси-
сао искреност и код њега је увек, што на
уму то на друму, — заврши робиња.

За успомену

Претресом грађана на железничкој ста-
ници, пронађу код госпође Н. десет дуката са
ликом пок. Краља Милана. Врло се обрадо-
ваше, и — задржаше.

Госпођа моли да јој се врате дукати јер
је то стара породична успомена. Не помаже.
Почела је претити да ће се жалити ако јој бар
половину не врате. Узалуд.

Тада јој се господин поклони кавалерски
и рече: „Жао ми је, лепа госпођо, што вам
не могу удовољити жељи. И ми ћемо ове
сјајне дукате задржати баш из истих побуда.
Та ви знате да је наша светла монархија увек
била јако наклоњена краљу Милану”.

Разјарена госпођа викну из гласа: „То
је разбојништво, жалићу се самоме гувернеру
да знате!”

Један редар приђе да је задржи, али ви-
соки чиновник рече:

„Пусти, милостиву слободно проћи”.

Њихови љубавни агенти

Неке наше суграђанке њихове народности
често су им служиле као агенти. Њихова је
дужност била да пронађу лепу женицу или
девојчицу, да провере њене прилике, да о
свему обавесте кога треба, и да склапају поз-
нанства.

Тако је пропало неколико девојчица из
честитих београдских кућа.

Вери се. Зашто не? Увуче се у породи-
цу. Брине се да се вереница и њени добро
хране. — Уводи је у ноћно официрско дру-
штво итд.

Одлазак у Беч или негде ближе. Враћа
се сам. „Остала вереница код фамилије”.

Њени чекају узалуд. Никад се није вра-
тила.

Друга „вереница” услед принудног абор-
туса — умире.

И сад се улица С. сећа тог велелепног по-
греба. Дивна плавуша у 18-ој год. поверовала
је да ће постати: милостива господина племен-
ног од...

Коцка је пала и на лепотицу госпођу М.
Њена борба за живот добро је дошла Шва-
бици. И она почиње:

— Зашто не тражите службу? Није за
вашу лепоту такав живот. Мучите се, а могли
бисте живети као бубрег у лоју. Ето, ја ћу
вас упознати са господином-оберлајтнантом Ф.
Он вас може наместити где хоће. Па што је
тек кавалер? Ух, а ови наши, баш су прави
грмаљи; официр, можете мислити, а брише

нос руком! Ух, што су прости. Је л' те? Зашто се не бисте упознали?..

— Доста, молим вас. Сви ти Ваши улица-ни официри за мене су црни гаврани. Кућу ми раскућили, мужа убили, браћу разјурили, живот нам упропастили... Ја их се гнушам, па и кад би ме на вешала осудили, сама бих себи омчу на врат намакла, само да ме се њина рука не дотакне. Чујете ли!

Швабица је погледа и са жаљењем рече:

— Е, па кад волите да се мучите, нико вам не може помоћи. Ви ћете вући на леђима дрва и брашно, а дете ће вам умирати жељно свега.

— Нека умре, али му мајка неће бити непријатељска наложница, ни за шта на свету.

Купатило за народ

После уласка Аустријанаца у нашу лепу земљу, пуњени су ступци њихових новина о нашој ниској култури, о простоти, о дивљаштву и прљавштину нашега народа, итд. итд. Жалили су се како окупаторске власти имају муку с народом који се боји воде, који не зна за сапун, који се купа само двапут а у животу: кад се роди, и кад умре:

„То је и нагнало позване”, тако веле у једном свом листу, „да бајонетима терају на купање људе, који се као дивљаци крију по шумама”.

Једно „народно” купатило било је подигнуто и у Жаркову до Београда. То је отворен басен поред парног купатила за њихове војнике.

Јулске жеге нагнале би свакога да скочи у пријатну хладну воду, па зато се и деца и дечади једнако скупљају око купатила.

Како би се радо деца бућнула у воду, па не би излазили по цео дан. То би можда и било, да командант талијанских заробљеника у Жаркову нема 50 пари гусака и 70 пари пловака! Да, то је њихово купатило. По цео дан осам до десет Талијана чува ово пернато благо капетана, који тргује живином. Поред њих, увек је пуно бедне, босоноге и калаве дечице, која чекају да гуске и пловке напусте басен, па да се после они бућну. Зато није ни било чудо што су деца стално имала красте и шугу. Једнога дана седело је, као и обично, пуно дечице на бедему басена и посматрало пливање живине. Кад понесу проје, тада им бацају и мрве, и слатко се смеју како пловке отимају једна од друге. Али, кад се издалека појави сури полицијски пас капетанов, разбегну се деца куд које. Овога пута мали се Стева занео гледајући пловке, па није ни опазио да је остао сам на обали. Извади из недара комадић тврде проје и баци у воду. У истом тренутку наиђе капетан, па мислећи да је дете бацило камен у басен, напуцка пса на дете, и свега би га пас рашчупао, да га, по цену своје слободе, не одбрани један Талијан. Дете, све исце-

пано и скоро онесвесло од бола и страха, однесе нека сељанка мајци, која је у очајању чупала косе и проклињала злотворе, али се није имала коме потужити.

До последњеј дана њихове владавине ово купатило остаде каетанова својина, у коме је кућао ње и живину.

Покушај самоубиства

Београдске новине 1916

„13 овог месеца извршила је Стана Кршћанска покушај самоубиства. Ударила се кухињским ножем у трбух. Позвати лекар наредио је да се јадница пренесе у болницу. Ране су јој озбиљне. Као разлоге овоме свом делу навела је болест и оскудицу у храни”.

Ето како нам је овде лепо.

„Даће Бог, кумо”

„Ха, кума Дуле, шта мислиш хоћеду ли господа опет у бежанију?” пита Циганка свог маторога кума.

„Хе, ћерко, а ко би то па знао. А и да оћеду, ћерко, слабу би асну имали од њи. Покупили ове гладнице, видиш, све, па нема шта ни господа да спремаду. Али би бољу срећу имали да смо сада у Нови Сад или Бечкерек. Хе-е, што би тамо па скупили земуну брест... И нашој би овде господи продавали, ћерко. За то, ми цигани да се молимо Богу”.

„Е, куме, није ваљда Бог ни нас сироте Цигане заборавио”.

Даће Бог, даће Бог!

И то ће проћи

Ћирилица се нигде више не сме видети. Латиница је замењује свуда. Скидају се старе и намештају нове фирме. Стружу се емаљирана слова са излога и скидају фирме са зидова. Емаљиране таблице које носе имена улица лупају се и бацају, а на њихова места намештају се латиницом писане. Млекације и ћевапције закречавају своје мале фирме на зиду уздишући. На великој радњи у Краља Милана улици фирма је „Стовариште собног намештаја”. На лестицама некакав младић препокрива целу фирму црним сатином, као одар милог покојника.

Па ипак, срце ми заигра од радости на помисао да и саме окупаторске власти признају само привремену моћ и важност ћирилице. Крпа је то, лако ће се здерати са фирме, кад затрешти српска труба која ће нам додати слободу.

„Не заклапајте капије!”

Свега неколико дана пре ове наредбе била је ова: „Заклапајте капије!” Ко учини противно казниће се са 200 кр. И свет поче правити капије и кључеве, наваљивати дрвље и камење на капије које се не могу оправити,

да се само зла спасе. И ја сам осетила по-
сле ове наредбе. Нити је кућа била мо-
ја, ни капија, а осим мене становало је у
кући још неколико породица. Али једнога да-
на око 4 $\frac{1}{2}$ часа ујутру бану оружник у мој
стан, јер је био са улице. Тресну ногом, и
опоро упита, што ми капија није закључана и
потеже песницу да ме удари. Мати моја хитро
га шчепа за руку и спасе ме прљава ударца,
али је одмах отерана у затвор због „др-
скости”.

Ја и дете остасмо плачући за нашом „бај-
ком”.

Тако је било, а сада ево нове наредбе,
да се капије не смеју затварати. Скупиле се
жене по угловима дворишта па се труде да
је протумаче. Неке веле да је то због интер-
нирања, неке опет, због ноћног претреса, итд.

Слуша то мали Брана па рече озбиљно:
„Не знате ви жене. То је зато што ће скоро
да беже, па да се њихови војници имају где
склањати ако буде уличне борбе. Знам ја,
кад су отступали први пут како је било. Код
госпође Лене било је у подруму пет вој-
ника, у шупи 4 а један улетео чак у кујну
под кревет. Ето зато су сад забранили да
се капије затварају”.

Изгубио револвер

Лепа а сирота госпођица О. иде често у
болницу да обиђе своју оперисану другари-
цу и да јој однесе какве понуде. Кад се јед-
нога дана спустила улицом Кнегиње Љубице,
ослови је један аустријски официр, па је с
њом ишао све до болнице. Као прави де-
тектив убрзо је сазнао домаће невоље јадне
девојке. Наравно, да јој је понудио сваку
услугу па и лепу службу. Девојка убрзо би
постављена у некој канцеларији са добром
платицом. Од тога дача почеле су праве муке
за ову јадну Српкињу.

Дуго је трпела насртљивост дрског офи-
цира, док се најзад не одлучи да своје јаде
повери једном добром Србину и потражи од
њега савета.

Поред све наметљивости официрове, мо-
рала га је често пратити и по околини Бео-
града, кад је ишао службеним послом.

Овога пута поверила је другу да га мо-
ра пратити до Кнежевца. Млади Србин, са
још једним другом, изађе на заказано место
па из заседе, и у полутами, увере светлога
официра „да Србин још живи и да је ју-
нак”, па пошто га обезоружају, нареде му,
да се за пола сата не сме никуда маћи, ина-
че..... биће зло.

У сутрашњем броју „Београдских нови-
на” изашла је ова белешка: „Један часник
изгубио је у путу од Кнежевца до Београда
службену торбу са револвером. Ко је нађе,
нека је преда редарству”.

Разумљиво је, да је госпођица упућена у
Доњи Град да пребраја цепане и крпљене

цакове, а после неког времена је, као *непо-
уздана* — интернирана у Мађарску.

Увек само казне

На периферији Београда кречи девојка
споља своју кућицу. Окречена је лепом пла-
вом бојом, а око прозора уоквирено белом.

Царско-краљевски редар пролази и по-
сматра шта ради, па је пита, коме она то
тера инат.

„Какав инат, господине? Кречим своју ку-
ћу како волим”.

„А зашто не кречите жуто, а око про-
зора црно, него баш плаво и бело, да сте
још и црвено окречили, видели би Ђенђеш.
Боље ме послушајте, јер ћете бити кажњени
и због те две боје”.

„Па нека будем. Баш да видим ко је то-
лико беспослен да и о томе води рачуна, а
црно-жута боја отаре се и није постојана, то
сви знамо”.

„Шта кажете? Кајаћете се, ако до су-
тра не намажете кућу другом фарбом”.

„Ко је беспослен нека је маже како хо-
ће, ја немам кад, рече девојка и уђе у кућу.

Зато што није имала да плати 50 круна
казне, због ширења бунтовничких мисли, оте-
рана је на десето-дневни рад.

Вадила је на Дунаву дрва из блата, која
су била потопљена. Девојка је тешко обо-
лела.

Овако су убијале окупијаторске власти бу-
дуће српске мајке.

Тачка мржњења

Једног хладног дана срете госпођа Анка
своју неку познаницу, која је на себи имала
само танку блузицу. „И ју! Жено зар Ви
тако”: викну зачуђено госпођа Анка, зар вам
није зима?

„Зима? Не бојте се, нећу се смрзнути:
зар нисте читали извештај Опсерваторије из
„Букурешта”? По свему изгледа да је сада
тачка мржњења у Бечу и Берлину, драга мо-
ја” — рече друга госпођа, и журно похита
трамвају.

Мученице

Идући једнога дана кроз Београд сретох
две сељанке, како посрћу под неким теретом,
који су носиле на мотци преко рамена. До-
ђох ближе и зачудих се кад спазих да носе
у испреплетаним конопцима мртву дебелу сви-
њу. Упутише се право канцеларији војне про-
давнице.

Власт је реквирирала крмачу за неку њи-
хову кујну у Земуну. Сељанке су је морале
саме дотерати чак из села у Београд у од-
ређени дан. Несрећа је хтела да им свиња
цркне близу Кошутњака. Једна од њих оде
да јави „Алавом” одељењу на Бањици (Тако
су сељаци звали њихово „Одељење за исхра-

ну"). Ту јој не поверују, него јој рекоше, ако свиња не буде сутра до подне у Београду на станици за исхрану, онда ће пред целим селом бити бијене. Врати се сирота жена својој кћери која је чекала поред друма, гладна и уморна, и рече шта су јој казали. Почеле се договарати шта да раде. Немају више ниједног прасета, а они траже дебелу свињу која не сме имати мање од 70—80 кг. Плакале су, вајкале се, али им ништа не помаже. Тада мати рече одважно. „Знаш, ћеро, шта? 'Ајде да им однесемо овако мртво, па нек буде шта буде. Нека се увере да не лажемо”.

И учинише тако. Кад се јавише официру који је имао свињу да прими, он се сјури доле, зграби бабу за прса, и поче је тако снажно дрмусати, да се јадна жена сруши онако уморна поред мртве свиње. Официр је лармао на мађарском језику, млатарао рукама, претио песницама и после сваке реченице додавао: „Свиње српске!” Најзад, гурну старицу ногом, па уђе у канцеларију. После њега изиђе један војник и рече:

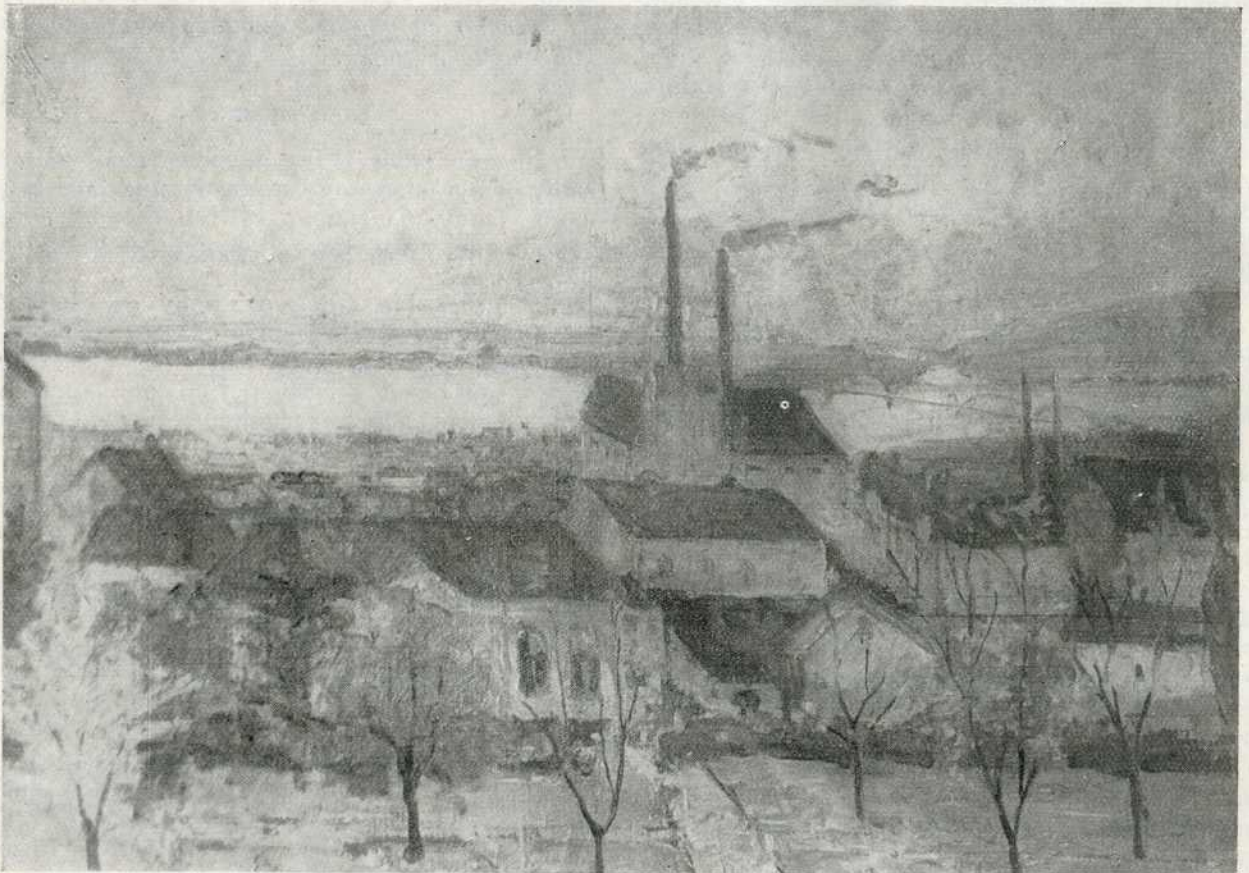
„Хајде, то ћете носити на Бањицу, за војну творницу сапуна”. Тужне робиње сагоше главе, натоварише опет тешко бреме на леђа, па хајд на Бањицу. А њина штета, а умор и глад? — Ко те то пита. Главни је да имамо Одељење за исхрану.

У гостима

Оптужили чича Аркадија да му је син био комита. Саслушавају га и питају: Откуда он у Србији кад је из Аустрије. „Та манти се, људи, баш се и ја сам чудим. Дошао ја, ето, да обиђем сестру, па ту и ост'о. Затече ме ова фурија, те ми Срби интернираше сина у бели свет, а ја ево ост'о да се мучим без њега касти, ко нико мој”.

Како тако тек чича Аркадија отераше у лагер. Недавно пише он својој сестри: „Драга моја сестро. За менекар не брини ништа, ја сам ти овдекана ко у гостима. Поздравља те твој брат Аркадије”.

Даринка Ћосић

Милка Живановић: Београд — Поглед из мог атељеа
(Са изложбе у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

8

М. Јањушевић, „1300 Каплара“

Г. инж. Милан Јањушевић

једном, сад према другом брегу, и никад нема мира ни покоја.

Светски рат, и наш човек у светском рату, је нешто сасвим изузетно и по количини догађаја, патњи, страдања и искушења, по оном интуитивном и нагонском што је у човеку проговорило, као и по целом низу свесних радњи у којима је тонула цела његова личност.

И наша новија литература, која говори о свему томе, нешто је сасвим изузетно. Она је собом донела не само један посебан стил, један нов начин обраде, већ је и пришла стварима с једном таквом искреношћу, једним реализмом сасвим посебне врсте, каквог ми до тад нисмо познавали.

Након Нушићеве „1914“, коју је он започео гледајући у старом Драчу дрхтави пламен једне светиљке, скоро у исто време појавиле су се прве књиге Ст. Ј. Јаковљевића — „Под Крстом“, — Александра Д. Ђурића — „Страшна Година“ —, за којима су следиле друге књиге ових истих аутора (Јаковљевићева „Девет сто четрнаеста“ и „Капија Слободе“, Ђурићева „Без Отаџбине“, „Ка победи“), Голубовићева „Трагедија Бели“. Пре њих, или мање више упоредо с њима, појавила се и једна значајна литература на страним језицима, као књига познатог лекара Француске мисије у Србији, Louis L. Thomsona — „La Retraite de Serbie“, књига истакнуте болничарке Енглеске мисије у Србији, М. А. St. Clair Stobarf — „Miracles and Adventures“ — и књига познатог немачког научника, који је

толико својих дела посветио проучавању наше земље, Gerharda Gesemanna — „Die Flucht, aus einem serbischen Tagebuch 1915 und 1916“. Уз то је дошла и богата литература чији су аутори, истина, војни писци, али који нису више писали само за војне кругове, стручно и за стручњаке, већ подједнако за све нас: „Солунски фронт“ — генерала Петра Пешића, „Српска војска и Солунска офанзива“ — арм. ген. Милана Ђ. Недића, „Српска Војска на Албанској Голготи“ од истог аутора и друга дела других аутора, који су с не мање убедљивости и истине описивали страховите догађаје од 1914 до 1918 године.

Разумети и осетити сву величину историје српског народа у овом раздобљу, не познавајући добро сву ову литературу, — скоро је немогуће. Као по превасходству синтетична наука, историја сама није довољна. Она силом прилика изоставља безбројне елементе, ствари своди на мотив и на факт, а то у овом случају није довољно.

Кад се у великом излогу књижаре Кон А. Д. појавила књига под насловом „1300 Каплара“ с вињетом младог војника и девојке која му пружа киту цвећа, не познавајући још књигу, осетили смо нешто пријатно у души. Та колико је већ досади у литератури било шала и пошалица на рачун каплара! Врло је близу била мисао да и ова књига претставља низ веселих успомена из младог војничког живота. И кад смо књигу отворили, у први мах смо то исто помислили, јер смо се заиста одмах на првој страни књиге почели смејати. А и ко се не би насмејао онај успелој сцени картања која је сва преливена духовитим досеткама и успелим комичним описима појединих ситуација. Али то је само пишчев увод. Од часа кад је командант, ћутљив „као Шара Планина“, објавио младим капларима, да их зове Отаџбина, од часа кад се из њихових грла заорила заносна песма:

„Ој, Србијо, мила мати...“

нестаје смеха и ми осећамо све јасније да је оно била само предигра страховитом другом и трећем чину, који ће све ове младе капларе расејати по свим фронтovima, изложити их студени и жеђи, убацити их у све ровове, где ће на њих непрестано вребати хладна и немилосрдна смрт од непријатељеве руке или његовог убојног метка.

Француски писац, Alberic Cahuet, врло је вешто у прологу своје књиге — Les Amants de

Лас — искористио један моменат из француске историје 1815, кад је велики Корзиканац, после свог повратка са Елбе, отерао у прогонство Louis-a Le Desiré Он доводи на сцену два млада војника, једног жандарма и једнога гардесту, два песника — Алфреда де Вињи и Алфонса де Ламартина, — који у једном продохвљеном дијалогу говоре о судбини француске младежи онога доба. Историја српске младежи 1914—1918 још је много тежа. Догађаји их до те мере апсорбују да је скоро сваки лични осећај искључен, па чак и размишљање о животу који је ван догађаја у којима непосредно учествују искључено је. Све се своди на: ров, послушност команданту, један или други ратни успех.

Књигу Јањушевићеву сачињава једанаест, скоро, самосталних прича кроз које су обухваћени људи и догађаји од почетка до самог свршетка светског рата. Носиоци прича нису само млади каплари, чије име носи наслов књиге, већ српски војник уопште. Каплари не ратују као једна самостална јединица, већ су подељени по свим батаљонима...

Жене су сасвим искључене из ове књиге. Већ је давно Киплинг казао да је литература довољно писала о женама, да је време да се пише и о чем другом. И заиста, сви смо се морали уверити да има добре литературе и без жена. Сва литература која је изашла из рата скоро је мимоишла жену. Тако се жена не појављује ни у Јањушевићеву књизи, или ако се и појављује, онда је то само као случајни елемент, или додаток општој слици. Исто су тако из Јањушевићеве књиге скоро у целости искључени и „цивили”. О њима се скоро и не говори. Према томе ово је једна од „најмушких књига” што их знамо, књига искључиво посвећена тешким војничким радњама, књига која у овом правцу иде толико далеко да би скоро могла служити као уџбеник. Тако, ко књигу прочита, тешко ће заборавити оно место из приче „У Откоманди” (најдужа прича у овој књизи) у којој се описује како један батаљон, који се дотад налазио „у дубокој резерви”, смењује један батаљон с положаја и заузима непријатељски ров. Сличних места у овој књизи има врло много. То читаоца привикава да сасвим друкчије гледа на ствари, да улази сасвим дубоко у историју победе и пораза, да их види у свој страховитој реалности, да боље и искреније оцени напоре и жртве, да види историју на врелу, на стварању, а не само као готов чин, који има своје сасвим посебне законе деловања.

Писац нас води са севера земље на њен југ, и даље, све до Солуна, те још неиспитане војничке вавилоније нашег рата. Млади каплари, које је Отаџбина позвала под оружје 1914, играју главну улогу у прве четири приче књиге (које долазе под називом: — „Голгота”, „И ђаци одоше”, „Абонирци”, „Из дневника”). У осталих девет прича писац своје младе другове не издваја из заједничке војничке

средине, нити им нарочито додељује посебне улоге. Па и зашто би?! Сви су тамо једнаки. Сви једнако гину, заједнички носе невоље, грицкајући тврди тајин, или гладују; леже на креветима, покривени ћебадима, или на голој земљи и само покривени сопственим шињелима; возе се у вагонима у које стаје одређени број животиња, неодређени војника. Сви једнако... Знао је командант „великог батаљона”, Душан Глишић, зашто је ћутао, као што је ћутала и Шара Планина, кад су каплари пошли у бој певајући своју песму; знао је и командир, Воја Јаковљевић, зашто је плакао кад се с њима опраштао пре него што су кренули за пукове...

Премда писац ванредном вештином износи и поједине типове средине коју описује — као што је случај са „Жућом-Хаубичаром”, тим војником који је утеловљена војничка противуречност, он ипак има далеко више склоности за то да описује војнички колектив. С десна, с лева, код њега се као варнице сипају кратке реченице, спорадичне рефлексije и шале, које, у устима једнога или другог јунака тог колектива, цртају било сам колектив, било појединог војника тог колектива са свим његовим особинама.

По свом карактеру ова књига, као и остала литература ове врсте, не спада у књижевна дела посебних песничких надахнућа, интуитивних закључивања, синтеза, као што су Толстојев „Рат и мир”, Гаршинова „Три дана”. Она заузима средње место између ретроспективне уметничке репортаже и мемоарне литературе, која има своје посебне вредности. Али међу нарочите особине Јањушевићеве књиге спада концизност, која његову књигу, у извесној мери, издиже над осталом сличном литературом.

Све те лепе особине Јањушевићеве књиге чине да је она заиста један позитиван прилог нашој новијој литератури ове врсте. Али има и још нешто што повећава нашу симпатију према овом писцу.

Он пише оним типичним београдским начином усменог говора који је увек између озбиљног и шаливога тона, пише народски, онако како се то чује по нашим трамвајима, по трговинама, по канцеларијама — кад се међу нашом господом поведе шаливи другарски разговор. Није то иронија, није ни прави хумор, већ и једно и друго, још уз то обојено нечим туробним и фаталистичким, што је тако добро запазио, али недовољно разрадио наш познати драмски писац Велмар Јанковић у својој књизи: „Са Калемегдана”. Уистину, ко би други за несретну звезду из задимљене грчке кафане у Солуну могао наћи оно упоређење, да њен „двосратни” добро напудровани подвљак потсећа „на светачки ореол”, него чисто београдски писац! Таквих и сличних фигура има доста. Оне књизи дају нарочито обележје, а стилу пишчеву посебну индивидуалну ноту.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

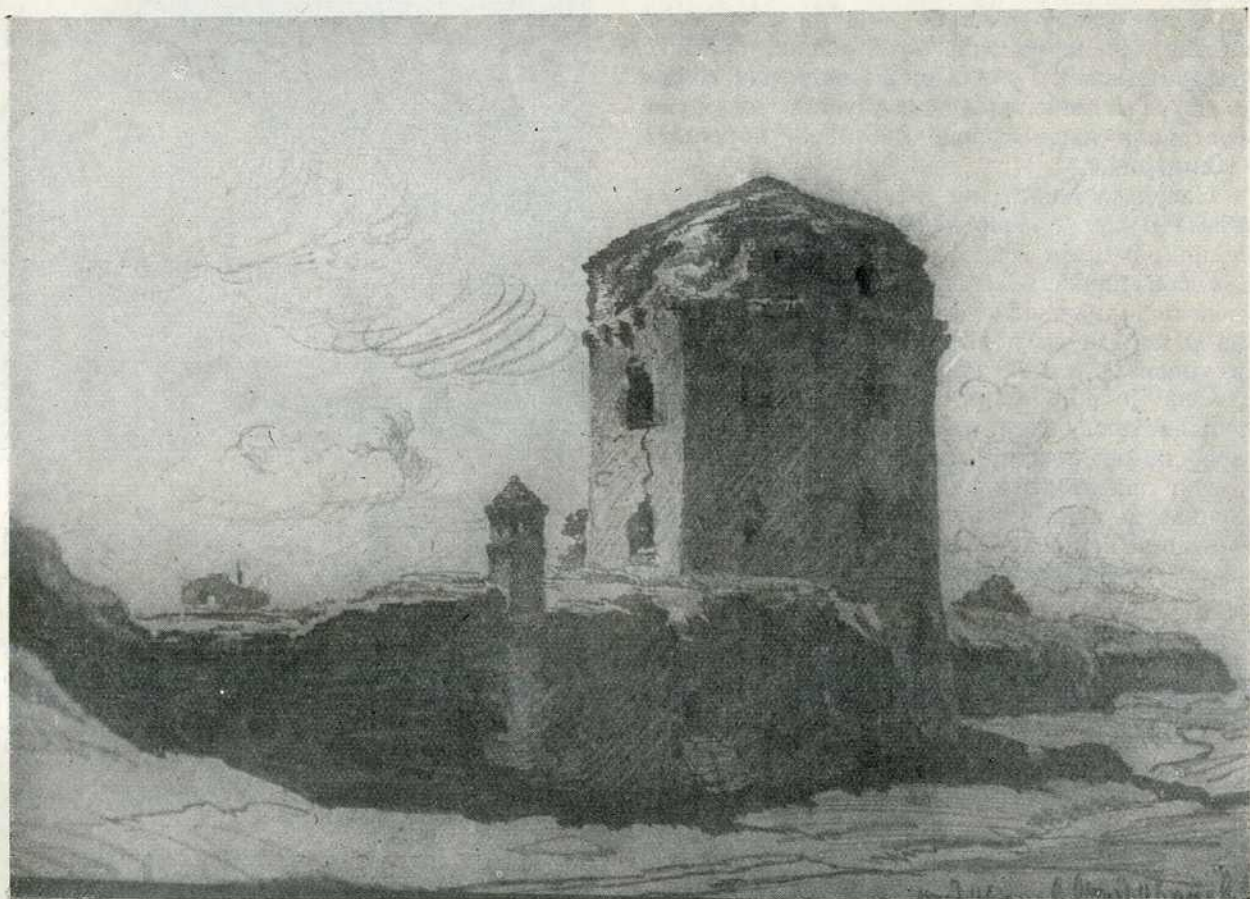
Поред свега тога, нимало не остајемо изненађени кад се у пишевом стилу све окрене за 360 степени, и он из хумора пређе у тон дубоко згуснутог и трагичног начина приповедања, опис страховите, грозне „балканске успаванке“ — јауке рањеника, које противник коље ножевима, камама....

*

Преливајући је местимице шалом и хумором, Јањушевић је дао књигу у којој су његови „Каплари“ уздигнути до великих јунака. Сви они стојички и храбро гину за своју Отаџбину. У жртви је почетак и крај њиховог живота.

Непосредно, чим се појавила, појавили су се и прикази ове књиге. Интервал је био кратак. Управо само толики, колико је требало да се књига прочита. У грозотама које опет владају светом, има ли, у осталом, места каквој другој литератури?!... Шта је природније него да опет износимо оно што смо преживели?... Чита се и стога ова литература грозничаво и без предаха. Јањушевић, и као писац уопште, и као ратни писац, ушао је овом књигом у нашу књижевност дочекан највећим симпатијама.

Д-р Марвја Илић-Агапов

Ољуба Ивановић: Кула Небојша

(Са изложбе у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

VI

Сликарица г-ђа Бета Вукановић

Интересантан је проблем т.з. „расне уметности“. Прешло је већ у манир да се полази са стајалишта да „расне одлике“ даног краја и даних људи може да изрази само домаћи син — „расни уметник“, „расни књижевник“, „расни филозоф“. Колико је у нашој књижевности било говора, да на пр. Нушићеве драме није могао нико други написати до ли „расни Србин“; да Станковићевој „Нечистој крви“ нико други не би могао дати онај замах, онај елан, ону снагу до ли „расни Врањанац“; да Матошеве фељтоне или Крлежине драме из вишег загребачког друштва не би могао написати нико други осим „расних Хрвата“, — а Његошев „Горски вијенац“ да је највиши домет до којег се виноу српски „расни геније“.

А при свему томе се није ни улазило у проблем „расне чистоће“ тих наших „расних репрезентаната“. Губила се из вида чак и опште позната чињеница да је Нушић, тај расни претставник наше „расне чистоће“, пореклом — Цинцарин.

Насупрот свим тим исконструисаним теоријама о тзв. „расном изразу“, као еклатантан пример стоји госпођа Бета Вукановић, која је без икаквих личних „наших расних елемената“, дала читав низ правих уметничких дела у којима су дошле до најпотпунијег израза расне одлике „наших људи и крајева“.

Она је као најраснија Немица, Баварка, дала прва, најпотпуније и најисцрпније сликарске реализације наших Качака и Арнауца, — а кад је „Београдско женско друштво“ одлучило да изда серију фолклористичких дела из разних крајева Србије, оно је тај посао поверило г-ђи Бети Вукановић, и она га је решила тако да га боље не би могао решити ни наш најчистији расни претставник.

У тим сликама једноставним и по цртежу и по колориту, Бета Вукановић је изразито негирајући „расну немачку цизелаторску технику“ и немачко расно „минхенско шаренило“ дала једну читаву колекцију нашег најраснијег фолклора, доказујући да је ушла у оно битно, оно есенцијелно, у чему се уметнички изживљава душа нашега народа већ вековима. Бета Вукановић је баш тим сликама доказала да је осетила да битни елемент наших народних шара није прецизност у цртежу, него међусобни односи појединих боја

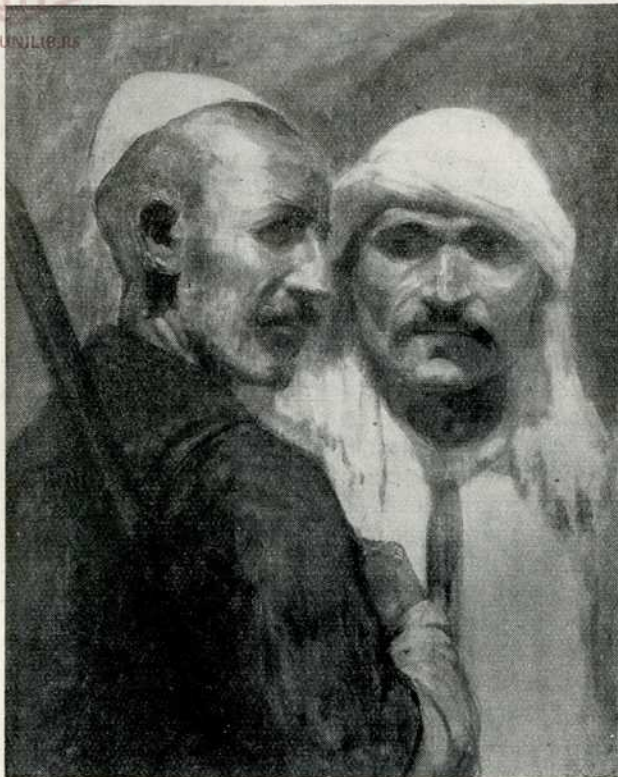

Б. Вукановић

Последњи снимак г-ђе Бете Вукановић. Око врата се види наш орден Светога Саве III степена

и њихова хармонија — што читав низ наших „расних уметника“ није осетио.

Насупрот једној другој немачкој сликарици — Рут Софнеровој —, чије сам сликарске радове „наших људи и крајева“ недавно гледао као илустрације књиге „Jugoslawische Novellen“ (Берлин 1939), а у којима она сваким потезом оловке и сваким потезом кичице доказује да је кроз нашу земљу прошла само

Бета Вукановић: Качаци — Уље из 1924 г.
(Својина г. Рихарда Фрелиха)

као најповршнији туриста, не опазивши у њој ништа специфично нашег, — Бета Вукановић је још у почетној фази свог београдског рада доказала да је учила и осетила све диференцирајуће елементе између српског пејсажа, српских људи и српског фолклора, с једне стране, и немачког пејсажа, немачких људи и немачког фолклора, с друге стране.

И баш ради тога, а не што је провела цео свој стваралачки век међу нама, будући аутор историје новije српске уметности, мораће Бети Вукановић дати једно од најистакнутијих места; ради тога и ја сматрам својом културном дужношћу, да је унесем у своју колекцију импресија о београдским сликарима и вајарима.

Бета Вукановић се родила 16-IV-1875 године у Бамбергу у Баварској. Њено име је *Бабeйa*, а не Јелисавета, како то стоји у једном репрезентативном историографском делу објављеном недавно на француском језику, намењеном иностранству, а девојачко презиме Бахмајер, али како су је одувек звали: „Бета”, а и у сликарству је стекла име једино као Вукановић, ја ћу је у будуће, говорећи о њеном животу и пре њене удаје, овде, називати, уобичајено Бета Вукановић.

Кад је Бети било 11 месеци, умре њен отац, — и њена мати пресељава се заједно са својим братом, Бетиним ујаком, официром, у Минхен, тадањи чувени немачки уметнички центар. Не само да на тај начин Бета по-

стаје одгојем Минхенкиња, него та случајна промена у њеном животу имала је и већи значај. Нема основа да се каже да је та промена произвела неки одлучујући преокрет у њеном животу и да ју је скренула на њене судбинске животне стазе, али је несумњиво да је та средина довела њен таленат до интензивнијег афирмисања и изживљавања.

По обичају оног доба, све немачке имућне породице сматрале су за своју културу дужност да се интересују уметношћу и да потпомажу њен развој купујући уметничке слике, идући на изложбе и претплаћујући се на уметничке часописе. То је био случај и код Бетине мајке и ујака који су живели у истој кућној заједници, и ујак је на тај начин постао Бетин „други отац”. Па кад се већ у раном детињству код Бете почео јављати интерес за сликарство, ни мајка ни ујак нису у њој сузбијали ту радозналост, него су шта више настојали паметним и смишљеним поступком да тај интерес у њој доведу до што снажнијег и што потпунијег изражаја. Водили су је по изложбама и куповали јој бојице, јер мала Бета, како ми је о томе причала сама, није показивала интерес за лутке, креветиће и шпоретиће. Томе треба још додати благотворни утицај који су на Бету морали производити разни познати немачки уметници оног доба, који су друговали с њеном мајком.

Кад је Бета пошла у школу, она није показивала ни за шта друго интерес осим за сликање. Њене бележнице и књиге, чак и оне за веронауку, биле су пуне и препуне — балерина и официра. И то је свакако интересантан моменат који нам открива да су Бету већ у то доба много водили по позориштима; а офицере треба посматрати као рефлекс оног нимбуса који се у то доба у Немачкој оба-вијао око тог сталежа.

Из основне школе Бета је прешла на петогодишњу „Вишу девојачку школу”, а по том на „Занатско-уметничку школу” у Минхену, где започиње своје уметничке студије. Након солидне опреме коју је стекла у тој школи, завршивши је одличним успехом, као што је завршила и основну и девојачку школу, она започиње своје академске студије. Уписује се у „Академију Савеза уметница” и паралелно с тим студијама похађа и часове чувене приватне школе Словенца Антона Ажбеа, кроз коју је прошао читав низ српских, хрватских, словеначких — чак и америчких сликара. Доцније, још увек паралелно са студијама у „Академији Савеза уметница”, Бета Вукановић похађа часове у атељеу професора Карла фон Мара и Хертериха, као и часове из литографије и бакрореза код професора Дасноа, познатог немачког илустратора књига.

1897 год. Бета Вукановић свршава академске студије у Минхену, и, — по добром обичају оног времена, пре но што ће започети самостални рад, — одлази у Париз на

„Academie Delcluse“, да допуни своје знање стечено у Минхену. Након пола године париских студија, враћа се у Минхен да ту започне своју самосталну сликарску каријеру. С коликим је талентом и с колико вредноће Бета Вукановић свршила своје академске студије и како се солидно спремила за свој будући позив, нека илуструје ово мало сведочанство Милице Јанковић, које она износи у „Мисли“ бр. 5–6 за 1926 годину:

„Колико су њени други професори били задовољни њоме, могу само замислити по ономе што је она постигла и по ономе што је једном, доцније, професор Ажбе казао преда мнош, пошто је видео портре г. Вукановића који је она једнога распуста у Минхену радила. Иначе тврд на похвалама својих ђака г. Ажбе је рекао: „Госпођа Вукановић има много темперамента. Откад сам професор имао сам само две тако даровите ученице. Има талента и вредна је“.

За време студија код Ажбеа, Бета се упознала и склопила пријатељство с многим словенским, а међу њима и многим српским сликарима, међу којима се увек веома пријатно осећала. Ту се упознала и с младим српским сликаром Ристом Вукановићем, и то одмах први дан по његовом доласку у Ажбеову школу. Он је дошао већ начетог здравља из Русије, где је био на студијама и где није могао да подноси тамошњу климу. Након четири године заједничког студирања и друговања, госпођица Бабета Бахмајер и Риста Вукановић венчавају се 1898 год., иако се њена мати томе противила.

Убрзо по удаји она, заједно са својим мужем, напушта Минхен и Немачку и одлази у Београд, где остаје заувек.

1889 године умире Кирило Кутлик, оснивалац и управник прве српске уметничке школе, и, по одобрењу тадањег министра просвете Живана Живановића, Риста Вукановић са својом женом Бетом преузима ту школу у своје руке, а Кутликовој удовици исплаћују 1000 динара на име откупнине.

Супрузи Вукановић, преузимајући ту школу, која се тада налазила у „Сали Мира“ на Славији, на сам дан Врбнице, воде и даље као приватну школу са правом јавности, и у то име добијају од државе 150 дин. месечне субвенције. Они ту школу одмах проширују и модернизују; оснивају мушко одељење које води Риста Вукановић, и женско које води Бета. Уводе вечерњи курс и, насупротив претераној „педагошкој строгости“ која је владала у Кутликовој ери, заводе један веома либералан начин опхођења с ђацима.

Покојна Милица Јанковић, која је и сама била ученица те школе, у свом, овде већ цитираном чланку, описује тај режим овако: „Наставници су у своје атељеу радили на својој чистој уметности, а ђаци су у два велика одељења цртали угњеном с гипсаних модела, с мртве природе и са живих људи и свакога

дана добијали коректуру и упутства, мушкарци од Господина, а ученице од Госпође Вукановић. У школи је владала слобода какве мислим више нема: сваки је могао доћи кад хоће и отићи кад хоће. Никакве казне, само се сматрао за неозбиљног онај ко не ради, и том великом слободом користило се само у врло изузетним случајевима. Међу обожаваоцима сликарства било је тада много сиротиње, али се она подносила без роптања. Сећам се, понекад, кад се нас неколико ученица покажемо вредне и мирне поред мушараца који певају, вичу, смеју се, Г-ђа Вукановић нас награди тиме што једну ухвати за рамена, и другима да знак, и одведе нас у свој атеље да нам покаже коју своју готову слику. На сликарским ногарима горе стоји чавка, по поду се шета јеж, а на наслоњачи преде мачак, све госпођини љубимци и модели. На ногарима каква велика готова слика, или каква изврсна ситница. Неко јој донео киту пољског цвећа. Крваво црвене булке метнула је у зелени крчаг, узела боје и као од шале намалала. Црвени рефлекси по зеленом емаљу, згужвана слика круничног лишћа и плаветни прашак више црних прашника. Или љубичасте кадивене перунике са жутим прашницима у сиво зеленом ножевима лишћа. Једна таква сличица пружала је у нежности нама почетницима не мање уживање него каква бли-

Бета Вукановић: Сељанка из околине Београда — Уље из 1934 г. (Својина Држ. Хипотекарне банке)

става композиција коју смо гледали ћућећи поштовањем. Сваке године су се приређивале ђачке изложбе. Публика се интересовала и одобравала. И похвала критике није изостајала. Ђака је бивало све више и школа је постала тесна”.

Услед реномеа који је школа уживала у грађанству Београда, као и у читавој Србији, и ради таквог режима она се временом толико развила, да се неколико пута морала селити у све веће просторије. Са новцем које је госпођа Вукановић 1902 године добија из Немачке, они у Капетан Мишиној улици број 13 зидају лепу уметничку кућу, са веома лепо израђеном фасадом и фрескама које је радила госпођа Вукановић, а које претстављају Музика, Сликарство и Играње. У тој кући су се налазила четири атељеа у које је била смештена уметничка школа, чији је само вечерњи курс у то доба достигао до 90 ђака. Та зграда је у прошлом рату у пола разрушена, и данас, по оправци и адаптацији за приватне станове, једва да потсећа на ону стару предратну.

За време ослободилачког рата (1912—1918) Бета Вукановић, као добровољна болничарка подноси све невоље које подноси и српски народ. Иако је имала све услове да живи „у слози и љубави” са окупаторским властима, она ипак сматра да јој је дужност да дели судбину српског народа, и одлази у бежанију. Након извесног времена проведеног у Солуну, Атини и Марсељу, супрузи Вукановић одлазе у Париз, где јануара 1918 године умире Риста, који је за време рата вршио дужност инспектора српских школа у Француској. После мужеве смрти приређује једну изложбу и води кроз цела 3 семестра једну малу групу ђака.

После рата она се враћа у Београд и ту, затиче порушену и покрадену своју кућу и своје атељеа — и пуних пет година потом живи у једној малој собици у „Дому ученица”, у Крунској улици.

Бета Вукановић: Полумир у Ибарској клисури — Уље из 1935 г. (Својина г. инж. А. Ацовића)

Бета Вукановић: Мој муж — Париски рад уљем из 1914 г. (Својина Музеја Кнеза Павла)

1921 године Бета Вукановић поново долази на своје старо место у обновљеној „Уметничко-занатској школи” — и на том положају остаје све до данас, заузимајући тај положај већ пуних четрдесет година и изводећи једну за другом бројне генерације српских сликара. Кроз све то време, сад под оваквим, а сад под онаквим приликама, Бета Вукановић марљиво и предано ради.

Прве своје радове Бета Вукановић је изложила 1898 године у Минхену у салонима „Кунстферајна”. То су били сами портрети, међу њима и први њен самостални рад, портрет „Моја мајка”, у природној величини — у тамним тоновима —, који госпођа Вукановић и данас још чува с нарочитим пијететом на најлепшем месту у својој спаваћој соби.

Прву своју колективну изложбу Бета Вукановић је имала у заједници са својим мужем и са вајаром Симом Роксандићем исте, 1898, године у просторијама тадање „Српске народне скупштине”, на углу улице Краљице Наталије и Милоша Великог, у згради где се данас налази биоскоп „Одеон”. Краљ Александар Обреновић је био толико одушевљен том изложбом, да је супруге Вукановић позвао да је поново приреде у двору, кад се у Београд врати Краљ Милан, који се тих дана налазио у Паризу. „Реприза” те изложбе је одушевила и Краља Милана, који је био одличан познавалац уметности и издашни купац уметничких дела. По једној анегдоти, чију ми је истинитост потврдила и г-ђа Вукановић, он ју је упитао како јој се свиђа Београд и да ли може да се навикне на живот у њему; она му је одговорила, да јој се све свиђа, само да се не може научити на две ствари: на београдску калдрму и на српску паприку. Госпођа ми је потврдила да јој то није успело

ни кроз ових четрдесет година које су од онда до данас прохујале.

Кроз те четири деценије Бета Вукановић је суделовала, сама и у групама, на безбројним изложбама. Највише је излагала на изложбама уметничког удружења „Лада“, чији је и оснивач. Поред читавог низа изложба у Београду и у осталим нашим градовима, она је излагала неколико пута у Паризу (у Grand Palais, Petit Palais, Salon de Humariste и т. д. у Лиону, Клермон-Ферану, Лондону, Турину, Риму, Букурешту, Прагу, Минхену и у неким другим немачким варошима, итд. ...

Познато је да је Бета Вукановић била прва која је у Србији почела да црта и слика карикатуре. У оно доба то није било тако лако као данас. Онда се на ту грану сликарске уметности код нас гледало сасвим другим очима. Онда су карикатуру сматрали за шегачења и вређања, и госпођа Вукановић је имала је да издржи дугу и оштру борбу с једном конзервативном средином, док уметничкој карикатури на овом делићу света није извојевала право егзистенције.

Она ми је сама причала о својим многим доживљајима из те борбе, где су се доста незгодно показали многи наши најпознатији научници, књижевници, политичари и остали претставници нашег друштва. Причала ми је о томе како су је многи, до тада њени најбољи пријатељи, престали чак и поздрављати кад су сазнали да их је карикирала. Један од наших најпознатијих научника, кад је сазнао да га је госпођа Бета Вукановић карикирала у оквиру једне веће веома интересантне композиције, управо је беснео; а један други наш, сада већ нажалост покојни политичар, који би нам баш сада највише требао, — откупио је читаву накладу једног броја, једног нашег веома реномираног часописа, у којем је изишла његова карикатура, на којој се ништа друго не налази осим његове фигуре на говорници у ораторској пози, пред публиком. У сваком случају карикатура која је најмање била погодна да неког увреди, тим више што чак ни сама фигура није била усиљено изобличена. Али; људи смо — и баш ради тога ја и нећу износити њихова имена; тим више што за то немам одобрење ни госпође Вукановић.

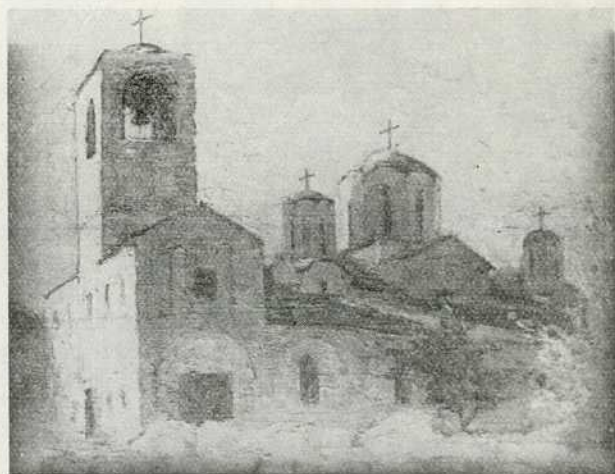
Најпознатије и најуспелије Вукановићкине карикатуре јесу: Јован Цвијић, Богдан Поповић, Томислав Крижан, Јован Дучић, Лазар Пачу, Љуба Стојановић, Антон Ажбе, Слободан Јовановић, Светозар Прибићевић, Војислав Јанић, Никола Пашић, Лука Ђеловић, Милан Ђурчин, Стојан Новаковић, Иво Војновић, Марко Мурат, Ђока Јовановић, Стево Тодоровић, Лепосава Петковић, Бранислав Нушић, Петар Крстић, Коста Главинић, Светислав Петровић, Игњат Бајлони, читав низ дама из вишег београдског друштва итд. —, а од карикатурних композиција „Београдска прашина“, „Београдско блато“, „Београд у ноћи“,

„Београдски трамваји“, „Свадба Јована Цвијића“, „Народни музеј“, „Уметнички павиљон“ ... итд. ... Највећи део Вукановићкиних карикатура нестао је и пропао за време рата. Само колекција Краља Петра, која је скоро цела нестала за време пљачке у двору, бројала је око 70 радова.

Интересантно је да госпођа Вукановић никада није портретирала истакнуте личности јавног живота ни владаоце, и по томе се може закључити да је она своје моделе тражила само онде где ју је нешто стварно инспирисало. И у њеном атељеу и на неким другим јавним и приватним местима налази се читав низ веома интересантних портрета, махом деце, девојака и жена, који претстављају сасвим незнатне личности, али су зато „првокласан сликарски материјал“. Изгледа да госпођу Вукановић привлаче мекане линије и топли колорит женских и дечјих лица и хаљина, а одбијају маркантне црте мушких лица и тамни колорит њихових одела. Безмало сви њени женски и дечји портрети зраче око себе пријатну, топлу, женствену атмосферу. Они на први поглед одају да их је радила жена. То исто вреди и за њене жанр слике, чији су мотиви махом узети из безбрижног девојачког живота.

Из истих уметничких и женствених мотива настала су и њена многобројна платна са цвећем и разним животињама. Све су то нежни мотиви, у топлим женственим колоритима; највећим делом светло-плавом и ружичастом.

Насупрот Вукановићкиним женским и дечјим портретима и жанр сликама, стоје њени портрети Качака, Арнаута, Цигана и типова из Босне и Јужне Србије, са маркантно израженим цртама лица. Ти модели су госпођу Вукановић сликарски интересовали као егзотика, као најпотпунији контраст немачкој мекопутности и „флајшфарбиг“-бледили. То је читава колекција радова, о којој би се могло писати као о посебној теми.

Бета Вукановић: Манастир Света Петка у Призрену — Уље из 1930 г. (Својина Мисис Кампбел, Вашингтон)

Колекцију за себе чине Вукановићки фолклористички радови из разних делова Србије. То су махом акварели о којима је горе већ било говора. Можда је потребно да се нагласи да те слике ни у ком случају нису, и да се тако не могу третирали, пуки фолклористички документи. То су махом дела са свим елементима успешних тонских композиција.

Јужна Србија је и у госпођи Бети Вукановић нашла одушевљеног интерпретатора својих неисцрпних сликарских лепота. На пет својих дужих путовања по Јужној Србији, она је начинила преко стотину дела пејсажа, типова и костима. У тим њеним делима осећа се снажно, искрено и потпуно уживљавање у колорит и атмосферу специфичних особина „наших људи и крајева”.

Поред поменутих радова треба споменути и њена многобројна дела из разних делова Европе: Венеције, Женева, Фиренце, Клермон-Ферана, Румуније, Немачке итд. То су резултати њених четрдесето-годишњих путовања по иностранству за време годишњих распуста. Највећи део Вукадиновићкиних слика налази се у разним приватним колекцијама, а велики број по разним јавним галеријама код нас (Музеј Кнеза Павла, Београдски општински музеј, Уметничко одељење Министарства просвете, Штросмајерова галерија слика итд.) и у иностранству у Ширингс галерији, у Потсвилу, Вашингтону, Њу-јорку, по разним француским, немачким и другим музејима.

На мансарди Коларчеве задужбине, на Краљевом тргу број 5, поред уредништва „Српског књижевног гласника” и атељеа архитекте госп. Мандића, налазе се и атељеи трију београдских сликарки: г-ђе Бете Вукановић, г-ђице Зоре Петровић и г-ђе Милке Живановић.

Ако непријављени позвоните на вратима госпође Бете Вукановић, можете бити сигурни да Вам се неће нико јавити. То се догодило и мени, и ради тога сам морао оставити своју посетницу да ћу доћи сутрадан у то и у то доба.

— Знате, извињава ми се сутрадан госпођа Вукановић, кад ја радим не могу дозволити да ми било ко смета. Често сликам и голе акте... Ради тога, кад год радим, ископчам звонце и не отварам никоме ко није пријављен.

Пре но што уђете у атеље, у претсобљу, поздрављају вас неки преко двеста година стари портрети и гипсане погрсеје госпође Вукановић, мајсторско дело г. Симе Роксандића.

Атеље госпође Вукановић одмах одаје да је то пребивалиште жене, која, као уосталом и свака друга права жена, воли ред, много ситница и удобности. Све што се ту налази, па чак и оно што је, практички узето, излишно, распоређено је с много укуса и много смисла. Поред мноштва слика, које испуњавају све зидове њеног пространог атељеа, читавом собом доминира један црни пијанино. Он служи

госпођи Вукановић за разоноду после рада кичицом. С једне стране, у углу, окачена о зид, налази се суморна Бетовенова посмртна гипсана маска, а с друге стране прави српски миндерлук, са оригиналним српским везовима. И иначе, по читавом атељеу, по зидовима, наслоњачама, столицама и сточићима налазе се многобројни српски народни везови и украси од кованог метала: послужаоници, ибрици, кубуре, хандари, копче...

Преко једне наслоњаче пребачен је супун (горњи сељачки капут) са прекрасним богатим шарама и бојама из Метохије. Госпођа Вукановић ми саопштава да је то преко 150 година старо дело, и, како види да сам се заинтересовао за ствар, саопштава ми да има још читаву колекцију сличних радова.

Поред великих прозора, који гледају на Дунав, налази се сталак са мноштвом лепо негованог цвећа: са паллама, кактусима, цикламама, лимунима и једном прекрасном, расцветаном, пандецијом. На једном малом орманићу са књигама налази се веома интересантна и солидно израђена дрвена кутија за дуван, из Охрида, богато украшена седефом.

Пажњу сваког посетиоца мора да привуче интересантна лутка окачена о врат за мансардну таваницу, која претставља сликара с великом уметничком машном, широким шеширом, палетом и кистом у руци.

— Шта је то?, — питам госпођу Вукановић.

Она се насмеја и одговори:

Бета Вукановић: Игра у харему¹ — Уље из 1928 г. (Својина г. Карела Галиа, бившег италијанског посланика на нашем двору)

— Криза! То је мој колега који не продаје слике, па се обесио. То ми је дала једна моја ученица за успомену.

Госпођа Вукановић ме оставља насамо да разгледам слике и одлази у кухињу која се налази до атељеа, да се убрзо по том врати са црном кафом.

Пошто сам неколико пута бацио сумаран поглед по целом атељеу, почињем да разгледам слике појединачно. Прво ми пада поглед на неке старе познанике. Ту је одлична копија чувене Реноарове слике „Мадам Сарпетје“, коју је израдила госпођа Вукановић и која би сасвим лепо могла да послужи каквом новом Бохуславском, за сличну авантуру као што је била она недавна око „Равнодушног“. Ту је још читав низ њених мајсторских копија: Франс Халсова „Боемиен“, Фр. Гојина „Марија Лујза од Шпаније“, Ван-Дајков „Старац“, Рубенсова „Девојка“, Шарденова „Девојка у кухињи“ итд.

Међу копијама се истиче један мајмун у зелено-црним тоновима, који се ухватио за грану и хвата златну мушицу која му пролеће „испод носа“. Та слика је рађена на сивој свили и уоквирена у свилени црни паспрату; то је успела копија неког јапанског мајстора.

Али, дакако, највећи део атељеа испуњавају госпођини радови, али о њима је већ овде било говора.

Кава се већ охладила и седамо да је пијемо. Госпођа Вукановић се међу нама налази већ четрдесет година и мора се признати да је она наш језик савладала заиста перфектно. Она не долази у неприлику за потребан израз и не меша падеже, али акценат... То јој није успело. Одмах чим проговори осети се немачки нагласак. И баш тај страни нагласак и српска црна кава, коју управо држим у руци, изазивају у мени снажну импресију контраста.

— Одлична кава. Не би човек помислио да ју није скувала права Српкиња.

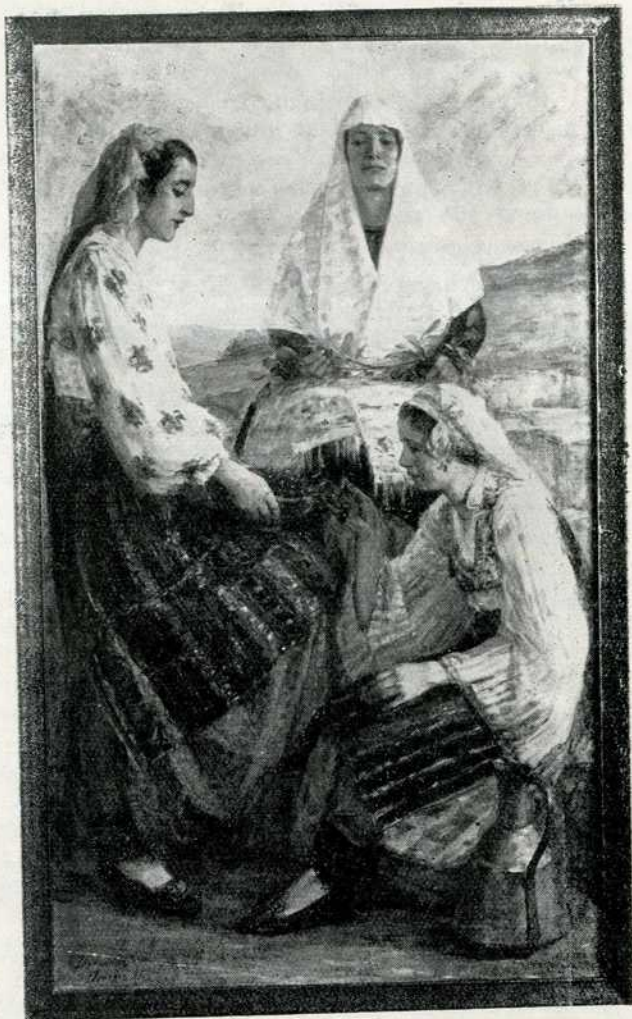
— Е да само знате ко ме је научио? Покојни Нушић. Дошао он једном, док је још мој муж био жив, к нама у атеље, и ја, дакако, знајући да је црна кава његова страст, скувам како сам знала и научила, и понудим га. Он није био задовољан. Одгурне је и рече: „Где вам је цезва, да вас ја научим како се кува кава?“ И од онда сам каву тако заволела да више не могу без ње. Сваки дан испијем по две-три.

— Да ли то уједно значи да сте заборавили немачку белу каву?

— Да.

И тако уз црну каву, тај неизбежни рецитив свих београдских разговора и конференција, госпођа Вукановић почиње да говори о себи и свом раду.

— Интересантно је да сте баш ви ко Непријатељица највише радили наше јужно-србијанске

Бета Вукановић: Призренке — Уље из 1936 године.
(Својина г. д-р В. Вељковића)

расне типове и изразито наше национално-фолклористичке мотиве?

— Да, то је свакако интересантно питање и ви нисте први који ми га је поставио. Многи моји познаници и овде и у Немачкој чудили су се одакле то да сам се ја толико одушевила тим мотивима. Ствар је јасна; они су од увек за мене претстављали веома интересантан и егзотичан сликарски материјал, и они су ме првенствено као такви окупирали. Још док сам била на минхенској академији, мој вереник ми је, у почетку нашег познанства, показао једном читаву колекцију фотографија из домовине, које су претстављале мотиве београдског Дорћола и београдске типове, којих сада већ нестаје. Сећам се, као да сам то видела јуче, једног веома интересантног и карактеристичног патролције, који ме је управо одушевио, тако да сам одмах хтела да га сликам. Кад сам 1898 године дошла у Београд, не само да су се испунила моја сликарска очекивања, него су ме, шта више, ваши мотиви, ваше куће, ваши сокаци, ваши људи и ваши пејсажи — уште све — толико одуше-

види, да сам се под најјачим импресијама бацила на рад. За мене је то све било нешто ново, нешто до тада невиђено и ја сам проживљавала заиста праве уметничке сензације. Од онда до данас ја сам израдила читаву масу српских мотива, а у двадесетогодишњем периоду после рата скоро сваке године одлазим, на дуже или краће време у унутрашњост, чак и до најзабаченијих села, наилазећи на све интересантније и интересантније мотиве. Тако сам дошла чак и у крајеве који су до тада били сликарски сасвим неискоришћени. Свакако вам је познато да пре мене нико није сликао Качаке и Арнауте, а то су тако захвални сликарски објекти. Али још је интересантније што сам ја као жена успела да радим чак и такве мотиве до којих један мушкарац никада не би могао да дође због тамошњих предрасуда. Ви знате какав је патриархални режим у старим турским и арнаутским кућама у Јужној Србији и како је тешко, управо немогуће, да мушко око допре до женских одаја. А ја сам нашла путева и начина да допрем чак и у харем. Истина не баш Абдул-Хамидов, али ипак прави турски харем. Док мушко око уопште не сме ни да види откривену жену, мени је успело чак и да их сликам. Али ипак, то није ишло тако лако, како би се то могло мислити. Тамошњи празноверни свет мисли да онај кога једном сликају мора да се разболи и да умре. Тако је и мене мати моје „Призренке“ обедила да сам ја крива што се њена ћерка разболела, јер сам њену слику, или како она каже „њену сенку“, пустила у бели свет. Иначе, Јужну Србију неизмерно волим, и њене пејсаже, и њене типове, и њене костиме.

Интересујем се за живот који је госпођа Вукановић провела у заједници са значајним српским сликаром Ристом Вукановићем.

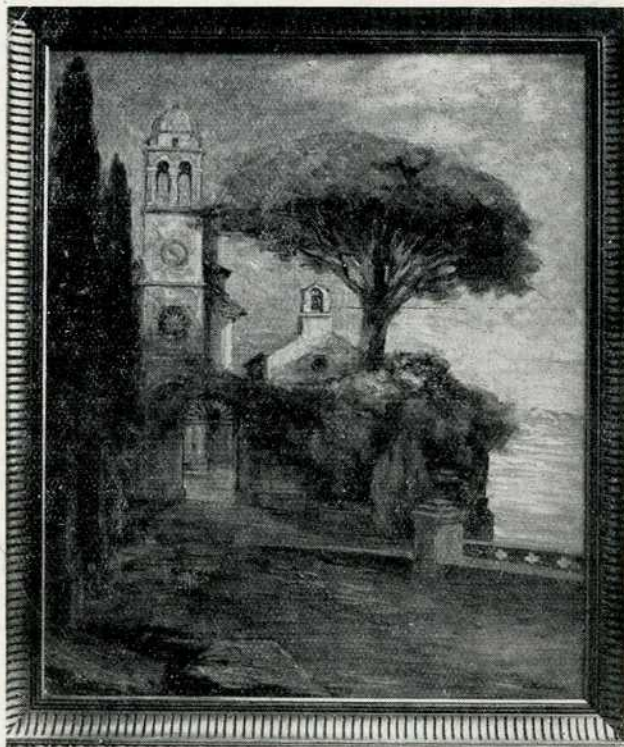
— Па то су интимне, фамилијарне ствари, које се не тичу јавности?

— Али ипак, Ваш муж је, као и ви, био сликар и то свакако има значаја за просуђивање и његовог и вашег дела и живота.

— Та оставте, молим вас, нисмо ми ни Микаланђело ни Тицијан, да би то могло имати

Бета Вукановић: Оштрач ножева — Акварел из 1929 г. (Својина г. инж. Алекс. Ацовића)

Еста Вукановић: Манастир Савина у Боки Которској (Својина ђенерала г. д-р Александра Марковића)

толиког значаја. Ми смо се врло добро слагали и разумевали, јер смо и један и други живели за своју уметност. Он је радио на свој начин, а ја на свој, и ни једно од нас није настојало да скрене другог с његовог уметничког пута. Ради тога смо се добро слагали. У нашем браку није било никаквих нарочитих догађаја, који би имали неког значајнијег утицаја на његов или на мој рад. Према томе наш брак заиста не може имати никаквог интереса за ширу јавност. Једино што би можда могло имати неког значаја за наш заједнички рад, то су наша заједничка путовања по иностранству, која смо предузимали сваке године о распусту, а на којима смо много радили и обилазили изложбе и музеје. Али, питање је да ли ми небисмо путовали и сваки појединачно и да нисмо били муж и жена; према томе, ни тај момент не може имати за јавност неки нарочити значај.

— Добро, а како сте се, молим вас, снашли у новој средини, менталитетом посве опречној оној из које ви потичете?

— Па о томе смо већ говорили. Уметнички сам била одушевљена, али је требало доста времена док сам се привикла на нову средину. Али и то ми је било донекле олакшано тиме што смо мој муж и ја били одмах веома љубазно примљени у многим, тада најугледнијим, београдским породицама. Тадањи мали патријархални Београд — са својом турском калдрмом, без електричног осветљења, са коњским трамвајем, уским кривудама сокацима

обраслим травом, — имао је у себи нешто симпатично, оригинално и привлачно. Све је то, дакако, веома позитивно деловало на мене, која сам дошла из велике интернационалне, модерне и космополитске вароши — Минхена. Тадањи интелектуални Београд није био, као данашњи, раштркан и разбучан разним антагонизмима, свађама и ситним личним зађевицама. То је тада била једна породица, у којој је сваки члан осећао пријатељске симпатије према свима осталима, а за узврат уживао симпатије свију. Онда нас није било толико као данас, али она мала група је далеко више стварала и створила, сразмерно према оном што се ради данас. Онда је ипак било људи који су се искрено, а не по дужности, интересовали за уметност. И, колико се ја сећам, а верујем да ме памћење није издало, тадањи услови за уметнички рад нису били баш тако очајни, као што се то данас често мисли и говори. Шта више, ја никад нисам имала разлога да се пожалим ни на материјални неуспех. Није прошла ни једна изложба на којој сам излагала а да нисам продала бар по једну слику, или да нисам добила по неку поруџбину. И још једно: верујте да је то било заиста тако и да све ово што сам вам рекла није само израз дужне куртоазije.

Интересује ме ко су били заправо чланови те мале интелектуалне породице тадањег Београда.

— Кад смо дошли у Београд, ми смо се одмах нашли усред бујног и уметничког и културног живота. Мој муж је још за време својих студија у Петрограду створио одлично пријатељство с тадашњим тамошњим српским послаником на руском двору Миланом Петронијевићем, и ми смо одмах, по нашем доласку у Београд, били најсрдачније примљени у тој фамилији, која се у међувремену преселила из Русије у Београд. Тиме су нам уједно била отворена врата у највише београдске кругове. Моје успомене из тога доба вежу ме уз фамилију песника Симе Матавуља, уз Богдана Поповића, Слободана Јовановића, Јована Дучића, Милана Ђурчина, Милана Ракића, Бранислава Петронијевића, Јована Цвијића, Марка Мурата итд... Све су то били наши

Један поглед на атеље госпође Бете Вукановић

Бета Вукановић: Професор Антон Ажбе
(Својина ауторова)

најбољи пријатељи, с којима смо се бар једном недељно састајали; или у кавани, или на кави код неког од њих, или, коначно, код нас на чају. А данас? Често прође по пола године и више, да не видим и ништа не чујем о својим старим знанцима и пријатељима. Све нас је раставио овај луди темпо живота. Сви ми некуд јуримо за неким страховито важним пословима. — Нема и никада више неће бити оне интимне тоpline старог Београда.

— Ви сте, колико ми је познато, у патријархалну београдску средину први унели уметнички обрађену и продоховљену карикатуру?

— Тадањи Београд, па чак ни највиши интелектуални кругови, није имао никаквог смисла и никаквог разумевања за карикатуру. Људи су мислили да је то само обично шегачење и вређање. Одвело би нас сувише далеко кад бих вам причала о томе шта ми

Сузана — најновије дело г-ђе Бете Вукановић
(Својина г-це Олге Живановић)

га карикирала, био је страховито бесан, али после, кад је сазнао за уметничку вредност карикатуре, не само да се „помирио са судбином”, него је ту исту слику, ради које се разбеснео, од мене откупио. — Али и тада је било у Београду људи који су знали да цене уметничку вредност карикатуре. Међу њима је први био покојни Краљ Петар, који је од мене откупио читаву колекцију од седамдесет дела и који је долазио у мој атеље интересујући се за „новости”. Тада су били у мом атељеу чести посетиоци и тадањи престолонаследник Александар, његова сестра Јелена, и Принц Павле. Сви су они показивали веома велико интересовање за уметност уопште.

Разговор поприма чисто козериске форме:

— И сада сваке године одлазим у иностранство где посећујем велике уметничке изложбе, да се не забаталим. Прошлогодишња шпанска изложба у Женеви спада у најзначајније доживљаје мог живота... Код сликања волим промену, а кад наиђем на људе који моје слике разумеју и који их, ако су у могућности, купују, онда је то за мене заиста прави ужитак... Ја радим искључиво по унутарњој потреби, из чисте љубави према уметности... Никада се нисам бучно рекламирала ни гурала напред. Никада се нисам ни понижавала за љубав материјалних успеха, јер то не лежи у мојој природи... За време свог дугогодишњег деловања на уметничкој школи васпитала сам велики број ђака; између њих и повећи број талентованих чија имена већ данас имају своје место у нашој савременој уметности. И са мојим ђацима сам се увек опходила другарски. Бринула сам се о њима колико год сам то могла и данас ми још многи благодаре... На нову уметност гледам с искреним симпатијама, тим више ако је рађена с разумевањем и талентовано. У много чему данас влада анархија, па ни уметност није од тога поштеђена. Нажалост, има људи који су све друго пре но уметници, а ипак су успели да дођу на изложбе и да тако одузму правим уметницима место и купце. Дужност би била и критике и жирија да о томе поведу рачуна... Моја младост је била безбрижно лепа. Доцније је било понекад и друкчије, — рат, жалост и губици, али никоме још није сунце сјало увек, а за мене је рад, моја уметност, најбољи мелем свему...

Звонимир Кулунџић

се све дешавало, а право да вам кажем, не би хтела ни да вређам извесне осетљивости. Знате како је. Довољно је да вам кажем, да су се неки, до тада моји најбољи пријатељи, кад сам их карикирала, претворили у моје непријатеље. Један је шта више на моју изложбу доводио и свог адвоката да ме тужи, али овај га је уразумио доказавши му да то није никакво вређање. Примала сам и анонимна писма, у којима ми се претило да ће да ме бију. Једна дама из виших београдских кругова је чак покретала акцију да ме бојкотују. А ипак, све је то временом престало и људи су увидели да је и карикатура уметност своје врсте и да мене при мом раду нису водили никакви пакосни мотиви. Један угледни Београђанин, кад је сазнао да сам

Из београдске прошлости

Стогодишњица поште у Србији

Ове године, 22 маја, навршиће се сто година од установљења поште у Кнежевини Србији. Државни савет је решио 22 маја, а кнез Михаило потврдио то решење 10 јуна 1840 у следећем:

„Док се Уредба о заведенију пошта и наплаћенију за поштанске подвозе не изда, од сваког без разлике који би на мензулским коњима путовао, по два гроша чаршиска на сат наплаћује, изузимајући Татаре и чиновнике који са објавом по „службеном послу путовали буду.”

Српске новине су у броју од 7 јуна до-неле ову белешку:

„Обштег знања, посредством листа, читатељима јављамо да је овде у Београду пошта устројена која сваке недеље двапут, сирјеч средом и суботом у подне одавде за внатрешност Србије полази. Она је смештена у здању на Калемегдану у ком се правителствена мензулана наоди, гди ће се следователно од данас и сва писма примати, како званична, тако и приватна.”

Убрзо, 15 јуна 1840, установљена је пошта и у Крагујевцу.

Из ове белешке видимо да су се пошта и мензулана (коњушница) налазиле на Калемегдану. Али где? Онда се није сматрало за потребно да се место ближе означи, јер савременици су га сви знали а на будуће истраживаче нико није помишљао.

У 1843 пошта се је налазила у Брзаковој кући — Краља Петра бр. 8 — порушеној прошле године. Према томе, на Калемегдану пошта је била око три године. Од данашњих живих а старих људи нико не зна ниједну, ни другу пошту. Неки од тих старих људи, на основу чувења, кажу да је место те прве поште данашњи хотел „Српска круна.”

Пошта није много мењала зграде. Из Брзакове куће преселила се у зграду, која сада не постоји, на месту данашње класне лутрије. Кад се је у ту зграду уселио Варошки суд, пошта је прешла у Коларчеву зграду где се до пре годину дана непрекидно налазила. Стара зграда, на месту Класне лутрије, на углу Васине и књегине Љубице ул., изгорела је кад се у њој Суд налазио и он се је онда преселио у Бумрукану на Сави.

Друго место где се је мензулана налазила, то је данашња Телефонска централа у ул. Косовској. Мензулана је ту била све до 1885 а тада је укинута, јер је сав поштански саобраћај вршен железницом и бродовима.

Пре 1840 поштански саобраћај за приватне пошиљке није постојао. Писма су се

слала по прилици. Носили су их путници, киници и Татари, али са овим последњим требало је бити у добром пријатељству. Татари су носили званичне пошиљке од Београда до Цариграда, и од места где се кнез налазио па до места у које је писма слао.

Татари су били врста данашњих курира, с том разликом што су они у оно доба, путовали јашући. Јурили су страховитом брзином и одмарали се само онолико на станицама колико је било потребно да се промене коњи. На путу су коње шибали камџијама и никоме нису скретали с пута.

По установљењу поште 1840 она се је преносила:

1) *На коњима.* — Њихови јахачи и носиоци поште звали су се суруџије. Налазила се је у бисагама.

2) *Чезама.* — Употребљаване су тамо где је пут за њих био погодан.

3) *Дилижанац.* — То су била кола са арњевима и носила су и аманетну пошту и возила путнике. Кола су увек пратили оружани пандури а доцније жандарми на коњима. Путници су плаћали у почетку по 0.40, а после по 0.50 дин. на сат.

На арњевима је била насликана труба. Кочијаш је имао трубу и свирајући у њу давао знак да се сваки склања с пута. Онда је постојало правило да пошта никоме, па ни владару, с пута не скреће и то је правило народ поштовао.

Приликом доласка поште из Цариграда, коју су Татари носили, она је на ондашњој граници у Алексинцу морала бити дезинфицирана, или како се онда говорило „окађена.” Тома Вучић Перишић у писму, које је 2 септембра 1838 послао у Цариград Авраму Петронијевићу, пише из Београда:

„Јуче пошта однекуд овамо дође и прошавши предварителном наредбом књажеском кроз контумац Алексиначки неотворена, нимало незадржана, но само *окађена* и у контумацу Земунском отворила се је.....”

И данас, после сто година, има крајева у које се пошта носи на коњима, чезама и колима, а према томе какав је где терен. У варошима, од железничке станице па до поште, пренос се врши колима и сада, изузев великих вароши где тај посао обављају аутомобили.

Посматрајући све то, дужност нам налаже да се са поштовањем сећамо наших старих који су значај поште још онда правилно схватили.

Претседник Општине града Београда и Војин Ђуричић честитка празнике Христовој Рођења Њ. В. Краљу и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику

Поводом празника Христовог рођења упутио је Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, у име Београда, Градског већа и у име своје, срдчане честитке Њ. В. Краљу Петру II и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику, које гласе:

Његовом Величанству Краљу Петру II

Београд

О Светлом празнику Христовог Рођења слободан сам да Вашем Величанству упутим у име Београда, његовог Градског већа и у име своје најтоплије честитке и изразе непоколебљиве оданости и верности.

Жеља је Београда да Славни Дом Карађорђевића у овим данима зрачи срећом и задовољством.

Христос се роди!

Војин Ђуричић,

Претседник Општине града Београда.

*Његовом Краљевском Височанству Кнезу
Намеснику Павлу*

Београд

Грађанство Београда и Градско веће на челу са својим претседником упућује Вашем Краљевском Височанству о празнику Христовог Рођења своје најискреније жеље за срећу Вашег Височанства и Вашег Узвишеног Дома.

Христос се роди!

Војин Ђуричић,

Претседник Општине града Београда.

Рођендан Њ. В. Краљице Марије

Рођендан Њ. В. Краљице Марије, 9 јануар 1940, прослављен је у Београду на свечан начин. Тим поводом је служена у дворском храму на Дедињу, у 11,15 часова, служба божја с благодаренијем, којој су присуствовали Њ. В. Краљ, Њихова Краљевска Височанства Кнез Намесник и Кнегиња Олга, дворске даме, цивилна и војна кућа Њ. В. Краља.

У Саборној цркви, после архијерејске службе, отслужено је свечано благодарење поводом рођендана Њ. В. Краљице Марије. Чинодејствовао је Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило са епископима г. г. Дамаскином и Дионисијем и новоизабраним викаром г. Брадваревићем уз асистенцију већег броја свештенства.

Благодарењу су присуствовали делегати цивилних и војних власти и разних женских удру-

жења, као и велики број Београђана и Београђанки.

За време благодарења певао је хор Првог београдског певачког друштва.

Епископ г. Дионисије одржао је леп пригодан говор.

Свечано благодарење је одржано и у Манастиру Раковици, коме су присуствовали многи становници Раковице, као и већи број Београђана.

Рођендан Њ. В. Краљице Марије претставља увек за цео народ пријатан празник. Тада у свима крајевима наше земље народ упућује топле молитве за здравље и дуг живот своје љубљене Краљице и Њених Синова. Нарочито је празник за сиромашну децу, коју Њ. В. Краљица Марија обасипа стално добротинствима, било непосредно било преко разних хуманих установа.

Прослава Бадњег дана у Београду

бадњацима Њ. В. Краља и Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника. Затим су се ређали бадњаци појединих војних јединица, жандарма, бадњак Београдске општине, сокола, скаута, разних установа и приватних грађана.

Ова живописна и весела поворка стигла је пред Двор на Дедињу. На трему пред Двором дочекали су поворку Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга са дворском свитом.

Пратиоци Краљевог бадњака, официри и војници из свих јединица београдског гарнизона, изнели су из кола бадњак Њ. В. Краља, укусно и богато окићен, и понели га у Двор. Њ. В. Краљ дочекао је бадњачаре срдечно и весело, заграбио неколико пута жито из сита, које Му је поднео управник Двора бригадни генерал г. Јован Лeko, и посуо их. Бадњачари су унели бадњак у Двор у велику дворану, поставили га на распламтелу ватру у камину и сврстали се у редове у дворани. Њ. В. Краљ и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник ступили су у разговор са пратиоцима бадњака. Њ. В. Краљ, обучен у униформу каплара питомца Војне академије, задржао се нарочито у разговору са присутним питомцима ниже школе Војне академије, Својим друговима.

По старом народном обичају бадњачари су послужени врућом ракијом, врућим вином, посним сендвичима и колачима.

Поворка бадњачара кренула је затим ка Белом Дворцу. Цела поворка је продефиловала испред Двора, а за цело време дефилеа стајали су пред Двором Њ. В. Краљ и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник и одговарали на поздраве бадњачара.

Кад је прошла цела поворка, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник и Кнегиња Олга одвезли су се у Бели Деограц, где је већ било постројено чело позорке.

Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга очекују бадњачаре пред краљевским Двором на Дедињу

Прослава овогодишњег Бадњег дана изведена је у Београду у складу са старим народним обичајима. Овој прослави дала је нарочито свечан изглед, као и сваке године, Краљевска породица. У Двору се негују са особитом пажњом народни обичаји и тиме се даје светао пример целом народу.

У државној шуми испод Авале припремљени су бадњаци још на Туциндан. Командант бадњака и свечане званичне поворке био је г. Димитрије Павловић, артиљеријски пуковник и командант пука Краљеве гарде.

На Бадњи дан пре подне формирана је у Кошутњаку велика поворка бадњачара. На челу поворке јахао је барјактар са огромном државном заставом, за њим фанфара Краљеве гарде на белим коњима, затим командант бадњака, а иза њега коњаници из свих београдских војних јединица, чувари Краљевог бадњака, за њима дворска кола са

Њ. В. Краљ Петар II посипа житом бадњачаре

Бадњичари уносе бадњак у Двор на Дедињу

Њ. В. Краљ Петар II у краљевском Двору на Дедињу поздравља се са г. г. официрима-бадњачарима

Пратиоци бадњака унели су бадњак Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника у дворану Белог Дворца и ставили га у камин.

И у Белом Дворцу су обављени традиционални народни обичаји приликом примања бадњака. Бадњачари су почашћени врућим вином, ракијом и посластицама.

У свима овим свечаностима учествовала је и мала принцеза Њ. Кр. Вис. Јелисавета поред Својих Узвишених Родитеља.

Живописна поворка бадњачара продефиловала је и поред Белог Дворца. За цело време дефилеа стајали су пред главним улазом Дворца Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник, Кнегиња Олга и Принцеза Јелисавета и отпоздрављали бадњачаре. Принцеза Јелисавета показивала је при том нарочито љупку раздраганост.

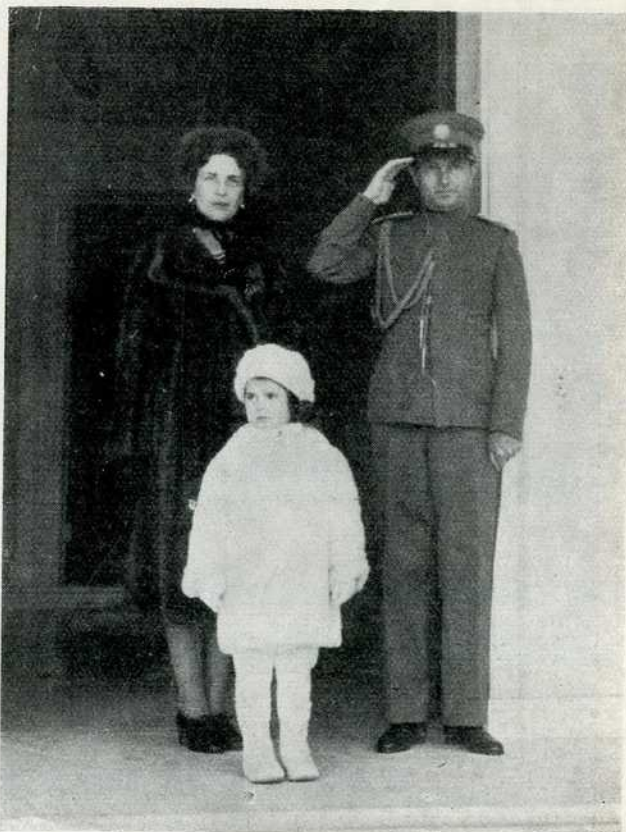
Напустивши дворски круг на Дедињу, поворка бадњачара смањивала се постепено, остављајући бадњаке у касарнама појединих војних јединица. Нарочита свечаност је обављена приликом примања бадњака у Официрском дому.

Београдска секција ауто-клуба возила је свој бадњак у једном луксузном аутомобилу који су вукла четири снажна коња. Тије је на шаљив начин сликовито приказана потреба за штедњом бензина.

Свечано примање бадњака обављено је у Савезу сокола, соколској жупи Београд и у свима соколским друштвима.

Бадњак је прослављен свечано и у Патријаршији. Старешина манастира Раковице игуман Доситеј са братством дозезао је на манастирским колима окићен бадњак пред главни улаз Патријаршије. Бадњак је био украшен српским (црквеним) и државним заставама. На улазу су дочекали бадњачаре епископ

Дионисије, управник патријаршијског Двора прота г. Каљуђеровић и шеф кабинета г. Душан Дожић. Бадњак

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисавета на улазу у Бели Двор поздрављају бадњачаре

је унесен у одаклију. Њ. Св. Патријарх посипао је бадњак и бадњачаре житом, а већи број свештеника певао је црквене песме.

Бадњачари су послужени, по старом српском обичају, воћем.

После освећења бадњака, отслужено је бдење у Саборној цркви, препуној света. Чинодејствовао је Њ. Св. Патријарх г. Гаврило.

У Патријаршији су и за све време Божића обављени стари народни и црквени обичаји и службе.

БАДЊАК ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ

Прослава бадњака извршена је свечано и у главној згради Београдске општине, у Узун Мирковој бр. 1.

Чиновници и особље Возног парка, Пожарне че-

те и чланови добровољне ватрогасне чете Београд I довели су бадњак из Кошутњака.

Бадњачаре је свечано дочекао на улазу у главну општинску зграду претседник Општине г. Војин Ђуричић са градским већницима и вишим градским чиновницима. Претседник г. Ђуричић посуо је бадњачаре житом и бонбонама.

Помоћник команданта Пожарне чете г. Бирчанин предао је бадњак Претседнику г. Ђуричићу честитајући му бадње вече. Г. Ђуричић је унео бадњак у аулу.

Сиромашна деца из Обданишта „Мајке Јевросиме” отпевала су „Рождество твоје” и издекламовала неколико пригодних песама.

Претседник г. Војин Ђуричић захвалио се деци, пожелео им пријатне празнике и обдарио их.

Сви бадњачари су послужени врућом меденом ракијом.

Богојављенска литија

Иако је падао снег и владала велика хладноћа, Београђани су узели великог учешћа у овогодишњој богојављенској литији. Саборна црква, за време свечане архијерејске службе, била је препуна. Многи су стајали и у црквеној аули. Око цркве су биле постављене још рано почасне чете с музиком: Краљеве гарде, Подофицирске школе и ђачка чета.

Архијерејску службу је служио Њ. Св. Патријарх г. Гаврило са епископима и великим бројем

свештенства и ђакона. На јектеније је одговарало Прво београдско певачко друштво.

После службе, у 10 часова пре подне, образована је пред црквом богојављенска литија. На челу литије ношени су црквени и друштвени барјаци, за њима је ишла војна музика и хор богословског факултета. Затим је ношено Небо, испод кога је био Њ. Св. Патријарх са архијерејима, а испред и иза Неба свештенство.

Одмах иза Неба ишли су: Претседник Београд-

Њ. Св. Патријарх Варнава, у присуству претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића и градских већника, освећује богојављенску водицу на мосту Витешког Краља Александра I

ске општине г. Војин Ђуричић са градским већницима; претставници Краљевске владе г. д-р Лаза Марковић, министар правде, и генерал г. Милан Недић, министар војске и морнарице; инспектор земаљске одбране генерал г. Војин Максимовић; иза њих генералитет и официри свих родова војске, и на крају многобројно грађанство.

Литија је кренула Богојављенском улицом ка земунском мосту, кроз шпаларе војске и грађанства, који су стајали на тротоарима.

На земунском мосту, на трибини окићеној зеленилом, Њ. Св. Патријарх са архијерејима и свештен-

ством извршио је велико водоосвећење. Требало је да Њ. Св. Патријарх баца са средине моста ледени крст у Саву, по традиционалном црквеном обреду. Али како је Сава била залеђена, овај се обред није могао извршити. Зато је ледени крст предат дечацима Охрићанима који су прошле године извадили крст из воде. Ови су га однели у Саборну цркву и ту сачекали литију.

Литија се вратила истим путем у Саборну цркву. Пред црквом је Њ. Св. Патријарх још једном поделио благослов народу и војсци и опростио се с претставницима владе, војске и општине.

О. Љуба Ивановић: Мотив из Босне
(Са изложбе у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.uns-lib.rs

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Прослава Светога Саве у Београду

Култ Светога Саве постаје у српском народу све дубљи и свестранији. Свети Сава постаје све стварнији, ближи нашим душама. У овим тешким временима криза и беспућа он постаје опет учитељ и духовни вођа. Кад би био само организатор српске православне цркве, — која је преживела неколико векова тешког туђинског ропства и била у тим тешким патњама једина утеха и нада поробљеног народа, — он би заслуживао наше дубоко поштовање. Али је Свети Сава био и оснивач српске књижевности и творац српског национализма, једног племенитог и широкогрудог национализма, који нема ништа заједничко са шовинистичким национализмом неких других народа. Свети Сава је и претставник једног вишег схватања о човеку и уређењу друштвене заједнице, проповедник чисте Христове науке о равноправности свих људи. Као владалачки син, Св. Сава се одрекао свега богатства и земаљских части, постао калуђер и испосник, а доцније, као верски пастир, спустио се у широке слојеве народа и засновао своју црквену организацију на целом народу, бришући

све класне разлике. Као да је предосећао да ће у тешким временима баш тај прости народ сачувати његово велико дело.

Зато и прославе Светог Саве у нашем народу добивају сваке године све већи значај и дубљи смисао. Не толико по програму који се на тим свечаностима изводи, колико по срдачности са којом се те прославе организују и обављају и по све већем учешћу народа на њима.

То су показале и овогодишње лепе свечаносавске свечаности које су приређене у свима београдским гимназијама, у реалци, у Трговачкој и у Средњој техничкој школи, као и у свима основним школама и просветним и хуманим дечијим установама.

У најширим размерама приређене су прославе Св. Саве на београдском Универзитету и у згради Економско-комерцијалне високе школе.

Прослава на Универзитету

Прослава на Универзитету, у физичкој дворани, почела је у 10¹/₂ часова пре подне

Високи гости на прослави Св. Саве на Универзитету

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

(27. јануара). Присуствовали су: Изасланик Њ. В. Краља коњички пуковник г. Војислав Петровић; изасланици Њ. Св. Патријарха нишки епископ г. д-р Јован и тузлански епископ г. д-р Нектарије; претставници Краљевске владе министри г. г. Никола Бешлић, Александар Цинцар-Марковић, д-р Бранко Чубриловић и д-р Срђан Будисављевић; Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић упутио је прилог од 10.000 дин. преко свог личног претставника г. Саве Микића; Претседника Београдске општине заступао је академик г. д-р Јован Радонић, градски већник и професор Университета; Министра просвете заступао је помоћник г. д-р Федор Никић, министра војске и морнарице први помоћник генерал г. Александар Стојановић; Команданта Београда заступао је генерал г. Владислав Костић, начелника Главног генералштаба генерал г. Боди; били су присутни и многи виши чиновници Министарстава, сви професори университета и претставници многих културних и националних удружења и установа.

Овој прослави су присуствовали и чланови дипломатског кора: француски посланик г. Брижер, румунски амбасадор г. Кадера, претставници италијанског и пољског посланства г. г. Ескамути и Червински и други.

Пошто је обављена црквена свечаност, водоосвећење и резање колача, госте је поздравио проректор г. д-р Никола Поповић, у име ректора г. Мицића који због болести није могао да дође. Г. д-р Поповић је одржао

говор о улози Университета и о оснивању нових фондова.

Професор Университета г. д-р Илија Ђуричић прочитао је имена студената и студенткиња који су добили награде за овогодишње светосавске темате.

Благодарећи добротворима Университета и пријатељима науке, вредни и марљиви студенти Београдског университета за своје успехе и стручне радове награђени су ове године у укупном износу од 112.900 динара.

На крају хор „Обилића” извео је, под управом директора Опере г. Ловре Матачића, „III рапсодију” од Крсте Одака и „Хеј трубачу” од Јосифа Маринковића.

По завршеном програму прославе, гости су прешли у ректорат, у стару зграду Университета, где су послужени житом и хладном закуском.

Прослава на Економско-комерцијалној високој школи

Прослава на Економско-комерцијалној високој школи добила је нарочити значај због учешћа великог броја претставника наше привреде, који су тиме хтели подвући значај ове школе за наш привредни развитак.

Прослави су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Миодраг Томић, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић; министра просвете је заступао помоћник г. д-р Федор Никић. Присуствовали су делегати свих београдских привредних установа.

Са прославе Св. Саве у Економско-комерцијалној високој школи: десно изасланик Њ. В. Краља ваздухопловни пуковник г. Миодраг Томић, у средини претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић

Прослава Св. Саве у Мушкој занатској школи Дирекције трамваја и осветљења. Домаћина славе председника Београдске општине г. Војина Ђуричића заступао је градски већник г. Миливоје Јевремовић

После црквеног обреда, ректор Економско-комерцијалне високе школе г. д-р Александар Јовановић одржао је говор о значају ове школе. Школа ужива све веће симпатије и признање. То сведочи на једној страни све већа помоћ привредних и других установа, а на другој страни све већи број слушаца.

Ректор г. д-р Јовановић саопштио је пред гостима да му је пре два дана председник Београдске општине упутио писмо у коме саопштава да престоничка општина, ценећи улогу и рад Економско-комерцијалне високе школе, даје јој приликом овогодишње прославе Св. Саве изванредни прилог од 100.000.— динара. Ректор г. д-р Јовановић саопштава даље да му је упућено и друго писмо такве садржине. Индустриско-комерцијална банка у Београду, руководећи се истим мотивима као и престоничка општина, даровала је Економско-комерцијалној високој школи 100.000.— динара.

Захваливши се топло дародавцима, ректор г. д-р Јовановић је поменуо и прилоге разних других установа, махом привредних, које су и ове године дале веће суме за награђивање светосавских темата и привредних питања.

Ректор г. д-р Јовановић саопштио је затим теме које су биле расписане за овогодишње радове о светом Сави, па је прочитана одлука оцењивачке комисије о додељивању награда.

После тога гости су били послужени житом.

Један део изложбе радова ученика Мушке занатске школе Д. Т. О.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Зимска помоћ у 1939/40 години

— Отварање сиротињских кухиња —

Осећаји солидарности и добре воље међу људима прикупили су и ове зиме преставнике управних власти и наших хуманих и социјалних организација, да помогну сиромашнима и ублаже њихове невоље у овим хладним и мрачним данима.

На дан 14 децембра 1939 год. у малој већници Београдске општине одржана је прва седница Централног одбора за зимску помоћ 1939/40 год.

Овој седници присуствовали су: претседник Општине града Београда г. Војин Ђуричић; шеф Социјалног отсека г. д-р Реља Аранитовић; преставници Црвеног крста санитетски генерал у пенз. г. д-р Милан Димитријевић, примариус Државне болнице д-р Милутин Зелић, прота г. Милан Бранковић, Инспектор државне фабрике шећера г. Милан Милутиновић, г-ђа Љубица д-р Воје Кујунџића, прота г. Драг. Туфегџић и г. Мика М. Ефраим, трговац; преставник Министарства социјалне политике и народног здравља, виши саветник г-ђица Милена Атанацковић, преставник Управе града Београда, шеф

одељења за социјалну политику г. д-р Гр. Григоровић, чланови одбора за исхрану сиротиње у Земуну и градски већници г. д-р Пера Марковић, г. д-р Мита Поповић и г. Коста Петровић, преставник „Насушног хлеба” г. Лазар Атанацковић, преставник Радничке Коморе г. Праксител Вучковић и градски чиновник г. Сава Павковић.

Отварајући седницу, претседник Општине града Београда г. Војин Ђуричић у кратким потезима изнео је материјалне прилике и околности на које Централни одбор може рачунати, па се одмах приступило конституисању Одбора за текућу зимску сезону.

За претседника изабран је претседник О.Г.Б. г. Војин Ђуричић; за потпретседника генерал г. д-р Милан Димитријевић; за благајника виши саветник г-ђица Милена Атанацковић, за секретаре г. г. д-р Ђура Ђуровић и д-р Реља Аранитовић и за деловођу г. Сава Павковић.

Г-ђа Вјера Перовић и г-ђа Вера Ђуричић пробају јело у кухињи Зимске помоћи бр. 1, у улици Милоша Поцерца

По завршеном конституисању потпретседник, ђенерал г. д-р Димитријевић топлим речима своцирао је рад бившег претседника Централног одбора г. Владе Илића и захвалио се за све што је г. Илић радио и урадио за београдску сиротињу. То је цео Одбор у једногласно прихватио речима: „Хвала му!“

Током седнице решено је, да се ове зиме број сиротињских кухиња повећа још једном кухињом на „Пиониру“ за сиротињу Карабурме и насеља Кнеза Павла и да се вођење ових кухиња, као и до сада, препусти подборима Београдског Црвеног крста и то: кухиња Бр. I у Милоша Поцерца ул. другом подбору; кухиња Бр. II на Смедеревском Ђерму седмом подбору; кухиња Бр. III на Душановцу деветом подбору; кухиња Бр. IV четрнаестом подбору; кухиња Бр. V у Земуну одбору за исхрану сиротиње у Земуну и кухиња Бр. VI на Пиониру четвртном подбору Црвеног крста.

Решено је даје да се количина меса по оброку од 125 гр. повећа на 140 гр., да се средом и петком спроведу дани без меса и следовање масти утврди на 25 гр. по оброку. Најзад, обзиром на невреме и хладне дане, решено је да се све кухиње отворе у најскоријем времену.

У недељу 17 децембра 1939 год. отворене су прве три кухиње: Бр. I у Милоша Поцерца ул.; Бр. III на Душановцу и Бр. IV на Чукарици. Истога дана у 10½ часова прво је отворена кухиња Бр. I. Малој интимној свечаности, која је тим поводом одржана, присуствовале су потпретседнице Акционог одбора за Зимску помоћ г-ђа Вјера краљевског намесника г. Ива Перовића и г-ђа Вера претседника Општине града Београда г. Војина Ђуричића, за тим

потпретседник Централног Одбора санитет. генерал у пензији г. д-р Милан Димитријевић, секретар Одбора г. д-р Реља Аранитовић, директор за здравствено и социјално старање О.Г.Б. г. д-р Угљеша Давидовић, шеф кабинета претседника О.Г.Б. г. Љубомир Нинић и друге угледне личности.

Госте су дочекали г-ђа Љубица д-р Воје Кујунџића, претседница II. Подбора Београдског Црвеног крста, који води ову кухињу; благајник подбора г. Милан Јовановић и члан управе г. Тихомир Протић.

Одмах по доласку, г-ђа Кујунџић поздравила је присутне и у кратком говору захвалила се Зимској помоћи на старању, које Зимска помоћ тако брижљиво поклања београдској сиротињи.

Потпретседник ђенерал г. д-р Димитријевић одговорио је на поздрав г-ђе Кујунџић, истичући заједницу Црвеног крста и Зимске помоћи и њихову добру вољу да помогну сиромашне. Други подбор, рекао је ђенерал г. д-р Димитријевић, дао је и до сада лепих доказа своје ревности на социјалном пољу рада, па не сумња да ће и овога пута истрајати на дужности, које се је примио и од себе дати све да утре многу сиротињску сузу и ублажи невоље сиротиње овога краја.

Пожељивши успеха II подбору ђенерал г. д-р Димитријевић обратио се молбом г-ђи Вјери Иве Перовића Краљевског намесника, да изволи отворити ову кухињу.

Отварајући кухињу, обе потпретседнице г-ђа Перовић и г-ђа Ђуричић живо су се интересовале за рад у кухињи, распитујући се за све појединости у раду и подели хране сиромашнима.

Одбор Зимске помоћи са г-ђама Вјером Перовић и Вером Ђуричић пред кухињом бр. 4 на Чукарици, после њеног отварања

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

На дан отварања припремљено је 432 оброка, али се број оброка већ првих наредних дана пење на 1200—1400 оброка дневно. Сваки члан сиромашне породице поред оброка у јелу, добива и једну трешину добро печеног хлеба.

На одласку из кухиње, пошто су испробале ручак — купус с месом, који је био одлично зготовљен, г-ђе Перовић и Ђуричић изразиле су своје задовољство квалитетом хране и радом који влада у кухињи.

Сви присутни одвезли су се затим на Чукарицу где је извршено отварање кухиње Бр. IV. На улазу у кухињу у Радничкој улици бр. 4 председник XIV подбора Београд. Црвенога крста, прота г. Радивоје Милојковић, у присуству директора државне фабрике шећера г. Велимира Ђурђића, инспектора г. Милана Милутиновића и осталих чланова и чланица Подбора поздравио је претставнике Зимске помоћи говором у знаку мира, добре воље и самилости према ближњима, захваљујући Зимској помоћи на очинском старању за чукаричку сиротињу.

Пригодним речима потпредседник Централ. одбора ђенерал г. д-р Димитријевић захвалио се на поздраву и умолио г-ђу Веру Ђуричића да отвори кухињу.

Г-ђа Ђуричић отворила је кухињу и са осталим присутним пробала јело, које је било врло укусно. Кухиња је смештена у засебној згради и располаже капацитетом до 1000 оброка дневно.

Када су претставници Зимске помоћи напустили ову примерну кухињу били су срдечно поздрављени од свију присутних, а нарочито од сиротиње, која је чекала да прими ручак.

На Душановцу у кухиљи Бр. III на душановачкој пијаци чекали су претставнике Зимске помоћи управни чланови и чланице IX Подбора Београд.

Црвенога крста са својим председником г. д-р Милутином Зелићем, примаријусом државне болнице, на челу. Одмах по доласку, председник г. д-р Зелић једним лепим и саосећајним говором поздравио је угледне госте и обраћајући се првој потпредседници г-ђи Вјери Перовића умолио је да отвори кухињу.

Одајући заслужно признање вредним члановима и чланицама IX подбора г-ђа Перовић отворила је кухињу, која је давала слику савршенога реда и чистоће.

Пошто су гости и овде пробали изврсно зготовљену храну, приступило се подели ручка. За први дан припремљено је 580 оброка, али ће већ наредних дана и ова кухиња радити са својим пуним капацитетом од 1200—1400 оброка дневно.

Са овим је завршено отварање првих трију сиротињских кухиња у Београду.

* * *

На католички Бадњи дан 24 децембра 1939 приступило се отварању и остале три кухиње: Бр. II у Хаџи Мустафиној ул. на Смедеревском Ђерму; Бр. VI на Пиониру и Бр. V у Земуну.

Отварању кухиње Бр. VI на Пиониру присуствовали су обе потпредседнице Акционог одбора г-ђа Перовић и г-ђа Ђуричић, председник Београдске општине и председник Централног одбора за Зимску помоћ г. Војин Ђуричић; потпредседник Централног одбора ђенерал г. д-р Милан Димитријевић, секретар одбора г. д-р Реља Аранитовић председник IV подбора Црвенога крста прота г. Драг. Туфегџић, секретар истог подбора г-ђа Цака Јовановић и остали чланови и чланице Подбора, шеф кабинета председника г. Ђуричића г. Љуб. Низић и многи грађани.

Прота г. Туфегџић поздравио је присутне и захвалио се на старању да се заштите сиромашни.

Г-ђе Вјера Перовић и Вера Ђуричић са Одбором Зимске помоћи после отварања кухиње на Душановцу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Рекао је, да нема хуманије и лепше акције, нарочито у данима зиме и беспослице, него помоћи сиромашне. Прехрана сиротиње заснива се на самом јеванђељу и најлепши је плод човекове душе.

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић одговорио је на овај поздрав истичући данашње тешке прилике и потребу заштите сиромашних грађана. Основа нашег друштва, рекао је г. Ђуричић, почива на друштвеној солидарности, и ништа теже не пада од отсуства саосећања економски јачих према онима који су без сретстава.

Претседник г. Ђуричић на крају захвалио се свима који су узели учешћа у акцији за указивање Зимске помоћи и допринели да се олакша положај незбринутих.

После тога је потпретседница Акционог одбора г-ђа Вјера Перовића отворила сиротињску кухињу на Пиониру.

Присутни су пробали зготовљено јело и хлеб, који су били врло укусни.

Кухиња располаже капацитетом од 1200 obroka дневно.

Сви који су присуствовали отварању кухиње на Пиониру одвезли су се затим у Хаџи Мустафину улици на Смедеревском Ђерму, где је седиште сиротињске кухиње Бр. II, коју води VII пододбор.

У име пододбора чланове Акционог и Централног одбора поздравио је прота г. Милан Бранковић. Данас су материце, рекао је г. прота, и попут деце која данас везују своје мајке, да би се одрешиле, тако сиротиња овога краја везује Зимску помоћ, да би умањила њене невоље.

Потпретседник Централног одбора, ђенерал г. д-р Димитријевић захвалио се на поздраву истичући да су Црвени крст и Зимска помоћ увек на једној и истој линији и да у данашњим тешким временима свака помоћ, па тако и Зимска помоћ, не престављају

само акт милосрђа већ и дужност свију економски јачих да помогну оне који су без сретстава, па је умолио потпретседницу Акционог одбора г-ђу Веру Војина Ђуричића, да отвори кухињу.

Са пар пригодних речи г-ђа Ђуричић отворила је кухињу и пожелела Пододбору успешан рад.

У кухињи је овога дана куван пасуљ са месом. Припремљено је око стотину obroka, али се редовна следовања пењу до 1400 obroka дневно, колики је највећи капацитет ове кухиње.

Последња кухиња за Зимску помоћ отворена је истога дана у Земуну у улици Краља Петра бр. 32.

Претставнике Акционог и Централног одбора за Зимску помоћ дочекали су чланови Одбора градских већника за Зимску помоћ у Земуну. Међу члановима налазио се претседник Одбора г. д-р Пера Марковић, градски већници г. г. д-р Мита Поповић, Коста Петровић и д-р Слободан Живановић.

После поздравне речи претседника Одбора г. д-р Пера Марковића, кухињу је отворила г-ђа Олга Владе Илића, потпретседница Акционог одбора за Зимску помоћ.

* * *

Организација Зимске помоћи заснива се на раду Акционог и Централног одбора за Зимску помоћ.

Задатак Акционог одбора састоји се у прибирању сретстава за помагање сиротиње преко зиме и њихово концентрисање на једно место, како би се подела Зимске помоћи могла изводити на широј основи и по једном утврђеном плану.

Све послове око исхране води Централни одбор уз помоћ социјалне службе Београдске општине. Ова служба има нарочито устројену картотеку београдске сиротиње, која се редовно првзирава у току године. Тиме је обезбеђена контрола оних који се помажу.

Дељење пакета са животним намирницама за Божићне празнике београдској сиротињи у Пожарној команди

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ПРИЛОГ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА ПЕТРА II ЗА ЗИМСКУ ПОМОЋ

Његово Величанство Краљ Петар II приложио је и ове године као и ранијих година суму од 100.000.— динара на име помоћи сиротињи, преко Акционог одбора за зимску помоћ у Београду.

Овај прилог који ниједне године није изостао од како је образозан Акциони одбор за зимску помоћ у Београду најбољи је доказ да се на Највишем месту високо цени рад овога одбора, и да београдска сиротиња није заборављена ни од стране њеног узвишеног Краља.

ПИСМО ПРЕТСЕДНИКА ОПШТИНЕ УПРАВНИКУ ДВОРА ПОВОДОМ ПОМОЋИ Њ. П. КРАЉА ЗА БЕОГРАДСКУ СИРОТИЊУ

Претседник Општине г. Војин Ђуричић упутио је следеће писмо Управнику Двора:

Акциони одбор за зимску помоћ примио је 100.000.— динара као прилог Њ. В. Краља за зимску помоћ.

Молим Вас, да на Највишем месту изволите бити тумач искрене благодарности чланова Акционог одбора и београдске сиротиње на овоме великом прилогу.

Изволите примити, Господине ђенерале, и овом приликом уверење мога особитог поштовања.

Претседник
Општине града Београда
ВОЈИН ЂУРИЧИЋ

Београдски полицајци скупљају прилоге
за зимску помоћ

Резултати на прикупљању сретстава више су него задовољавајући и имућни грађани одазивали су се апелу Зимске помоћи и давали велике прилоге.

Из прошле године остала је сума од 325.000 дин. Полицајци су прикупили 453.000 и грађанство је до сада послало прилоге у суми од 670.744 динара. Београдска општина приложила је 280.000, Сенат 10.000, Народна скупштина 50.000, Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић 100.000 и Министарство иностраних послова 100.000 динара. Тако Зимска помоћ располаже сада са 1,989.336 динара.

Обзиром на квалитет хране и велики број оброка (просечно преко 6.000 оброка дневно), прикупљена сума још је недовољна и надати се да ће грађани, који су већ дали своје прилоге, и даље помагати материјално Зимску помоћ, а који нису дали да ће се одазвати апелу за помоћ, како би се она до краја извела како треба.

Изложба госпође Милке Живановић

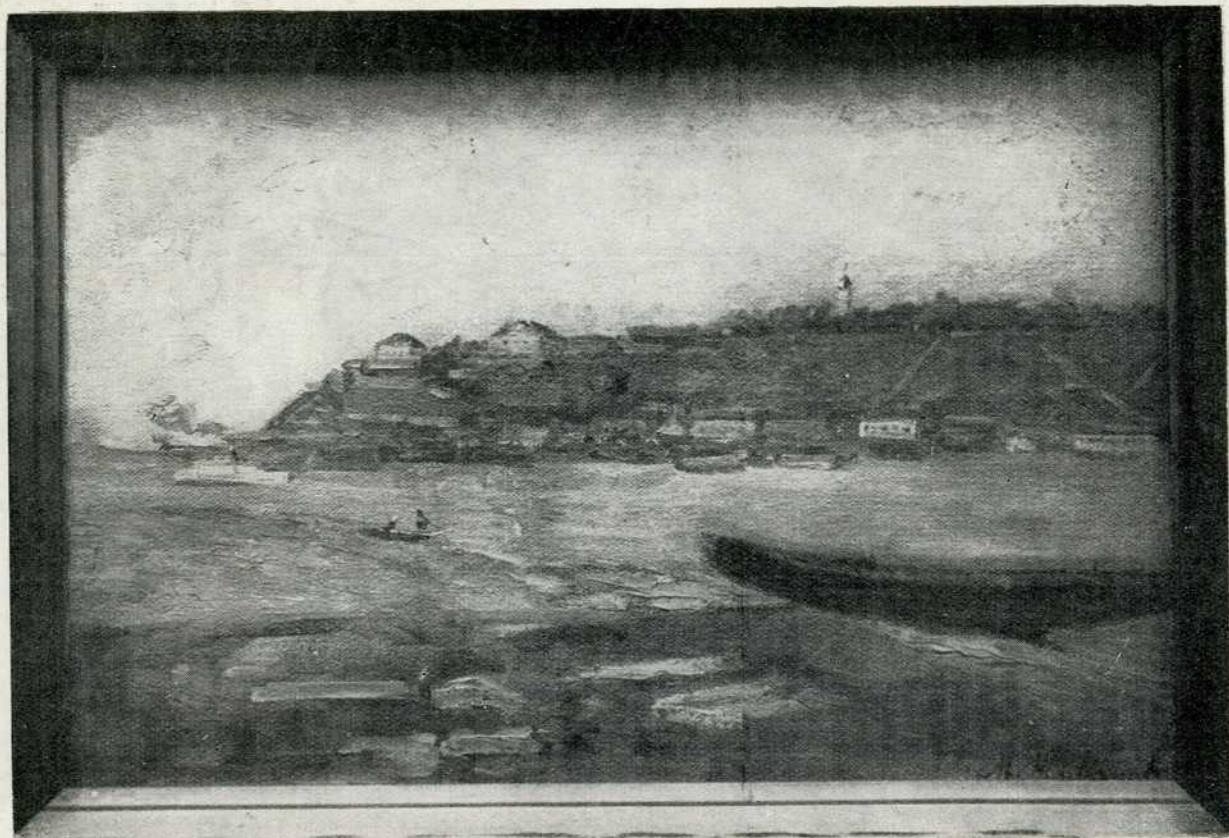
У Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“ била је приређена од 10—19 децембра 1939 г. трећа колективна изложба госпође Милке Живановић. Отворио ју је интересантним и документованим говором г. др Владимир Петковић, професор универзитета, истичући нарочито велику и свестрану уметничку активност госпође Милке Живановић.

Отворењу су присуствовале многе истакнуте личности из уметничког, друштвеног и политичког живота. Међу осталима претседник београдске општине г. Војин Ђуричић, пољски посланик г. Дембицки, б. министар Милоје Рајковић, супруга нашег министра спољних послова г-ђа Цинцар-Марковић, дворска дама г-ђа Ела Хаџић, супруга гувернера Њ. В. Краља г-ђа Косић итд.

Било је изложено 36 уља, цртежа и акварела.

Мало је наших уметника којима прилике дозвољавају да толико путују и толико уче као што је то омогућено госпођи Милки Жи-

вановић. Да не говоримо о нашој држави и о Европи, она је хаџилучила на Христов гроб, стајала пред Давидовом кулом у Јерусалиму, шетала алејама сфинга у Египту, возила се по Нилу, тумарала по хиљадугодишњим фараонским гробницама, — све то сликала марљиво и одушевљено — и донела нам из тих крајева читав низ интересантних слика, какве иначе ретко кад срећемо на нашим многобројним изложбама. Читав низ Живановићких платна са тих путовања — „Мотив из Египта“ (бр. 13), „Каиро — Нил пирамиде“ (бр. 14), „Карнак — алеја сфинга“ (бр. 31), „Бедуин“ (бр. 15), „Нил — пирамиде“ (бр. 36), „Копија фреске из Рамзесова гроба“ (бр. 33), „Луксор — Долина краљева“ (бр. 35), „Луксор — Карнак“ (бр. 16), „Стари град Јерусалим“ (бр. 19), „Јерусалимска Давидова кула“ (бр. 34), „Христов гроб“ (бр. 20) итд. — одликују се не само, за наше прилике, егзотиком, но и солидном композицијом и пријатно решеним колористичким проблемима. То

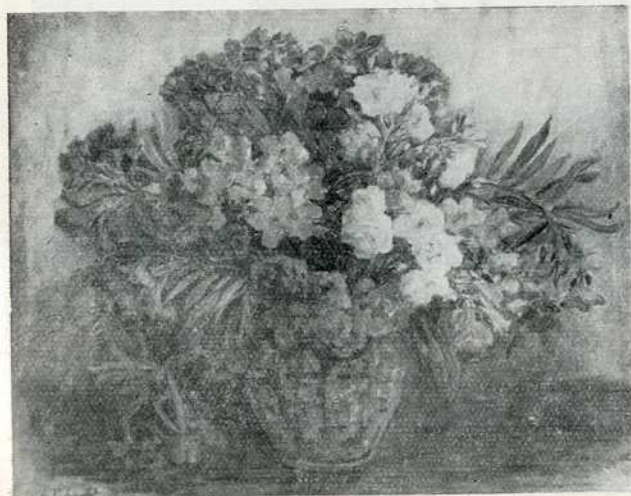
Милка Живановић: Београд — Калемегдан

Милка Живановић: Христов гроб — Јерусалим

су махом интересантне тонске композиције у којима долази до потпуног изражаја читава атмосфера сликаних предела и предмета.

У карнашкој „Алеји сфинга”, на пр., они пастозни црвенкасто-жути тонови одају једну до лудила прегрејану атмосферу у којој изгара све што је живо, све што постоји, у којој гори ваздух и ври мозак. Читава та композиција, дана као једна страховито ужарена бескрајна пустињска пешчана површина, са контурама читавог низа сфинга, подобнија је да дочара верније, потпуније и импресивније сав ужас суhog и ужареног бескраја, од не знам како речитог приповедача или надахнутог песника. А све је то постигнуто с минимумом сликарских средстава. Цртеж и детаљи у тој слици као да нестају у тонским ефекти-

Милка Живановић: Цвеће

ма, исто онако као што се прецизне контуре предмета губе пред нашим очима кад нам „мозак ври”, а зрак трепери од прегрејаности и сувоће, као што је то било на пр. прошлог лета и у Београду, кад је владала она тропска жега. Исто то вреди и за карнашку „Долину краљева” (бр. 17), за „Мотив из Египта” (бр. 13) и за још нека уља.

„Копија Фреске из Рамзесовог гроба” (бр. 33) садржи, како у цртежу тако и у колориту, све основне елементе примитивне темпера технике од пре толико и толико хиљада година, кад се још није знало ни за основни закон нашег савременог сликарства — перспективу, илузију тродимензионалности. Без трунке „савременог”, госпођа Живановић том сликом, као уосталом и многим другим, доказује да уме да правилно схвати природу,

Милка Живановић: Мртва природа

оно специфично што дани сликарски објект чини оним што он јесте. Поштујући то битно, то специфично и есенцијелно по чему је дани сликарски објекат сликарски интересантан, она не пада у маниризам, у понављање и сиплицизам. Услед тога кад слика цвеће, перунике на пример, она улаже сав свој труд и све знање да дочара месо перуникиног цвета и оне прекрасне, мелодичне, плавкасто-виолетне преливе који се нигде више не налазе осим код перуника. А кад слика мртве рибе, Г-ђа Живановић, с подједнаком љубављу и с подједнаким разумевањем за материју сликаног објекта, даје укочен, безживотан и безизразан изглед тог толико сликаног и злоупотребљаваног модела. Г-ђа Живановић наине зна и осећа да је цвеће нешто бујно, распе-

вано, израз живота и елана, а мртва риба да заудар на гњилеж и распадање и да изазива импресију смрти, — што је све сасвим јасно, логично и познато, али што опет није ни јасно, ни логично, ни познато многим и премногим нашим савременим сликарима. Интересантни су и њени радови „Скампи”, које она много и, изгледа, веома радо слика.

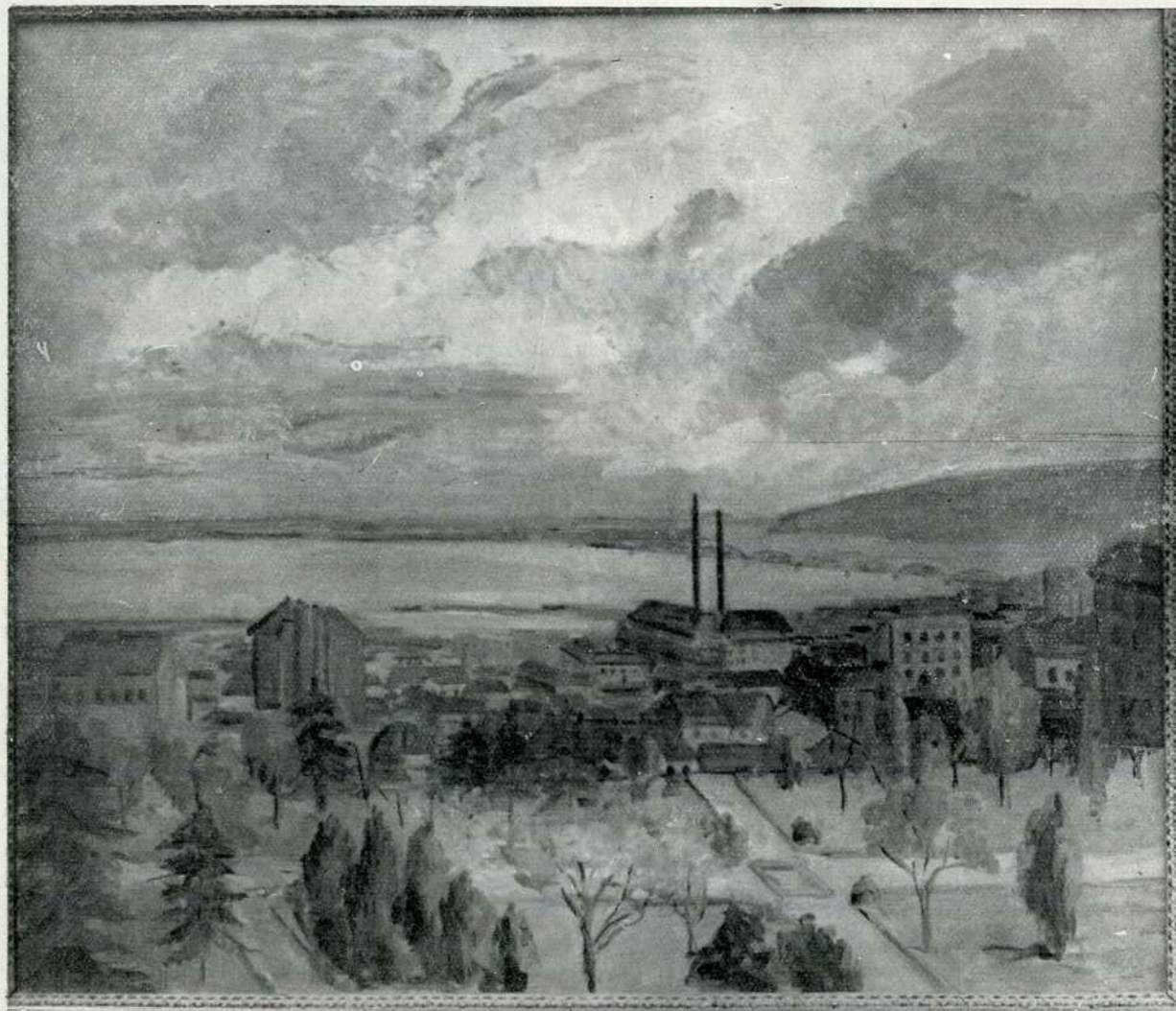
И у портретима госпођа Живановић показује лепе резултате. Међу њима се на овој изложби нарочито истиче „Портре госпође Х” (бр. 8), по солидно, скоро академски солидно, простудираним детаљима. То исто се не би могло рећи и за пастел (бр. 10) „Мој син”, који делује и сувише безживотно, управо дрвено.

Пејсажи госпође Живановић одају сликара који уме да гледа и да види природу онако каква она стварно јесте. То најбоље сведочи њен „Београд” (бр. 9) у којем она даје делић Београда за време једног очајно суморно кишног дана. Облаци на тој слици, што и јесте најизразитија карактеристика таквог дана, приказани су управо мајсторски.

Госпођа Живановић је једна од веома ретких београдских сликара-аматерки, али њени радови ни мало не одају да она није прошла кроз редовне академске студије. Као ученица госпође Бете Вукановић, она је солидно савладала све потребне елементе сликарске технике и као таква има већ дужи низ година приступ на редовне Пролетне и Јесење изложбе београдских уметника.

Далеко од чистог мајсторства, Г-ђа Живановић је исто тако далеко и од друге крајности — претераних и немотивисаних модернистичких експеримената. Не радећи ни под чијим изразитим утицајем, она је успела да својим сликама да свој лични печат. Радећи већ дужи низ година скромно, без велике галаме и рекламе, она је исто тако скромно приредила и ову своју трећу колективну изложбу у Београду, после доста лепих успеха на својој првој колективној изложби у Каиру и другој у Риму.

Звонимир Кулунџић

Милка Живановић: Београд -- Преглед из мог атељеа

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Два поклона Библиотеци и Музеју Општине града Београда

ПОКЛОН НЕМАЧКОГ МИНИСТАРСТВА СПОЉНИХ ПОСЛОВА БИБЛИОТЕЦИ ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Министарство Спољних послова у Берлину поклонило је Библиотеци О. г. Б. преко Немачког посланства у Београду 4 сандука књига изабраних дела из немачке лепе и научне литературе.

Из научне литературе истичу се велики Андре-ов приручни атлас, 5 најновијих свезака енциклопедије „Der neue Brockhaus“, једна историја немачке књижевности, неколико критичких студија, као и већи број одличних дела из историје, социологије, политике, политичке економије и других области друштвених и осталих наука.

У белетристици, која је заступљена у лепом броју, налазе се одабрана имена немачке књижевности, претежно њени млађи претставници: Рилке, Хауптман, Колбенхајер, Биндинг, Блунк, Кароса, Јост, Штер, Шафнер, Штраус итд.

У дејој књижевности истичу се лепо опремљене бајке Грима, Хауфа, Андерсена, а у омладинској дела Карла Маја, Ленса, Гримелсхаузена и др.

Све ове књиге, укупно 261 свеска, технички су врло лепо опремљене, а изванредан број је и богато илустрован.

ПОКЛОН „ДАНСКЕ ГРУПЕ“ МУЗЕЈУ ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Већ код првих радова на насипању обале Саве и Дунава које врши Данска група запажено је да се у речном муљу налази много драгоцених предмета који се односе на разне векове из прошлости Београда. Г. инж. Бранивоје Нешић, као велики љубитељ старина, а исто тако и г. Ларсен, директор „Данске групе“, одмах су обратили пажњу на ове налазе и препоручили радницима да исте прикупљају и предају Предузећу.

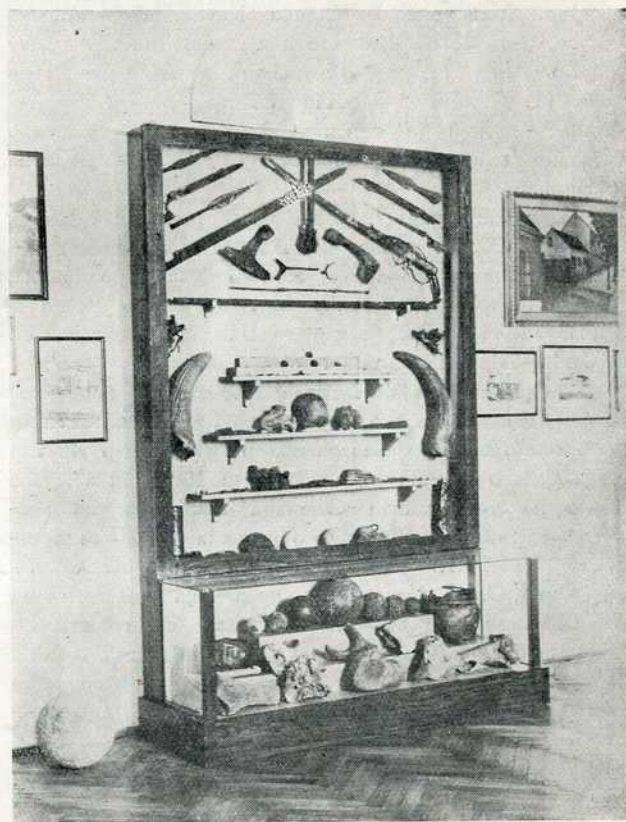
Тако је од 1938 па до данас нађен и прикупљен леп број веома занимљивих предмета. Сви ти предмети предати су ових дана Музеју Општине града Београда као поклон Данске групе. Предмети су, као целина, смештени у посебну врло лепу витрину, такође поклон Данске групе. Међу најзначајније налазе спадају: један стари буздован, неколико ђулади разне величине, старинско посуђе, доста богата колекција старог новца, као и један мамутов зуб. Од предмета који се односе на Светски рат највише је нађено граната.

Интересантно је забележити, а према подацима г. инж. Нешића, да су скоро сви предмети нађени у Дунавцу, између Великог и Малог Ратног острва, а да се у самом Дунаву, на месту где се сад врше радови (према Електричној централи), не налазе скоро никакви предмети.

Пронађени предмети лежали су у речном кориту већином по групама. Тако је оружје једног пе-

риода у главном нађено на једном те истом месту, а исто тако и делови преисторијских животиња, новац и друго.

Како је познато, Данска група врши за рачун Општине насипање ниског терена обала наших река. Кад ти радови буду завршени, на том ће се месту временом подићи Нови Београд, чији становници неће моћи замислити првобитни изглед овог будућег дела наше вароши. Овде заправо имамо један занимљиви случај сасвим новог изграђивања и новог подизања једног насеља. Све што се односи на историју његовог постанка од непроцењивог је значаја и важности. Сваки план, свака скица, свака фотографија која говори о историји његовог постанка представља докуменат врло речит а особито важан. Уз налазе који су пронађени у самом речном кориту (које је багер извукао са дна нашег Дунава, на ком су тако дуго почивали), благодарећи љубазној сусретљивости г. инж. Нешића и г. директора Ларсена, Музеју града Београда стављена је на располагање и богата колекција интересантних фотографија, у којима је као на неком филму приказан читав досадашњи преображај терена будућег насеља. Интересантно је поменути да је г. Инж. Нешић израдио о свим овим радовима индустријски филм. Филм је у боји. Досад има 1.200 метара.

Поклон „Данске групе“

Божићни бројеви београдских новина

Божићни бројеви београдских новина садрже ове године врло разнорсне и занимљиве специјалне додатке.

„Политика“ доноси лепе чланке о Њ. В. Краљу Петру II и Њ. В. Краљици Марији, више актуелних политичких изјава наших министара (г. д-р Александар Цинцар-Марковић говори о спољној политици Југославије, г. Божићар Максимовић даје врло карактеристичну и занимљиву изјаву о садашњем стању основних и средњих школа, г. д-р Иван Андреас говори о трговинском споразуму са Француском), неколико интересантних чланака наших политичара (Љуб. М. Давидовића, Већеслава Вилдера, Милоша Трифуновића, Милана Грола, д-р Лазе Марковића, д-р Мике Крека, Жив. Балугџића, д-р Јураја Крљевића, Јована Ђоковића, Нака Жупанића); божићну посланицу епископа жичког д-р Николаја; неколико добрих стручних чланака из војне области (генерала г. Војина Ђ. Максимовића, генерала г. Светислава Т. Милосављевића); занимљиве чланке наших научника, књижевника и публициста (Ђ. Тасића, В. Ђоровића, Душана Ј. Поповића, Бранка Лазаревића, Ђуре Гавеле, Гргура Јакшића, Ж. Милићевића, Ивана Ђаје, д-р Виктор Новака, Тих. Р. Ђорђевића, Драгише Васића, Синише Станковића, Мих. Петровића, д-р Миливоја Поповића, Мих. С. Петровића, М. Панића, Радмиле Бунушевац, Пјера Крижанића, д-р Букић Пијада, Боривоја Д. Милојевића, Јорја Тадића, Уроша Џонића, Хамзе Хуме, д-р Лазе Станојевића, Павла Стезановића, Драгољуба Павловића, Боривоја Јевтића, Ж. Вукадиновића, Јер. Живановића, Милана Карановића, Божића Симића, д-р Јована Стефановића); живо писану причу Гр. Божовића („Баљо Радоњић“); неколике лепе песме (Т. Ђукића, С. Пандуровића, Марка Врањешевевића — који је оригинално и снажно подвукао социјално осећање за сиромашну децу, — Десанке Максимовић).

Неколико згодних новинарских репортажа својих сарадника г. г. Живана Мигровића, Љубомира Вукадиновића, Боре Јозановића, Константина Степановића, Миће Димитријевића, Миће Мијатовића, Ђ. Николића, Павла Церозића, Милана Шантића, Богдана Ђ. Поповића, Момчила Јојића.

За нас, као часопис града Београда, од нарочитог су интереса три чланка који обрађују београдске проблеме и моменте из београдске историје. Д-р Виктор Новак, у свом чланку „Београд пре 100 година“, даје изводе из три чланка Стјепана Марјановића, католичког свештеника Илрица, објављена у „Даници Илрској“ 1842 г.: „Београд“, „Опис београдске вароши“ и „Опис београдских предграђа“. Д-р Новак помиње и рукописну оставштину овог свештеника Илрица која се налази у архиви породице Брић у Славонском Броду (а коју је користио професор Матасовић у спремној монографији о Београду) — „Сербска прикљученија и Београд и његова страдања полаг најновијих и најистинитијих изворах објештву славоилрском за незину забаву“ — за који каже да обилује важним и занимљивим подацима.

Даћемо неколико краћих цитата из чланка г. д-р Новака:

„После филолошких напомена о имену града Београда и кратких историских напомена зауставио се Марјановић нешто више на опису београдске тврђаве. Нарочиту му је пажњу призукла Диздар-кула на којој се „сваког правог Србљина домородно догловштинска успомена оснива“. Јер, у тој је кули био затворен Милошев брат Јевреј и из ње се спасао само својом личном храброшћу. Калемегдан је Марјановићу свето место, натопљено крвљу хришћанском. Он је упознао и унутрашњост београдске тврђаве кад је једном приликом био у посети, септембра 1840, код самога Хозрев-паше...

Кулу Небојшу Марјановић назива Не бој се, дајући јој такво име према једноме предању које је у Београду чуо. Наиме, на томе месту, вршила су се смакнућа. Кад је неки несрећни Србин имао бити погубљен, турски га је целат, пре смакнућа, утешио са: „Не бој се!“. Одатле, Небојша — Не бој се!..

Марјановић је у опису београдске вароши запазио многе лепе и занимљиве појаве. Њега је освојила топла интимност и патријархалност српских гостионица. Одушевио се и квалитетом српског вина које „од карловачкога ако није боље сигурно му вагу даржати може“. То и није чудо, каже Марјановић, јер у Србији нико не крсти вина, па је то „на славу тамошњих винопродоваоца речено“. Код Стамбул-капије сећа се и Марјановић погибије Васе Чаралића...

Историски и архитектонски опис саборне цркве написан је зналачки али и са љубављу и поштовањем као да се гозори о каквој католичкој катедрали...

Историк града Београда радо ће се користити драгоценим подацима из Марјановићевих живих описа, у којима пред нама искрсавају поједина здања којима данас нема ни трага у Сава Мали, на Теразијама или Палилули, у тадашњим предграђима београдске вароши. Споменувши „србско гробље са царквицом на Таш Мајдан“ Марјановић истиче да је у њој био управо 11 и 12 фебруара 1812, и то у часу сахране Карађорђевог жене Јелене“.

Други чланак је „Доситије на једној паради 1811“ г. П. Стезановића, у коме се описује свечан дочек једног мањег одреда руске војске у Београду пред крај јануара 1811 год. — према „Србијанци“ Симе Милутиновића. У чланку се, између осталог, каже:

„На Врачар је, пред Русе, изишао и сам Вожд „пред војском бољом, са зиљама и боријам хучним, с барјацима, турским туговима“; изишло је и свештенство „с богоугодњама“, изишле су, несумњиво, и све војводе које су се тада у Београду затекле. Изишли су, свакако, и попечитељи — чланови нове владе коју је Карађорђе основао само на неколико дана пре тога. Војска и свештенство су ишли пешке; војводе, у свом богатом оделу, на добрим и добро опремљеним коњима. Све је било расположено, ведро, весело: испунила се стара жеља устаника, долазе браћа Руси на стално боравање у Србији. „Таш-Мајданом парад се пружио“. Са „крвогрезних стена“ београдског града одјекује „пуцњава стотине топова“.

И Доситеј ће учествовати у дочеку, али не може због старости и достојанства чина — доћи на „парад“ ни пешке ни на коњу, он се мора појавити како њему доликује. Гледаоци су већ нестрпљиви: прошао је Вожд са војводама и војском, прошло свештенство, „курјер“ Христо Петровић, Сарајевац (Сима Милутиновић нарочито удара гласом да је „Сарајевче“) и „Меркури српски“, љубимац и поузданик Вожда, већ је објавио да се Руси приближују: „Док и старац Доситије прох(а)че, на таљигам и у поље к Вожду, за предурест' љубитеље Србства!“ Карађорђе је своје драгоме „чичи“, како је из милоште звао Доситија, дао најлукузније и најудобније превозно средство којим је његова Србија тада располагала — таљиге!

Трећи чланак је г. **Ж. Вухадиновића**, „Позориште без младости“, где писац констатује болну чињеницу да београдско народно позориште нема подмлатка; не само да нема младих глумаца, него нема ни младих редитеља, ни младих писаца, ни младих позоришних људи уопште. „Народно позориште скоро и нема данас чланова и чланица испод тридесетак година. Шта ће бити 1950, ако овако остане?“

Писац се нада да ће се нове глумачке снаге пронаћи по мањим позориштима у унутрашњости. Публика се враћа позоришту, па ће се појавити и нови глумачки таленти.

„Време“ је уређено више новинарски. Доноси низ интересантних репортажа и актуелних написа. И оно доноси занимљиве чланке о Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији, и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику. И „Време“ има добро уређен божићни додаток, испуњен песмама и чланцима од трајне књижевне вредности. Истичу се чланци г. г.: Х. Барића, д-р Ал. Марића, д-р Влад. Р. Петковића, Д. Манојловића, Мил. А. Зечевића, Младена Ст. Ђуричића, д-р Јована Радонића, Симе Пандуровића, Момчила Милошевића, Св. Шумаревића, д-р Ранка Младеновића, Светислава Т. Милосављевића, д-р Љубомира Савковића, Гл. Елезовића, д-р Бран. Миловановића, Драг. Костића. Има и неколико песама, оригиналних и преведених, и извод из „Чезекове трагедије“ Имре Мадача, у преводу г. д-р Свет. Стефановића.

„Време“ је дозело и неколико чланака који стоје у ближој или даљој вези са Београдом.

Академик г. д-р **Јозан Радонић**, проф. универзитета и познати наш научник, написао је документован чланак „Уочи 250 годишњице велике сеобе Срба“, где је осветлио овај крупан догађај у српској историји, у коме је и Београд играо извесну улогу, јер су преко њега вођене и борбе између Аустрије и Турске, а преко њега је вршена у глажном и велика сеоба Срба под патријархом Арсенијем Чарнојевићем. Језгровито и прегледно писац је изнео све моменте који су довели до померања нашег живота са југа на север, описао саме сеобе и истакао њихове последице.

Г. **Сима Пандуровић**, књижевник, написао је чланак „Пред успоменама на Милицу Јанковић“, у коме је дао фино оцртан духовни лик ове несретне књижевнице, која је готово цео живот, од школовања у београдској уметничкој школи до смрти, провела у Београду, већи број година везана за собу и постељу због тешке и неизлечиве болести. Г. Пандуровић је истакао више карактеристичких момената из књижев-

ног рада Милице Јанковић, почевши од првог њеног уметничког стварања, — које је инспирисано баш једном песмом г. С. Пандуровића. Дао је неколико финих уметничких анализа приповедака, окарактерисао концизно и рељефно најважнија дела М. Јанковић.

Г. **Момчило Милошевић**, књижевник и управник Државне штампарије, написао је чланак „Од књижевно српске књигопечатње до Државне штампарије“, у коме је дао неколико интересантних момената из историје и рада Државне штампарије у Београду.

Г. **Светислав Шумаревић** у чланку „Један наш новинарски датум“ приказује прву појазу „Додатка к Српским новинама“ 5 јануара 1840. Овај се додаток после тро-годишњег излажења претворио у часопис „Подунавка“.

„Правда“ доноси разноврстан и добар божићни додаток: Уводни чланак о Њ. В. Краљу Петру II, неколико интересантних чланака од истакнутих наших политичара, научника и књижевника и публициста г. г.: Љубомира Давидовића, Милоша Трифуновића, Већеслава Вилдера, Адама Прибићевића, Божидара Влајића, д-р Мике Крека, Милана Грола, д-р Лазара Марковића, Рудолфа Херцега, Недељка Дивца, А. Белића, д-р Михаила Стевановића, Ивана Ђаје, д-р Вукића М. Мићовића, д-р Динка Томашића, д-р Бранка Чубриловића, Миодрага Ибровца, Марка Цара, Алексе К. Матановића, Т. И. Калаша, д-р Стевана Сагадина, Мирка М. Косића, д-р Димитрија Антића, д-р Душана Глумца, д-р Владе Станојевића, Милосава Васиљевића, д-р Данила Ј. Данића, д-р Боривоја М. Дробњаковића, Светислава Петровића, д-р Душана Недељковића, Ника Бартуловића, д-р Свет. Барјактаревића, Евгенија Спекторског, д-р Драг. Страњаковића, Божидара Ковачевића, Н. Вулића, Божидара Борка, д-р М. Зелића, д-р Ксеније Атанасијевић, Боривоја Јевтића, Бранка Лазаревића, Јована Кршића, Драг. Кнежевића, Васиља Попозића и др.

Поред тога „Правда“ доноси причу Д. Илића Јеје, неколико занимљивих информативних чланака о ратним приликама у свету, неколико песама.

„Самоуправа“ доноси чланке о Њ. В. Краљици Марији, Краљу Петру I Ослободиоцу; актуелне политичке и научне чланке од г. г.: Николе Бешлића, министра саобраћаја, Јеврема Томића, министра за физичко васпитање народа, М. Стојиљковића-Јовановића, Димитрија С. Мирковића, Милорада К. Иванића, Будимира Швабића, Милана Бацака, Мил. А. Зечевића, Милана А. Костића, Светислава Шумаревића, Мирослава М. Никитовића, Живорада П. Јовановића и др.

Напред доноси на уводном месту програм групе „Политика и друштво“ која издаје овај лист, а на чијем се челу налази г. д-р Михаило Илић, затим актуелне политичке чланке г. г.: д-р Михаила Илића, Ђ. Тасића, Љуб. Радвановића, Ђ. Ђорђевића, Владимира Св. Симића и др.

Српски глас доноси актуелне политичке чланке г. г.: Слободана Јовановића, Николе Стојановића, Н. Вулића, д-р Вој М. Вујанца; научне и књижевне прилоге г. г.: д-р Данила Данића, Драгише Васића, д-р Драг. Страњаковића, Гојка Грђића, Младена Ј. Жујовића, Исидоре Секулић, Сретена Стојановића, Луја Бакотића, Лепосаве Ст. Павловић и др.; неколико песама.

Одлуке Државног савета

Наплата општинске мерине за премеравање робе у времену од 9 марта 1932 год. до 1 априла 1933 год. легализована је финан. законом за 1933/34 год. и зато не може бити повраћаја исте.

Ово становиште заузето је у пресуди Државног савета бр. 8539/38 овога случаја:

„Тужилачко друштво тражило је од Градског поглаварства у Београду повраћај износа од динара 155.445,30, који му је наплаћен од стране Поглаварства у времену од 9 марта 1932 године до 1 априла 1933 г. по основу општинске мерине за премеравање робе. Поглаварство је одбило тужиочево тражење својом одлуком од 10 маја 1937 год. О.бр. 10553 са разлога што је нашло да повраћају наплаћене мерине нема места с обзиром на § 57 т. 4 Финансијског закона за 1933/34 годину. Министар финансија својим оспореним решењем оснажио је општинску одлуку са истих разлога а жалбу друштва је одбацио. Тужилачко друштво сад подноси тужбу Државном савету против министровог решења истичући да је односна општинска мерина наплаћена без икаквог основа у закону и да као таква мора бити повраћена.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте овога предмета, Државни савет је нашао:

§ 420 т. 3 Закона о радњама од 5 новембра 1931 год., који је ступио на снагу 9 марта 1932 године, укинут је Закон о општинској мерини од 31 јануара 1896 год. Међутим § 57 т. 4 Финансијског закона 1933/34 поново је успостављена важност пом. Закона о општинској мерини и изрично је предвиђено да досада наплаћене општинске мерине примају се на знање и одобравају.”

Од 9 марта 1932 год., као дана када је ступио на снагу Закон о радњама чијим § 420 т. 3 је укинут Закон о општ. мерини, па до 1 априла 1933 године, када је ступио на снагу Финансијски закон за 1933/34 год., који је својим § 57 т. 4 повратио у живот онај укинати закон, није било основа у закону за наплату општинске мерине. Међутим, уколико је ипак у односном међувремену (од 9 марта 1932 до 1 априла 1933 год.) општина извршила наплату мерине, та наплата, којој је у моменту извршења недостајао законски основ, накнадно је легализована цитираном реченицом из § 57 т. 4 Финансијског закона за 1933/34 год., према којој се таква наплата прима знању и одобрава, а то ће рећи да остаје у снази као да је и у моменту њеног извршења постојао законски основ који би је оправдао, чиме је законодавац искључио могућност повраћаја мерине наплаћене у оном размаку времена.

Према томе, управна власт је правилно поступила одбивши тражење тужилачког друштва, а његова тужба је неоснована и као таква одбачена.”

Ако се извози из градског трошаринског реона алкохолно пиће враћа се наплаћена град. трошарина под условом да је алкохол који се извози део оног на који је при увозу плаћена трошарина и да се то слаже и по товарним листовима.

Ово становиште заузео је Државни савет у својој пресуди бр. 5571/39 од 20 априла 1939 год., којом је пресуђен овај случај:

„Ожалбеном пресудом Управног суда у Скопљу одбачена је тужба Општине града Скопља против решења Вардарске финансијске дирекције од 31 августа 1934 год. бр. 39647/V. Овим пак решењем било је поништено решење суда Општине града Скопља од 13 јануара 1932 год. бр. 63777, којим је именовани винарски трговац из Скопља одбијен од тражења да му се врати 2184,15 дин. колико је платио на име општинске трошарине за 4368,30 лит. вина увезеног у трошарински реон града Скопља, а затим извезеног из Скопља, и у томе решењу Финансијска дирекција је нашала да постоје услови за повраћај трошарине о којој је реч.

У ожалбеној пресуди Управни суд је заузео становиште да се на случајеве у којима се трошарински предмети увезени у трошаринско подручје извесне општине извезу из овог подручја имају применити одредбе чл. 27 и 29 Закона о државној трошарини, који говоре о повраћају државне трошарине плаћене на предмете, који се после извезу у иностранство, тј. да у тим случајевима има места повраћају плаћене општинске трошарине ако је увезена роба, на коју је плаћена општинска трошарина извезена из општинског трошаринског реона и ако је повраћај тражен у року од шест месеци од дана извоза. У конкретном случају суд сматра да су ти услови испуњени, јер је актима приложена признаница из које се види, да је именовани платио општинску трошарину на вино у питању, приложени су и товарни листови о извозу тог вина, а повраћај је тражен благовремено тј. 2-ог децембра 1931 год. У тој пресуди Управни суд је нашао да је неумесан навод општине скопске да именовани није доказао да је извезао баш оно исто вино на које је платио трошарину и да због тога постоји претпоставка да је вино, на које је платио трошарину потрошио у трошаринском реону општине скопске, а ово које је извезао и за које тражи повраћај трошарине да није ни отрошарињено, јер

да је произведено у месту. Да је овај навод неумесан. Управни суд је закључио из тога што се из уверења Главног одељка финансијске контроле у Скопљу од 25 јула 1931 год. бр. 8969 види, да именовани није прерађивао грозђе за вино нити је набављао сирозине, већ је све вино добијао из Земуна од фирме Бруна Мозера, које је у присуству органа Финансијске контроле уносио у своје слободно смештиште. У тој пресуди Управни суд је нашао да баш и када би се узело као тачно тврђење општине да извезено вино није оно исто на које се односе приложени тозарни листови, да то ипак не би било ни од каквог утицаја на празо именованог на повраћај плаћене трошарине, пошто није од значаја да ли је вино баш оно исто које је у тозарним листовима означено, већ да је главно, да је то вино део количине вина на које је при увозу плаћена трошарина и да се тај део слаже са количином означеном у тозарним листовима. Са ових разлога Управни суд је у ожалбеној пресуди нашао да је поменуто решење Вардарске финансијске дирекције правилно и на закону основано, а да је према томе тужба Општине града Скопља неоснована.

Противу ове пресуде Управног суда поднела је жалбу општина града Скопља, у којој је навела да та пресуда није на закону основана, пошто није доказано, да је именовани извезао ону исту робу на коју је платио општинску трошарину, а и стога што у конкретном случају нису испуњени услови за повраћај плаћене општинске трошарине, предвиђени у чл. 56 Трошаринског правилника за општину скопску, наиме да приликом пријаве увезене робе за плаћање трошарине, није пријављен и евентуални извоз исте, затим да увезена роба није извезена у року од 15 дана по увозу и плаћању трошарине и најзад да позраћај није тражен у року одређеном у поменутом чл. 56 истог Правилника. Тражила је да се пресуда Управног суда поништи.

Државни савет пошто је проучио ову жалбу, ожалбену пресуду и остале акте, који се на овај предмет односе, нашао је да је жалба неоснована.

Наиме, приговор жалбе који се односи на идентитет увезеног и извезеног вина неумесан је са разлога изнетих у том погледу у ожалбеној пресуди.

Позивање пак жалбе на напред поменуте прописе Трошаринског правилника за општину скопску неумесно је, пошто је у времену, када је спорна трошарина плаћена, одн. када је повраћај тражен, био на снази Правилник о градској трошарини општине скопске од 1931 год., који и не садржи одредбе поменуте у жалби, већ у чл. 54 прописује само то да се наплаћена општинска трошарина враћа сопственику робе у сваком оном случају када се враћа и државна трошарина."

Дневничар градске општине има право на дневничарску награду и за време које је провео на војној вежби.

Ово становиште је заузео Државни савет у својој пресуди бр. 4489/39 од 24 априла 1939 год., којом је пресуђен овај случај:

„Одлуком градског већа у Београду О.бр. 24022 од 11 октобра 1938 године одбијен је као неумесан

приговор именованог, дневничара Управе водова изјављен на одлуку претседника градске општине О.бр. 14927/38 којом му је одобрено двомесечно одсуство од дужности ради одслужења војне вежбе — без права на дневницу за то време.

Оваква одлука донета је са образложењем, да је правни положај дневничара Општине града Београда регулисан одредбама чл. 19 и 20 Статута О.Г.Б., које су и сада потпуно на снази с обзиром на прописе §§ 104 и 156 Закона о градским општинама. Стога да према поменутиим прописима дневничари београдске општине имају право на дневницу само за дане у којима раде а да за време када нису на дужности не могу имати право на дневнице, без обзира на разлог због кога су на одсуству.

Оспореним решењем ова одлука је осажена а жалба именованог, у којој се он у вези § 104 З.Г.О. позвао на распис Министра војске и морнарице К.В.бр. 38828 од 13 новембра 1933 године, а према коме државни дневничари имају право на принадлежности за време војне вежбе, одбачена као неоснована с позивом на разлоге ожалбене одлуке. Сем тога, да одредбе за државне службенике поменуте у § 104 Закона о градским општинама не нормирају уопште питање исплате принадлежности, па да се према томе из овог прописа не може изводити право на дневнице за време одсуства.

Ценећи оспорено решење Државни савет је нашао, да изнето гледиште тужене власти није у складу са законом из следећих разлога:

Према § 104 Закона о градским општинама одредбе за државне службенике о општим условима за пријем у службу, о вршењу службених дужности, о престанку службе, о пензијама, као и дисциплинској одговорности имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике у колико овим законом није друкчије одређено. У оном смислу дакле у коме се ове одредбе примењују на државне службенике, у томе смислу оне се имају примењивати и на градске службенике. У § 156 ст. 1 истог закона, пак, прописано је, да градски статuti, Уредбе и правилници остају на снази док се не измене, само у колико нису у противности са овим законом. А таква противност, пошто се она има схватити у свом ширем значењу постоји не само онда кад градски статuti, Уредбе и правилници друкчије прописују од одредаба важећег за државне службенике, већ и онда, када градски статuti итд. у опште не садржавају извесне прописе одговарајуће одредбама за државне службенике. При овом није од утицаја ни то по којим прописима би се градски службеници налазили у бољем или горем правном положају у односу на државне службенике, јер противност у смислу § 156 у вези § 104 Закона о градским општинама постоји не само онда, када се градски службеници у смислу важећих градских статута, уредаба и правилника налазе у бољем положају већ и онда кад су они по тим прописима, односно услед недостатка таквих прописа у гореј правној ситуацији.

У § 104 реч је о „градским службеницима”. Уско схваћен овај израз истина упућује на то, као да се у њему ради само о оним градским службеницима, чији је појам одређен чл. 8 Статута О.Г.Б.

од 1929 године. По том пропису, општински службеници деле се на пет категорија: три чиновничке, 1 званичничка и једна служитељска, из чега би произлазило да под појам општинских службеника у смислу чл. 8 Статута спадају само чиновници, званичници и служитељи, а не и дневничари. У чл. 8 Статута О.Г.Б. међутим, дат је само појам општинских службеника у ужем смислу речи, појам који потпуно одговара подели државних службеника према чл. 5 Закона о чиновницима од 31 јула 1923 г., према коме је стварно израђен и поменути Статут. Али као и чиновнички закон од 1923 год. (чл. 5 и 130) и Статут О.Г.Б. од 1929 год. поред појма општинских службеника у ужем смислу познаје и појам градских службеника у ширем смислу. Ово сасвим јасно произлази из одредбе чл. 19 Статута, пошто се ту изричито каже да „поред чиновника у ужем смислу и контрактуалних чиновника, општина може примити у своју службу хонорарне чиновнике и дневничаре”. Још јасније, међутим, овакво становиште потврђује чл. 29 Статута, који прописује, да „сваки општински службеник (сем контрактуалних и дневничара) када ступи у службу, положиће заклетву пред претседником...” Шта више цитирани пропис посредно изражава то, да се у свим одредбама Статута мисли баш на општинске службенике у ширем смислу речи, дакле и на дневничаре, само у колико евентуално друкчије није изричито наглашено или у колико иначе није очевидно да се у дотичном пропису не мисли на службенике у ширем смислу.

Кад се, међутим, поред реченог има у виду нарочито и основна тежња законодавца изражена у закону о градским општинама (§§ 100, 104 и 156): изједначење градских службеника са државним у опште, онда је јасно да законодавац доносићи одредбу § 104 Закона о градским општинама, није имао намеру да у овом погледу прави разлику између градских службеника с тим да за једне ово изједначење важи а за друге не, јер да се то хтело, онда би се — изричито или прећутно — то и одредило, што, како се види из напред изложеног, није случај.

Према томе, одредбе за државне службенике, у које у ширем смислу ове речи долазе и дневничари (чл. 130 Ч.З. од 1923 год. и § 158 Глава X Ч.З. од 1931 год.) имају се, према § 104 Закона о градским општинама, сходно смислу примењивати на све градске службенике, па према томе и на градске дневничаре који према Статуту спадају у градске службенике у ширем смислу.

У осталом и основној интенцији законодавца: изједначењу градских службеника са државним, као што је наглашено, одговара потпуно сасвим схватање, да се под појмом: „градски службеници” мисли на сва лица, која се налазе у градској служби.

Пошто пак распис Министра војске и морнарице бр. 38828 од 13 новембра 1933 год. спада такође у „одредбе за државне службенике” јасно је да се

он, с обзиром на изложено, у смислу § 104 Закона о градским општинама, има применити и на градске дневничаре као градске службенике у ширем смислу.

Тужиоцу су за време војне вежбе одузете припадности из разлога, што он за то време не врши своје редовне службене дужности. Према § 104 Закона о градским општинама, међутим, и одредбе о вршењу службених дужности које важе за државне службенике имају се такође сходно смислу примењивати и на градске службенике, у конкретном случају се несумњиво ради о вршењу службених дужности, па је неумесно тврђење у оспореном решењу да у конкретном случају не може бити места примени § 104 Закона о градским општинама са разлога јер да овај пропис уопште не нормира питање исплате припадности, па да се према томе из њега не може изводити право на дневнице градских дневничара за време отсуства.”

Поступак за извршење апропријације мора да претходи издавању грађевинске дозволе за грађење на земљишту, неподобном за грађење без апропријације.

Ово становиште заузео је Државни савет у својој пресуди бр. 24026/39 од 6 октобра 1939 год., којом је пресуђен овај случај:

„Према § 52 Грађевинског закона са земљиштем које се затече као неподобно за градилиште, а на којим земљиштима нема зграда, поступиће се, у колико се њихови власници друкчије не споразуму са власницима суседних земљишта, на одређен начин предвиђен у истом пропису. Ту се предвиђа да ће општина извршити апропријацију. То је једна уставна у јавном интересу. У ст. 2 § 52 истог закона је даље предвиђено, да се апропријација има извршити путем слободне погодбе или проценом извршеном према прописима §§ 110 и 111 која је обавезна за обе стране. Општина неће издати грађевинску дозволу за зидање власницима градилишта, док се не изврши спајање односно подела ових градилишта.

Из аката овога предмета се утврђује, да је Градско поглаварство под бр. 3890 од 9 јуна 1939 год. донело одлуку, да се тужиоцу може издати грађевинска дозвола. Међутим установљава се, да поступак о апропријацији из § 52 Грађ. закона није ни отпочет. Према императивном наређењу прописа § 52 Грађ. закона Поглаварство је било дужно да претходно спроведе поступак по § 52 Грађ. закона за апропријацију и да тек по окончању тога поступка одобри поднете планове предметне зграде и изда потребну грађевинску дозволу. Из изложенога се види да Градско поглаварство није поступило на начин предвиђен у § 52 Грађевинског закона, због чега се оспорено решење, којим је поништена одлука Градског поглаварства бр. 3890 од 9 јуна 1939 год., не показује противно закону. Зато је и тужиочева тужба морала бити одбачена као неумесна.”

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Поштарина плаћена у готову

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

